

**RETORİKSEL ARENA MODELİ TEMELİNDE 15 TEMMUZ SİYASAL
KRİZİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2019

**RETORİKSEL ARENA MODELİ TEMELİNDE 15 TEMMUZ SİYASAL
KRİZİNİN İNCELENMESİ**

Tuna YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Atılım ONAY

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

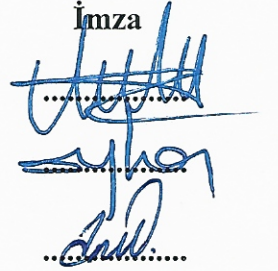
Tuna YILDIRIM'ın “Retoriksel Arena Modeli Temelinde 15 Temmuz Siyasal Krizinin İncelenmesi” başlıklı tezi **23 Temmuz 2019** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Halkla İlişkiler ve Reklamcılık** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Atılım ONAY

Üye : Prof.Dr.Rasime Ayhan YILMAZ

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Anıl DAL CANBAZOĞLU

İmza

Prof.Dr.Bülent GÜNSOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

RETORİKSEL ARENA MODELİ TEMELİNDE 15 TEMMUZ SİYASAL KRİZİNİN İNCELENMESİ

Tuna YILDIRIM

Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos, 2019

Danışman: Doç. Dr. Atılım ONAY

Bu çalışmanın genel amacı, 15 Temmuz Darbe Girişiminin kriz iletişimi bağlamında incelenmesidir. Kriz iletişimi ile ilgili olarak literatürde çeşitli kuramlar söz konusudur. Retoriksel arena kuramı ise diğerlerinden farklı olarak kriz iletişimine dair çok sesli bir yaklaşım önerir. Bu çalışmada 15 Temmuzda yürütülen kriz iletişimi süreci çok sesli yaklaşımı temel alan retoriksel arena kuramı bağlamında incelenmiştir. Çalışmada ele alınan kriz durumu, 3 temel süreç (kriz öncesi, kriz dönemi, kriz sonrası) üzerinden incelenmiş ve her süreç kendi içinde kilometre taşı niteliği taşıyan olaylar bağlamında ele alınmıştır ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kriz, Kriz Türleri, Siyasal Kriz, Kriz yönetimi, Kriz İletişimi, Darbeler, 15 Temmuz darbe girişi, Retorik Arenası Kuramı

ABSTRACT

RESEARCH OF 15 JULY POLITICAL CRISIS BASED ON RHETORICAL ARENA MODEL

Tuna YILDIRIM

Public Relations and Advertising

Anadolu University, Institute of Social Sciences, August, 2019

Supervisor: Associate Dr. Atılım ONAY

The overall aim of this study is to examine the July 15 coup attempt in the context of crisis communication. There are various theories about crisis communication in the literature. Rhetorical arena theory, on the other hand, proposes a polyphonic approach to crisis communication. In this study, the crisis communication process carried out on July 15 is examined in the context of rhetorical arena theory based on polyphonic approach. The crisis situation discussed in the study is examined through 3 main processes (pre-crisis, crisis period, post-crisis) and each process is handled and evaluated within the context of milestone events.

Keywords: Crisis, Types of Crises, Political Crisis, Crisis Management, Crisis Communication, Coups, 15 July Coup Attempt, Rhetorical Arena Theory

ÖNSÖZ

15 Temmuz sürecinin birebir tanıklığı dışında bu sürece dair gerek kişisel merak gerekse akademik çalışmam adına pek çok yazı, doküman, görsel materyal okudum, izledim. 15 Temmuzda sıcak çalışma bölgesinde bulunan ve yaralanan kişilerle de sohbet etme imkânım oldu. Bununla birlikte bu süreçte hayatını ortaya koyan kişilerin bıraktıkların anıları da fırsat buldukça okumaya çalıştım.

Bu sürecin anlaşılması adına zamanla okuduklarım, gördüklerim ve yaşadıklarım fikirlerimin demlenmesi sürecine hizmet etti. Biraz da bu yüzden sürecin değerlendirilmesi noktasında aceleci olmadım. Çünkü olayların sıcaklığına kaleme alınması, duygusal süreçlerin etkileri ile objektiflikten uzaklaşabiliyor. Bu açıdan zaman, nitel çalışmalarda böylesi bir riski kısmen de olsa azaltabilir.

Öncelikle sunu ifade etmek gerekir ki içinde bulunulan bir darbe sürecinin değerlendirilmesi bir yönüyle zor olduğu gibi çeşitli kolaylıkları da beraberinde getiriyor. Her şeyden önce sürecin değerlendirilmesi noktasında, başkalarının kaleme aldıkları ile sınırlı değilsiniz. Çünkü bir yönüyle sürecin de tanığıdır. Bu açıdan salt hamaset üzerinden yapılan diskurlar kadar bu süreci salt bir komplo üzerinden açıklayan değerlendirmeler de objektif bir nitelikte değil.

Sürecin doğru değerlendirilmesi her şeyden çok tarihten ders çıkarmak adına önemlidir ve üniversitelerimizin bu konuda çok büyük sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Yaptığımız bu çalışma, özellikle 15 Temmuz siyasi kriz iletişim sürecinin bir değerlendirilmesi olduğu kadar Türkiye'nin kriz iletişimindeki genel bir fotoğrafına da değiniyor. Kimi zaman Türkiye'nin geçmiş darbe pratikleri üzerinden bu fotoğrafın çeşitli alanları mercek altına alınıyor.

Şüphesiz her çalışma, emek ister ve bu çalışmada da 3 yıllık bir emek söz konusu. Tez konusunun belirlenmesinden sürecin nihayete erdiği zamana kadar faydalı tavsiyelerini ve desteklerini benden esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Atılım ONAY'a teşekkürü borç biliyorum. Jürime üye olarak katılıp bu süreçte beni onurlandıran İletişim Bilimleri Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı Başkanı R. Ayhan YILMAZ ve Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi Anıl DAL CANBAZOĞLU'na da destekleri ve tavsiyelerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bununla birlikte 2015 yılının sonbaharında hayatımı birleştirdiğim sevgili eşim Ayşegül'ün de bu zorlu süreçte desteklerini unutamam. Bu çalışmayı kaleme almaya

başladıktan 6 ay sonra hayatımıza dâhil olan biricik kızım Zümra Sare'nin bilgisayar başına oturduktan sonra ısrar ve inatla tez çalışmasını bana kapattırıp “Yutup”tan Niloya'yı açtırması da tatlı bir anı olarak kalacaktır.

Tabi her şeyin bir finali olduğu gibi bu önsözün de bir sonu olacaktır elbette. Bunu ailem ile yapmak istiyorum. Bu günlere gelmemde onların emeği ve desteği asla unutulamaz. Rize-Kalkandere-Çayırılı Köyünün birleştirilmiş sınıflı bir köy okulundan önce İzmir sonra Eskişehir'e doğru uzanan eğitim hayatımda her zaman yanımda oldular. Onların fedakârlıklarını kelimelerle ifade etmek onlara haksızlık olur sanırım. Fakat yine de adet yerini bulsun diye yapılan tüm fedakârlıklardan ötürü başta anneme, babama, kardeşlerime ve büyüyen ailemizin yeni üyelerine kucak dolusu sevgiler.

Sağ olun, var olun...

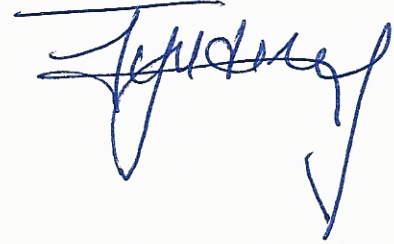

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Tuna YILDIRIM

Ağustos, 2019

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BP	:British Petroleum (Britanyalı Petrol)
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CİA	:Central Intelligence Agency (Merkezi Haber alma Teşkilatı)
DAEŞ	:Ad Dawlah al Islamiyah fil wa ash Sham (Şam İslam Devleti)
DHS	:Department of Homeland Security (İç Güvenlik Departmanı)
DP	:Demokrat Parti
FETÖ	:Fetullahçı Terör Örgütü
FEMA	:Federal Emergency Management Agency (Federal Acil Durum Yönetim Merkezi)
IRT	:Image Restoration Theory (İmaj Restorasyon Teorisi)
KCK	:Koma Civaken Kurdistan (Kürdistan Topluluklar Birliği)
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
MİT	:Milli İstihbarat Teşkilatı
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
NIMS	:National Incident Management System (Ulusal Kaza Yönetimi Sistemi)
NRF	:National Response Framework (Ulusal Müdahale Çerçevesi)
NTV	:Nergis Televizyonu
OHAL	:Olağanüstü Hal
OPEC	:Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler)
PDY	:Paralel Devlet Yapılanması
PKK	:Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
SCCT	:Situational Crisis Communication Theory (Durumsal İletişim Kuramı)
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	:Türkiye Radyo Televizyonu
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
UYAP	:Ulusal Yargı Ağı Projesi

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ.....	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Sorun.....	4
1.2. Amaç	5
1.3. Önem.....	6
1.4. Varsayımlar.....	6
1.5. Sınırlılıklar	7
2. ALANYAZIN	9
2.1. Krizin Kavramsal Çerçevesi.....	9
2.1.1. Krizin tanımı	9
2.1.2. Krizin özellikleri	10
2.1.3. Krizin evreleri	12
2.2. Kriz Türleri.....	15
2.2.1. Küresel kriz.....	16
2.2.2. Ekonomik kriz.....	18
2.2.3. Sosyal kriz.....	19
2.2.4. Siyasal kriz.....	21
2.2.5. Çevresel kriz	23
2.3. Kriz Yönetimi.....	26
2.3.1. Kriz yönetimi kavramı	26
2.3.2. Kriz yönetimi türleri	27
2.3.2.1. Proaktif kriz yönetimi.....	28
2.3.2.2. Reaktif Kriz Yönetimi	28

2.3.3. Türkiye’de kriz yönetimi	29
2.3.4. Dünyada kriz yönetimi.....	33
2.4. Kriz İletişimi	35
2.4.1. Siyasal kriz iletişimi.....	37
2.4.2. Kriz iletişimi kuramları.....	39
2.4.2.1. Durumsal kriz iletişim kuramı (SCCT)	39
2.4.2.2. İmajın yeniden inşası kuramı	41
2.4.2.3. Kurumsal savunca söylemi	44
2.4.2.4. Retoriksel arena kuramı.....	45
3. YÖNTEM	50
3.1. Araştırma Modeli	51
3.2. Evren ve Örneklem.....	52
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı.....	53
3.4. Veri Analizi	54
4. BULGULAR VE YORUM.....	56
4.1. 15 Temmuz Sürecine Genel Bakış.....	56
4.1.1. Kriz öncesi durum.....	58
4.1.1.1. 7 Şubat MİT krizi	59
4.1.1.2. Dershanelerin kapatılması ve MGK belgelerinin yayınlanması.....	64
4.1.1.3. 17-25 Aralık süreci	75
4.1.2. Kriz dönemi	84
4.1.2.1. Köprülerin kapatılması	86
4.1.2.2. TRT’de Bildiri okunması.....	90
4.1.2.3. Cumhurbaşkanı’nın canlı yayına bağlanması	94
4.1.2.4. TÜRKSAT’ın işgal girişimi.....	101
4.1.3. Kriz sonrası durum.....	103
4.1.3.1. Demokrasi nöbetleri	103
4.1.3.2. OHAL süreci	105
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	108
5.1. Sonuç.....	108
5.2. Tartışma	112
5.3. Öneriler	117
KAYNAKÇA.....	121
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ

Şekil 1.1	Krizin Evreleri	13
Şekil 1.2.	Steven Fink'in kriz çemberi	14
Şekil 2.1.	T. Cooms'un durumsal kriz iletişim teorisi.....	41
Tablo 2.1.	Benoit'ten uyarlanan IRT Kriz Tepki Stratejileri	43
Tablo 2.2.	Retoriksel Arena: Mikro Model.....	47

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 4.1. Yeni Şafak, 9 Şubat 2012	60
Görsel 4.2. Bugün, 9 Şubat 2012	61
Görsel 4.3. Zaman, 12 Şubat 2012	62
Görsel 4.4. Zaman, 14 Kasım 2013.....	65
Görsel 4.5. Zaman, 16 Kasım 2013.....	66
Görsel 4.6. Zaman, 17 Kasım 2013.....	67
Görsel 4.7. Güneş, 15 Kasım 2013	69
Görsel 4.8. Star, 15 Kasım 2013	70
Görsel 4.9. Takvim, 15 Kasım 2013	71
Görsel 4.10. Milliyet, 24 Kasım 2013.....	72
Görsel 4.11. Cumhuriyet, 30 Kasım 2013.....	73
Görsel 4.12. Taraf, 28 Kasım 2013	74
Görsel 4.13. Zaman, 18 Aralık 2013	77
Görsel 4.14. Bugün, 18 Aralık 2013	78
Görsel 4.15. Hürriyet, 18 Aralık 2013	79
Görsel 4.16. Haberturk, 18 Aralık 2013.....	80
Görsel 4.17. Akşam, 18 Aralık 2013.....	81
Görsel 4.18. Takvim, 18 Aralık 2013	82
Görsel 4.19. Türkiye, 18 Aralık 2013	83
Görsel 4.20. Boğaziçi Köprüsünün kapatılma anı	86
Görsel 4.21. Darbecilerin korsan bildirisi	89
Görsel 4.22. TRT Sunucusunun Darbe Bildirisini okuma anı	90
Görsel 4.23. Cumhurbaşkanı'nın canlı yayına bağlanması	96
Görsel 4.24. Demokrasi nöbeti.....	104

1. GİRİŞ

Krizler, insanlığın geçmişi kadar eskilere dayanır. Kısaca öngörülemeyen durumlar olarak tanımlanan krizler, çeşitli sebeplere bağlı olarak meydana gelebilir. Kimi zaman doğal faktörler kimi zaman ise beşeri nedenler ile ortaya çıkabilir. Bu kapsamda ekonomik krizler, sosyal krizler, siyasal krizler insan faktörüne bağlı olarak meydana gelen kriz türlerinden sadece bir kaçıdır. Krizler sadece bir toplumu, bir devleti etkilemenin ötesinden dünya çapında etkileri de söz konusu olabilir. Küresel krizler bu kapsamda değerlendirilen ve birbirinden farklı karakteristik özellikler (ekonomik, sosyal) gösterebilen krizlerden oluşur.

Krizlerin içeriği ve konusu birbirinden çok farklı olabilir. Bu bağlamda krizler ekonomide, siyasette, diplomaside, toplumsal yaşamda sıklıkla karşılaşılan sıra dışı durumları ifade eder. Kriz kavramına yönelik algımız, her ne kadar ekonomi ile daha çok ilgili olsa da yukarıda da ifade edildiği üzere, kriz pek çok alanda karşımıza çıkabilmektedir.

Krizler, çeşitli alanlarda ortaya çıkan sıra dışı durumlar olmakla birlikte en kritik olanlarından biri de çalışmanın odaklandığı siyasal krizlerdir. Siyasal krizler, bu çalışmada kriz türleri başlığı altında değerlendirilmiştir. Siyasal krizleri anlamak için devlet adı verilen karmaşık sosyal ve siyasal organizasyonun nasıl yapılandırıldığı ve çalıştığıının anlaşılması önemlidir.

Devlet, TDK sözlüğünde “*Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık*”¹ olarak tanımlanır. Bu tanımdan hareketle bir devletin var olmasını sağlayan bir toprak parçası ve o toprak parçası üzerinden örgütlü siyasal ve sosyal bir yapının bulunması gerekmektedir. Bunun yanında devleti simgeleyen bayrak, flama, marş vb. gibi milleti bir ülkü etrafında kenetleyen semboller de devletin birliği için önemlidir.

Devletlerin yaşadıkları siyasal krizlerinden biri de darbelerdir. Darbeler, genel itibarıyla seçimle ya da seçim dışı yollarla iktidara gelen siyasi aktörlerin güç kullanarak iktidardan düşürülmesini ifade eder. Genellikle gelişmemiş ve kimi zaman ise gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen darbeler, demokratik kurumların güçlü olduğu batı toplumlarında pek karşımıza çıkmaz. Bu açıdan darbenin en büyük

¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.596b328d1c5342.90087964 (Erişim Tarihi: 16.07.2017)

panzehirinin demokratik kurumlar ve güçlü sivil toplum yapılanması olduğunu ifade etmek yanlış sayılmaz.

Darbelerin meydana getirdiği siyasal krizlerde, devletin yönetimi elinde bulunduran iktidarlar, görevden uzaklaştırıldığı zaman devlet hiyerarşisi de akamete uğrar. Özellikle emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşmeyen darbelere bakıldığı zaman ordunun en tepesinde yer alan genelkurmay başkanının bile kimi zaman darbe mağduru olduğu görülür.²

Türkiye’de gerçekleşen darbelerin büyük bölümü, emir komuta zinciri içerisinde cereyan etmemiştir. 27 Mayıs Darbesinde sadece dönemin Cumhurbaşkanı ve siyasi iktidarı değil; aynı zamanda Genelkurmay Başkanı da darbe mağduru olmuştur. Yine 12 Mart muhtırasında ve daha öncesinde başarısızlıkla sonuçlanan 9 Mart girişiminde Genelkurmay Başkanının aktif rolü olmayıp, daha alt kademe subaylar tarafından gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu anlamda emir komuta içerisinde gerçekleşen tek darbe olayı, 12 Eylül döneminde yaşanan askeri darbedir. Bunun dışında kalan girişimler ordu darbesi olarak değil, “muhtıra” ve “post modern” darbe olarak adlandırılmaktadır.

Türk demokrasi tarihindeki darbe girişimleri sırasında meydana gelen siyasal krizler, kimi zaman siyasilerin kimi zaman askerlerin geri adım atmasıyla önlenmiştir. Türkiye’nin demokrasini sekteye uğratan darbe olgusu, askeri vesayetin kurumsallaşması noktasında önemli bir kilometre taşını oluşturur. Bu açıdan bakıldığında 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde meydana gelen tüm darbelerde bu askeri vesayetin tezahürleri görülebilir.

15 Temmuz 2016’da meydana gelen darbe girişimi, pek çok yönüyle diğerlerinden ayrılır. Her şeyden önce geçmiş darbe girişimleri sırasında elinde silahı bulunduran askerin öncelikli ve temel hedefi siyasi iktidarı görevden uzaklaştırmak olurken, 15 Temmuz gecesi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri haricinde devletin üst düzey yöneticilerinde alıkonma yaşanmamıştır. Bunun yerine darbe girişiminin emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşmemesine bağlı olarak, Türk Silahlı Kuvvetlerin başta Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları olmak üzere üst düzey komutanları alıkonmuştur.

Darbe girişimine karşı sivil direnişin ortaya çıkması ile birlikte Türk ordusundaki darbeci askerler, doğrudan sivil halkı hedef almış ve 251 vatandaşın

² Genel Kurmay Başkanı olan Rüştü Erdelhun 27 Mayıs Darbesinden sonra Yassı Adaya götürülmüş ve idamla yargılanmıştır.

ölümüne, 2000'den fazla insanın ise yaralanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin yaşadığı darbe pratiklerinin hiçbirinde ordu doğrudan silahını halka çevirmemiştir. 15 Temmuz darbe girişimi, bu açıdan bir ilk olma özelliği gösterir.

15 Temmuz darbe girişimi diğerlerinde ayırt eden en önemli faktörlerden biri de halkın darbenin karşısında net ve kesin bir duruş sergilemesi olmuştur. 15 Temmuz öncesinde yaşanan hiçbir darbe girişiminde halk sokağa çıkmadığı gibi darbeci askerlerin yaptıkları Anayasa'ya onay vermek suretiyle darbeyi zımnen de olsa onaylamıştır. Oysa 15 Temmuz gecesi yaşanan darbe girişimin sırasında halk, çeşitli gerekçelerle sokağa çıkmış ve darbe girişiminin başarısızlığa uğramasında büyük rol oynamıştır.

Bu çalışmada Türkiye'nin kronik sorunlarından biri olan darbeler konusu ve özellikle 15 Temmuz darbe girişimi kriz iletişimi bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın birinci bölümü çalışmaya dair sorun, amaç, önem, varsayımlar ve sınırlılıklar başlığı altında genel bir giriş niteliği taşımaktadır.

Tezin ikinci bölümünü ise alanyazın taraması oluşturmaktadır. Bu başlık altında krizin tanımı, türleri, özellikleri üzerinden krizin genel çerçevesi çizilmiştir. Bununla birlikte kriz yönetimi türleri (proaktif, reaktif) incelenerek Türkiye ve dünyaya dair kriz yönetimi ile ilgili genel bilgiler ve örnekler verilmiştir. Kriz iletişimi başlığı altında ise kriz iletişimine dair genel bir değerlendirme yapılarak kriz iletişiminin kriz yönetimi için önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte kriz iletişimi başlığı altında siyasal kriz iletişimi Türkiye özelinde ele alınmıştır. Ayrıca kriz iletişimine dair belli başlı kuramlar da yine araştırmanın bu bölümünde ele alınan konulardandır.

Tezin üçüncü kısmı ise araştırmanın metodolojisine dair detayları içermektedir. Araştırmanın yöntem bölümü adı altında araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama tekniği ve aracı, veri analizi gibi başlıklar üzerinden araştırmanın takip ettiği yöntem ele alınmaktadır.

Tezin dördüncü kısmı ise araştırmanın bulgular ve yorumlarını içermektedir. Bu kapsamda 15 Temmuz sürecine dair genel bir değerlendirmeden sonra kriz süreci, 3 temel evre üzerinden incelenmiş ve her süreç kendi içerisinde kritik olduğu değerlendirilen olaylar üzerinden ele alınmıştır. Kriz öncesi dönem Van Dijk'in söylem analizi yöntemi ile kriz dönemi ise retoriksel arena kuramının önerdiği model bağlamında değerlendirilmiştir.

Tezin son bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirilmesi ve sonuçlar yer almaktadır. Bununla birlikte siyasal krizler bağlamındaki tartışmalar ve öneriler de yine bu kapsamda ele alınan konulardandır.

1.1. Sorun

Türkiye'nin demokrasi tarihi bir darbeler tarihi olarak da okunabilir. Çünkü Türk demokrasisi yaşanan darbe süreçlerinin birebir etkisi altında şekillenmiştir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıla yaklaşan tarihinde irili ufaklı pek çok darbe meydana gelmiştir. Bu darbelerin bazıları siyasal iktidarla birlikte anayasal düzeni değiştirmişken, bir kısmı ise siyaset üzerinde daha sınırlı bir etki göstermiştir. Bu açıdan Türk siyasal hayatının şekillenmesi ve bugüne gelmesinde darbeler önemli birer kilometre taşı niteliğindedir.

15 Temmuz darbe girişimi de Türk siyasal hayatındaki darbeler silsilesinin son halkası olarak tarihte yerini almıştır. Darbeler genellikle değiştirdikleri siyasi düzenin devamını sağlama adına hukuksal zırlara sahip olmayı arzuladıkları gibi toplumsal meşruiyet adına mitler de üretir. Özellikle 27 Mayıs ve 12 Eylül darbesi defakto siyasal düzeni anayasal bir düzenleme ile sabitleme gayesi gütmüştür.

Bununla birlikte darbelerin oluşturduğu siyasi düzenin kalıcılığı, sadece kanuni ve yasaklayıcı tedbirler ile sağlanamaz. Darbeler ile oluşturulan siyasal düzen, toplumsal meşruiyet dayanaklarına da ihtiyaç duyar. Bu durum Türkiye'nin darbe pratiğinde kimi zaman oksimoron birtakım uygulamalara da zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda 27 Mayıs darbesinin akabinde 27 Mayısın "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" olarak kutlanması bu durumun çarpıcı bir örneğini gösterir.

Darbeler, Türk siyasal hayatının bir gerçekliği olduğu gibi krizler de Türkiye'nin bir gerçekliğidir. Krizler, risk faktörünün artmasıyla birlikte çağımızda sıklıkla karşılaşılan durumlar haline gelmiştir. Bu kapsamda krizler, her ne kadar sıra dışı durumları ifade etse de bilgi çağının getirdiği riskler, kriz durumlarını kolayca ortaya çıkarabildiği kadar hızlı bir şekilde yayılmasına da zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla krizleri nadir yaşanan durumlar olarak değerlendirip hazırlıksız yakalanmaktansa belli bir strateji dâhilinde onunla başa çıkma yollarını aramak, kritik bir önem arz etmektedir.

Krizler, özellikle ekonomik hayatta sıklıkla ortaya çıkabildiği gibi sadece şirketlerin başına gelebilecek türde olaylar olarak da değerlendirilmemelidir. Krizler,

aynı zamanda devletlerin de zaman zaman karşılaştıkları durumları da ifade eder ve birbirinden farklı karakteristiğe sahiptir. Ekonomik krizler, çevresel krizler, toplumsal patlama olarak da ifade edilen sosyal krizler ya da hükümet krizleri olarak da ifade edilen siyasal krizler bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Darbeler de siyasal krizler başlığı altında incelenebilecek krizlerden birini oluşturur. Öyle ki devlet aygıtını kontrol eden siyasal aktörler, darbeler sonucunda zecri (yasaklayıcı) tedbirler ile görevden uzaklaştırılır ve siyasal iktidar, güç ve silah üzerinden el değiştirir. Bu durumun gerçekleşmesi ve devamının sağlanması, her şeyden önce belli bir toplumsal kabule ihtiyaç duyar. Bu açıdan devlet yönetimini ele geçirme amacı taşıyan tüm aktörler, kitle iletişim araçlarının ele geçirilmesini öncelik haline getirirler. Çünkü her şeyden önce toplumsal bir kabulün sağlanması, kitle ile kurulan güçlü ve etkili bir iletişime gereksinim duyar.

Kriz iletişimi ile ilgili en temel sorunlardan biri de bu durumun genel olarak ticari şirketlerin özelinde yapılan çalışmalara konu olmasıdır. Türkiye’de kriz iletişimi ile ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının önemli bir bölümü, ticari şirketlerin yaşadığı krizlere odaklanmakta, bunun dışındaki durumlar ise kriz iletişimi ile ilgili araştırmaya çok fazla konu olmamaktadır. Bu çalışmanın temel problemi, kriz iletişiminin sadece ticari şirketlerin kritik zamanlarda uyguladıkları bir iletişim stratejisi olmadığı, pek çok farklı alanda meydana gelebileceğini ortaya koyduğu kadar darbelerin de kriz iletişimi çalışmalarına konu olabileceğini göstermektedir.

1.2. Amaç

Bu çalışma, kriz iletişimine farklı bir perspektif üzerinden yaklaşmayı amaçlamaktadır. Kriz iletişimi çalışmalarında genel olarak amaç, bir şirketin ya da kurumun krize karşı geliştirdiği iletişim stratejilerinin hangi düzeyde etkili olup olmadığı ile ilgilidir.

Bu çalışmada ise bir siyasi kriz türü olan darbe girişimini ele alınmaktadır. Bu çalışmanın genel amacı, 15 Temmuz Darbe Girişimini kriz iletişimi bağlamında incelemek ve değerlendirmektir. Bu kapsamda kriz iletişimi kuramlarından retoriksel arenanın makro ve mikro modeli ve modelde yer alan unsurlar üzerinden 15 Temmuz Darbe Girişiminin kriz iletişimi incelenmiştir. Bununla birlikte çalışmanın amaçları kapsamında aşağıdaki sorulara da yanıt aranacaktır.

- 15 Temmuz’da medyanın kriz iletişimindeki rolü nedir?
- 15 Temmuzdaki kriz aktörlerinin ürettiği söylemin ya da retorik’in içeriği ve tonu nasıl şekillenmiştir?
- Kriz iletişimde retorik üstünlüğü belirleyen kritik olaylar nelerdir?
- 15 Temmuz darbe girişiminde kriz iletişimi açısından belirleyici olaylar nelerdir?
- Kriz iletişimi açısından Türkiye’nin geçmiş darbe pratikleri bağlamında 15 Temmuz hangi yön/yönleriyle farklılaşır?

1.3. Önem

Kriz iletişimi ile ilgili çalışmalar, genel olarak ticari şirketlerin krizlere karşı yaptığı hamleler üzerinden değerlendirilir. En azından Türkiye’de yapılan akademik çalışmaların önemli bir bölümü bu konuda yapılan çalışmalarla ilintilidir. Oysa bu araştırmanın ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere krizlerin, sadece ticari işletmelerin yaşadığı olağanüstü durumlar olmayıp; siyasal, sosyal, çevresel, ekonomik türde de olduğu görülmektedir. Bu açıdan kriz iletişimi de sadece ticari şirketlere özgü bir iletişim çabası olarak görülmemelidir.

Siyasal krizler de kriz iletişimi çalışmalarına konu edilebilir. Özellikle ABD’de bu konuda yapılmış pek çok araştırma yer almaktadır. Siyasal krizler, kendi içinde homojen bir bütünlük arz etmez: Hükümet bunalımları, muhtıralar, askeri darbeler siyasal krizlerden sadece bir kaçıdır. Bu çalışma bir askeri darbe girişiminin kriz iletişimi bağlamında değerlendirme amacı taşıyan bir çalışmadır. Bu yönüyle kriz iletişimi ile ilgili yapılan çalışmalardan farklılaşır.

Bu çalışmanın önemi, Türkiye’de yapılan yaygın kriz iletişimi çalışmalarından farklı olarak ticari bir şirketin yaşadığı krizlere değil; bir siyasal krize odaklanmakta ve kriz iletişimi, bu bağlamda değerlendirilmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmalar, belli ön kabuller üzerinden ilerler. Bu açıdan her çalışmanın kendine göre varsayımları vardır. Bu araştırma da birtakım ön kabullere dayanmaktadır. Öncelikle 15 Temmuz Darbe Girişimi her ne kadar etkileri itibari ile

devam etse de araştırma, bu süreci nihayete etmiş bir süreç olarak varsayıp değerlendirmiştir.

Bununla birlikte televizyonun diğer medya araçlarına nispeten 15 Temmuz gecesi daha etkili bir araç olduğu varsayımı ile hareket edilmiş ve kriz iletişimi, televizyon üzerinden yürütülen kriz hamleleri ön plana alınarak değerlendirilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Krizler, sıradan olaylar olmadığı gibi her biri kısa süreli de değildir. Krizlerin ömürleri, haftalar hatta aylar sürebilir. Böylesi geniş kapsamlı olayların kriz iletişim bağlamında incelenmesi gerek teknik gerekse beşeri sınırlılıklar açısından mümkün değildir. Bu açıdan çalışmanın amacına göre sınırlandırılması durumu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada 15 Temmuz Darbe Girişimi olayı kriz iletişimi kuramlarından sadece retoriksel arena kuramı bağlamında değerlendirilmiş ve kriz iletişimine dair diğer modeller araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Bununla birlikte araştırmaya konu olan siyasi kriz, kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası olmak üzere 3 aşama üzerinden ele alınmıştır ve kriz dönemi 12 saatlik süre ile sınırlandırılmıştır.

15 Temmuzda darbe girişimi sürecinde gerçekleştirilen kriz iletişiminde birbirinden farklı pek çok medya kanalı kullanılmasına rağmen araştırmaya temel oluşturan veriler, geleneksel medya araçlarından televizyon üzerine odaklanmaktadır. Bu açıdan kriz iletişiminde kullanılan sosyal medya ve bu medya üzerinden yapılan iletişim çalışmaları da araştırmanın genel kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu çalışmada model olarak seçilen retoriksel arena kuramına göre kriz ortaya çıktıktan sonra oluşan retoriksel alanda pek çok aktör mücadele eder ve işbirliği gerçekleştirir. Özellikle darbe girişiminin haber alındığı 15 Temmuz akşamında çok sayıda kişi ve kurum yetkilisi televizyona canlı olarak bağlanmak suretiyle mesajlarını iletmiştir. Bu açıdan birbirinden farklı türdeki aktörlerin tamamının bu kuram bağlamında incelenmesi ve kriz iletişimi içerisindeki rollerinin değerlendirilmesi de mümkün değildir. Bu kapsamda kriz iletişiminde daha etkin olarak rol aldığı değerlendirilen kişiler ön plana alınmıştır. Cumhurbaşkanı, Başbakan gibi devletin üst düzey yöneticilerinin ilettikleri mesajlar incelenmiştir.

Son olarak darbeler, muhtıralar vb. benzeri türden demokrasiyi kesintiye uğratan türde uygulamalar, esasında tüm kamuoyunu ilgilendiren ve krizin bir paydaşı haline getiren sıra dışı durumlardır. 15 Temmuz darbe girişimini de bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Buna karşın krizdeki tüm paydaşlarının araştırmaya dâhil edilmesi mümkün olmadığı için özellikle ana aktör olan siyasi iktidar üzerinden bir değerlendirme yapılmış, bunun dışındaki diğer aktörler araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALANYAZIN

Bu bölümde kriz iletişimine dair alanyazın taraması yapılmıştır. Krizin kavramsal çerçevesi dâhilinde kriz tanımı, özellikleri ve kriz evreleri incelenmiştir. Bununla birlikte kriz türleri başlığı altında farklı kriz türlerine dair belli başlı bilgiler verilmiş, dünyadan ve Türkiye’den çeşitli örnekler sunulmuştur. Ayrıca kriz iletişime dair genel düzeyde bilgiler verilmiş olup; kriz iletişimine aracılık eden kriz iletişim kuramları da bu başlık altında değerlendirilmiştir.

2.1. Krizin Kavramsal Çerçevesi

Krize dair belli bir perspektif kazanmak, her şeyden önce onun kavramsal haritası hakkında bilgi sahibi olmaktan geçer. Krizin kavramsal çerçevesi de bu kapsamda kriz konusuna dair genel başlıkları ele almaktadır.

2.1.1. Krizin tanımı

Latince “krinein”, Grekçede ise “krisis” kökünden gelen Kriz (crisis) sözcüğü pek çok anlamı içerisinde barındırır.³ TDK sözlüğüne göre “bir organda birden bire ortaya çıkan bozukluk, bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım, bir şeyin çok kıt bulunması durumu, bir şeye duyulan ani ve aşırı istek, çöküntü (ekonomi), bir ülkede veya ülkeler arasında toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran” gibi anlamlar içermektedir.⁴ Bununla birlikte kriz, aynı zamanda “*kritik eşiğe ulaşılan bir durum*” olarak da tanımlanır.⁵

Kriz kelimesinin etimolojisine dair çeşitli dillerde farklı açıklamalar mevcut olmakla birlikte en çarpıcı açıklama, Çince’de bulunmaktadır. Çin dilinde söz konusu kavram, fırsat ve tehdit anlamlarını içerir. Bu minvalde kriz sözcüğü, sadece olumsuz

³ A. Ş. Örnek ve Ş. Aydın (2006a). *Kriz ve Stres Yönetimi*. (1. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık, s. 4.

⁴ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5958fa765a5d72.93509031 (Erişim Tarihi: 02.07.2017)

⁵ S. Fink (1986). *Crisis Management*. (1 Edition), New York: Amacom, s. 15.

bir durumu değil; doğru bir şekilde yönetildiği takdirde pek çok fırsatı da içinde barındırır.⁶ Çince ile birlikte Japoncada da aynı şekilde kriz anlamına gelen “kiki” ifadesi fırsat ve tehdit anlamlarını birlikte içerir.⁷

Kriz kavramı, her ne kadar literatürde yeni bir kavram olsa da tarihi kökleri eskilere dayanır. Geçmişte kriz, daha çok tıp ve savaşla ilgili olarak kullanılmıştır. Hippokrates ve Thukydides, söz konusu kavramı, “yaşamla ölüm, zaferle yenilgi arasında kararın verildiği dönüm noktası” olarak ifade eder.⁸ Tanımda da ifade edildiği üzere kriz, kötü yönetildiği zaman bir yenilgi ya da çöküşü ifade ederken; doğru ve etkili bir yönetim söz konusu olduğunda bir zafer olarak karşımıza çıkar.

Kriz kavramı, yukarıdaki tanımdan da görüleceği üzere pek çok farklı alanda yaygın olarak kullanılır. Özellikle ekonomide yaşanan buhranlar sıklıkla kriz kavramı ile ifade edilir. Bununla birlikte siyasette yaşanan buhranlar, bir işletmede meydana gelen kaotik durumlar, bunalımlar, yaşanan çevresel felaketler, sosyal patlamalar hep kriz kavramı ile ifade edilen durumlardır.

2.1.2.Krizin özellikleri

Kriz tanımı yapılırken krizin ani ve beklenmedik bir biçimde meydana geliyor olması sürekli vurgulanan bir özelliktir. Gerçekten de krizler, kimi zaman bir takım işaretler verse de genellikle aniden gelişir ve yayılır. Bununla birlikte Melek Vergiliel Tüz “Kriz Döneminde İşletme Yönetimi” adlı eserinde örgütün varlığını tehlike altına almayan her soruna da kriz adının verilmesinin doğru olmadığını ileri sürerek kriz durumlarını rutin zamanlardan ayırt edici bazı özellikler sıralar. Buna göre:⁹

- Kriz ciddiye alınması gereken bir hastalığa benzer. Bu açıdan yapılacak müdahale de belli bir ciddiyet gerektirir.
- Krizler önemsenmesi gereken ve kurum varlığını tehdit eden durumlardır. Güvenin zedelenmesi, korku, panik, stres gibi çok çeşitli durumu içinde barındırabilirler.

⁶ U. Uras (2017). *Kriz Yönetimi-Ulusal ve Uluslar arası Güvenlik*. (1. Baskı), Ankara: Trend Yayınevi, s. 21.

⁷ https://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2006/06/29/japonca_da_kiki_hem_kriz_hem_de_firsat_anlami (Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁸ A. Ş. Örnek (2006b). *Bilgi Toplumunda Kriz ve Stres Yönetimi*. (1. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık, s.57.

⁹ M. V. Tüz (1996). *Kriz Döneminde İşletme Yönetimi*. (1. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi, s. 9.

- Her kriz, birbiriyle aynı özellikler barındırmaz. Kimi krizler, ansızın ortaya çıkarken; kimileri ise belli zaman sürecinde kademeli olarak ortaya çıkar. Her iki durumda da teyakkuzda olmak önemlidir.
- Krizler, etkileri itibariyle ciddi sonuçlar doğurabilir. Özellikle kurumda yöneticiler, hissedarlar ya da devlette iktidar sahipleri iyi yönetilmeyen bir krizden ciddi zararlarla çıkabilir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere stresin yaşandığı her ortamı, kriz diye tanımlamak doğru değildir. Kriz, gerek etki gerek sonuç itibariyle çok daha büyük çaplı bir etki alanına sahiptir. Her kriz, kendine has özellikler barındırır. Krizi ortaya çıkaran tüm değişkenler, diğer krizler için söz konusu olmayabilir. Bu anlamda tüm krizlerin kesin olarak önceden saptanması da mümkün görünmemektedir. Tüm bu belirsizliklere karşın krizi bir felaket olarak algılamak da doğru değildir. Bazı dillerde yer alan kimi kriz tanımlarında da görüldüğü üzere kriz, doğru ve etkili bir yönetimle fırsata dönüşebilir.

Krizlerin önemli özelliklerinden biri de sadece belirli bir alan ve süre ile sınırlı olmamasıdır. Krizler, bulaşıcı hastalıklar gibi farklı bölgelere de sıçrama özeliği gösterir. Bu açıdan krizler, sadece bir şirketin tüm yatırımlarını değil; bir sektörün tümünü tehdit edebilir.¹⁰ Bunun en çarpıcı örneği, geçmiş yıllarda Türkiye’de yaşanan kuş gribi vakalarında görülmektedir. İlk olarak Balıkesir’de ortaya çıkan kuş gribi vakası, 50’nin üzerinde şehre yayılmış ve bunun sonucunda iki buçuk milyonun üzerinde kanatlı hayvan itlaf edilmiştir. Devlet, bu krizlerle başa çıkmak için “Ulusal Hastalık Kriz Merkezi”, “Yerel Hastalık Kriz Merkezi” gibi birimleri devreye soksa da¹¹ yaşanan yerel düzeydeki kuş gribi vakaları, tüm tavukçuluk sektörünü etkilemiş ve yerel düzeydeki bir kriz, tüm sektöre yayılmıştır.¹²

Krizler, her devletin, örgütün, şirketin hatta bireyin karşılaşılabileceği durumlardır. Bu açıdan yöneticiler devamlı surette bu riski göz önünde bulundurmalı ve

¹⁰ A. V. Örsdemir ve M. Erdoğan (2003), *Ekonomik Krizlerin Etkileri ve Kriz yönetimi: Krizlerin Kobilere Etkileri ve Kırıkkale Örneği*,(1. Baskı), Ankara: TOSYÖV Ticaret ve Sanayi Odası Konrad Adenaur Yayınları, s. 21.

¹¹<http://www.kusgribi.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF3F93D97214554F97> (Erişim Tarihi:11.12.2018)

¹² <http://www.mfa.gov.tr/avian-influenza- kus-gribi -hastaliginin-turk-ekonomisi-uzerindeki-etkileri-.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.12.2018)

krizin doğru bir şekilde yönetilmesi gereken bir süreç olduğunu kavramalıdır. Aksi durumda kriz, daha da derinleşmek suretiyle geri dönülemez bir evreye ilerleyebilir.

Bilginin inanılmaz bir hızla yayıldığı bir zamanda bir şeyin gizlenmesi ve saklanması her zaman doğru bir anlayış olarak değerlendirilmemelidir. Bu açıdan şirketlerin, kurum ve kuruluşların bilhassa da devletlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik özelliklerini daima göz önünde bulundurması, kritik önem taşımaktadır. Özellikle kriz durumlarında gerek şirketlerin gerekse kamu kurumlarının üstü kapalı açıklamalar yapması ya da gerçeklerin paydaşlardan gizlenmesi krizi daha da derinleştirebilir. Bu açıdan krizle başa çıkmanın yolu onu doğrudan yok saymak ya da üzerini örtmek değil; krizi başlı başına anlamak ve onu çözebilecek yol ve yöntemlerini belirleyerek bir plan dâhilinde uygulamaya koymaktır.

2.1.3.Krizin evreleri

Krizler, içerisinde birbirinden farklı özellikler barındıran temelde bir süreçler toplamı olarak da ifade edilebilir. Söz konusu benzer özellikler gösteren süreçler, krizin bir evresini ya da aşamasını oluştur. Her aşamanın kendine has özellikleri olduğu gibi müdahale yöntemleri de birbirinden farklılık taşır. Kriz evrelerine dair literatürde pek çok modele rastlanabilir. Bu bölümde kriz evrelerine yerli ve yabancı olmak üzere iki kaynak kullanılmıştır.

Kriz iletişimi ve yönetimi ile ilgili çalışmaları ile öne çıkan Salim Kadı Beşegil “Kriz Geliyorum Der” isimli eserinde kriz yönetiminde genel olarak 5 ana evreden söz eder. Buna göre:¹³

¹³ S. Kadıbeşegil (2002). *Kriz Geliyorum Der*. (1.Baskı), İstanbul: Mediacat, s. 95-98.

Şekil 1.1 *Krizin Evreleri*

Kuluçka dönemi: Bu dönemde henüz bir kriz olgusundan bahsetmek mümkün değildir. Her şey olağan akışında devam etmekle birlikte fırtına öncesi bir sessizliği andıran bir durum söz konudur. Henüz kriz planları yapılmadığı gibi gündem, krizden çok uzakta olağan seyrinde devam etmektedir.

Krizin patlaması: Krizin ikinci evresi ise krizin patlama anı olarak nitelenen olayın meydana geliş zamanını ifade eder. Bu dönemin uzun ya da kısa olmasını belirleyen temel etken, kriz yönetimi kararının alınmasıdır. Bu karar ne kadar kısa sürede alınırsa ikinci evre o kadar kısa süreli olur. Eğer bu karar alınmazsa ya da yanlış değerlendirilir ise o zaman kriz içinde kriz adı verilen çok daha tehlikeli bir yola girilir. Bu noktadan sonra krizi yönetmek ise çok zordur.

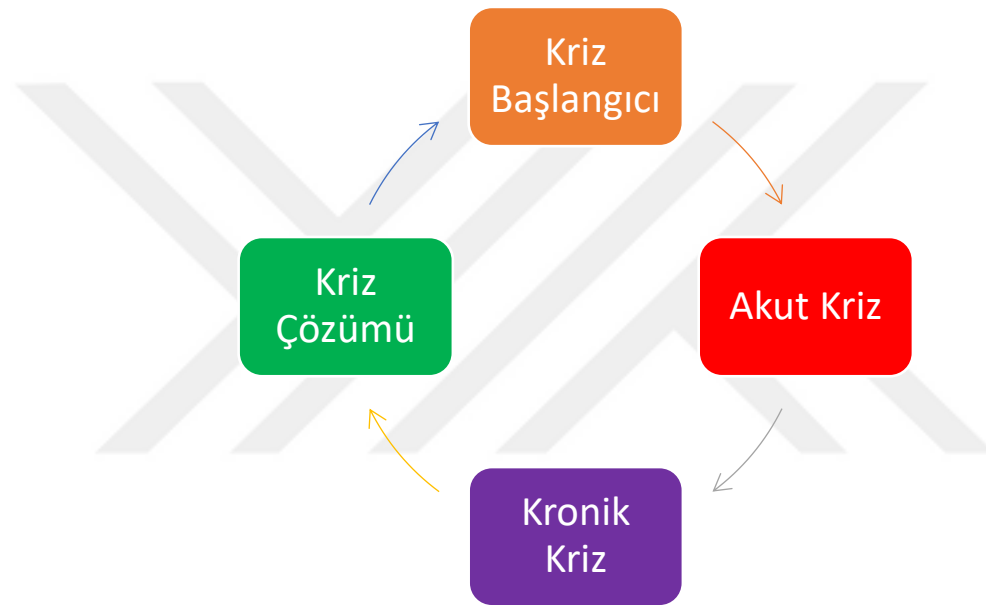
Sıcak Dönem: Bu evre, krizin sıcak dönemidir. Kimi krizlerde ilk 24 saat, kimilerinde ilk bir hafta kadar sürebilmektedir. Sıcak dönem, kriz yönetimini gerçekleştirecek olan ekip krizden çıkış yolları aramaya başladıkları evreyi ifade eder.

Soğuma Dönemi: Soğuma dönemi olarak ifade edilen dördüncü evre, sıcak dönemdeki hareketliliğin normal seyrine dönmeye başlamakta olduğunu ifade eder. Kriz yönetim ekibi, verdiği kritik kararlarla birlikte krizin tırmanışını durdurmuştur. Gerekli teknik planlamalar ve eylemler yapılmış, iletişim doğru bir şekilde kurulmuştur.

Dezenformasyonun önüne geçilmiş, paydaşlarla olan bilgi paylaşımı etkili bir şekilde yapılmıştır.

Fırsatlar dönemi: Krizin içinde barındırdığı tehditler kadar fırsatlar da söz konusudur. Bunun için kriz yönetimi sürecinde alınan kararların etkili ve doğru olması önemlidir. Bu açıdan fırsatlar dönemi olarak ifade edilen dönem, krizdeki sıcak ve soğuk dönemde alınan kararların etkilerinin görülmeye başladığı bir evredir.

Kriz yönetimi ile ilgili önemli çalışmaları olan Fink de kriz aşamalarına dair 4 temel eşikten bahseder. Söz konusu aşamalar aşağıda yer alan şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 1.2. Steven Fink'in kriz çemberi¹⁴

Yukarıdaki şekilde de ifade edildiği üzere Fink, daha sade bir model önererek kriz anatomisi ve aşamalarına dair temel bir fikir sunar. Buna göre krizin ilk ortaya çıktığı dönem, yeterince önlem alınmadığı takdirde bir sonraki akut kriz aşamasına evrilir ve bu durum, ilerleyerek krizin kronik hale gelmesine neden olur. Krizin çözümü ise bu bağlamda nihai aşamayı ifade eder.

Mitroff ve Pearson da kriz aşamalarına dair 5 kriz fazının olduğunu ileri sürer. Buna göre ilk aşama, kriz sinyalinin alındığı aşamayı ifade eder. İkinci olarak krize yönelik hazırlık ve önlemlerin yer aldığı aşama devreye girer. Devam eden süreçte krize dair hasar tespitinin yapıldığı 3. aşamada krizin etkileri ve zararları anlaşılmaya çalışılır.

¹⁴ Fink, 1986, **a.g.k.**, 26.

Nihai aşama olan telafi ve iyileşme sürecinde şirket zararlarını gidermeye ve olağan duruma gelmeye çalışır. Tüm bu sürecin en büyük katkısı ise hatalardan ders çıkarma ve aynı hatayı tekrar etmemektir.¹⁵

2.2. Kriz Türleri

Ian Mitroff ve Christine Pearson “Crisis Management” isimli eserinde Krizlerin çeşitleri ya da türlerinin sayılamayacak kadar çok olduğu ifade etmesine karşın krizlere dair genel bir kategorizasyon önerir. Buna göre beşeri ve sosyal krizlerden ekonomik ve teknik krizlere kadar pek çok farklı türde jenerik kriz kategorileri mevcuttur.¹⁶ Bu anlamda krizler, gerek ortaya çıkış sebepleri gerekse etkileri itibarıyla homojen bir nitelik arz etmez. Siyasal bir kriz olarak başlayan gelişmeler, zamanla sosyal ya da ekonomik krizlere evrilebilir.

Krizler özellikleri, kapsamı, şiddeti ve müdahale yöntemleri gibi pek çok açıdan birbirinden farklılık gösterir. İçinde yaşadığımız dünyadaki belirsizliklerin artması ile birlikte krizlerin de çeşitleri artmış ve şekil değiştirmiştir. Günümüzden binlerce yıl önce insanın doğaya müdahalesinin çok sınırlı olduğu zamanlarda günümüzde görülen türde çevresel krizlerden söz edilemeyeceği gibi ekonomik krizler de şu anki kavramsal ifadelerin ötesindeydi.

İnsanoğlunun bilgi düzeyinin artması ile birlikte öngörü ve tahmin gücü de artmasına rağmen belirli bir karmaşıklık düzeyinin üzerinden olan sistemlerde bu öngörülerin gerçekleşme olasılığı azalmaktadır. Ekonomik bilimi tam da böylesi bir karmaşıklığa sahip olması, krizlerin çoğu zaman öngörülememesinin sebeplerinden biridir.

Sistemsal karmaşa ve öngörüsüzlük, her krizin sebebi değildir. Kimi kriz türleri insan ihmali sonucunda ortaya çıkarken kimileri ise doğal birtakım sebepler sonucunda meydana gelebilir. Dünyanın geçmişte karşı karşıya kaldığı yok edici çevresel felaketler, insan ihmali sonucunda değil; doğal sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷ Bu açıdan gerek sebepleri gerekse türleri açısından pek çok farklı kriz türü mevcuttur. Aşağıda belli başlı 5 adet kriz türü incelenmiştir.

¹⁵ I. I. Mitroff and C. M. Pearson (1993). *Crisis Management*. (1. Edition), New York: Maxwell Macmillan International Publishing Group, s. 21

¹⁶ Mitroff and Pearson, **a.g.k.**, 9-10.

¹⁷ <https://www.kozmikanafor.com/kitlesel-yok-oluslar/> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

2.2.1. Küresel kriz

Küresel krizi anlamak için küreselleşmeyi anlamak ve kavramsallaştırmak önemlidir. Küreselleşme, genel olarak “ülkeler arasında mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunların sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişme”yi ifade eder.¹⁸ Küreselleşme, sadece mal, hizmet ve sermaye akımlarının serbestleşmesini değil; aynı zamanda krizlerin mahallî ya da bölgesel olmaktan çıkıp tüm dünyaya daha kolay yayılmasına da zemin hazırlamıştır.

Küresel krizlere ilk örnek olarak 1873 yılı krizi verilebilir. 1873 krizi, kapitalist sistemin yaşadığı ilk ciddi kriz olarak kabul edilir ve etkisi 23 yıl boyunca devam etmiştir. Kimi analistler ise bu krizin Birinci Dünya Savaşı'na neden olduğunu ileri sürer. Krizin ortaya çıkma gerekçesi, 1873 Mayıs'ında Viyana Borsasının çöküşünün yarattığı paniğin kısa sürede krize dönüşmesidir.¹⁹ Bu krizde de görüldüğü üzere ekonomik kaynaklı olarak başlayan krizler, siyasal nitelikli krizleri tetikleyebilir ve bu durum küresel boyutta savaşlara neden olabilir.

Küresel krizler, sadece belli bir ülke ya da bölge ile sınırlı olmayan etkisi tüm dünyaya kadar yayılan krizler olarak anlaşılabılır. Bu kapsamda meydana gelen krizlere 1929 Büyük Dünya Krizi de örnek olarak verilebilir. Bu krizin ortaya çıkmasında altın standardını terk eden Avrupa ülkelerinden ABD'ye önemli sermaye akışlarının gerçekleşmesine bağlı olarak oluşan suni büyüme, Wall Street Borsasının çökmesine neden olmuş ve 4000 banka bu süreçte batmıştır. Önce finans sektörünü vuran daha sonra ise reel sektörde etkilerini gösteren kriz, sadece ABD ile sınırlı kalmamış, tüm dünyayı 10 yıl boyunca etkisi altına alan küresel çaplı bir krize dönüşmüştür.²⁰

1970'lerde yaşanan Petrol Krizi de küresel çapta etkili bir kriz olarak değerlendirilebilir. Bu krizin ortaya çıkmasında ise Amerikan dolarının altın karşılığının ortadan kaldırılarak doların dalgalanmaya bırakılması etkili olmuştur. O döneme kadar değeri dolar ile belirlenen petrol, ABD'nin bu politikasından sonra OPEC tarafından alınan stratejik bir kararla altına endekslenmiştir. Bu durum ise petrol fiyatlarının hızlı bir şekilde yükselmesi ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte söz konusu petrol krizinin

¹⁸ A. V. Örsdemir ve M. Erdoğan, 2003, **a.g.k.**, 21.

¹⁹ M. Eğilmez (2018a). *Tarihsel Süreç İçerisinde Dünya Ekonomisi*. (1. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 116.

²⁰ M. Eğilmez (2018b). *Küresel Finans Krizi*. (15. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 58.

ortaya çıkmasında Araplar ile İsrail arasında yaşanan Yom Kippur Savaşının da önemli etkisi olduğu dile getirilir.²¹ Sonuç olarak yaşanan kriz, dünyada pek çok ülkede etkili olmuş ve Türkiye’de bu süreç içerisinde enerji arzında ciddi sıkıntılar yaşamıştır.

Dünya ülkeleri, tarihsel süreç içerisinde pek çok krizle karşılaşmalarına rağmen tam anlamıyla küresel kriz tanımına uyan kriz, 2008 Mortgage Krizidir. Bu kriz aynı zamanda “küreselleşme krizi” olarak da ifade edilir. Bu krizin ortaya çıkma sebepleri arasında, ABD tarihinde yaşanan devasa boyutlarda emlak ve kredi balonu olduğu ileri sürülür.²² Krizin böylesine küresel çaplı bir etki göstermesinde ise ABD’nin dünyanın ekonomisinin dörtte birini oluşturması ve dünya ekonomilerinin birbirine bağlı olmasının önemli etkisi vardır.

Ekonomik krizler, küresel etkileri nedeniyle küresel kriz olarak değerlendirilse de tüm küresel krizler ekonomik kriz değildir. Birinci Dünya Savaşı, ülkelerin uyguladığı yanlış siyasal politikalarının önce siyasal krizlere daha sonra ise tüm dünyayı etkileyen tahrip gücü yüksek krizlere nasıl dönüştüğünü gösteren çarpıcı bir örnektir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Veliahdı Franz Ferdinand’ın bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi sonucunda Almanya’nın desteğiyle Sırlara açılan savaş, çeşitli ülkelerde meydana gelen siyasal bloklamalar sebebiyle önce bölgesel, daha sonra ise küresel bir savaşa dönüşmüş²³ ve bu savaş sonucunda milyonlarca insan, hayatını kaybetmiş ve sakat kalmıştır. Bu açıdan dünya savaşları, tahrip gücü yüksek birer küresel kriz olarak da değerlendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı da tıpkı Birinci Dünya Savaşı gibi küresel kriz kapsamında ele alınabilir. Bu krizi yaratan sebeplerden biri de 1929 yılı ekonomik buhranıdır. 1929 yılı ekonomik buhranının yarattığı yıkıcı etkilerin kimi siyasi gruplarca suiistimal edilmesi, dünyada faşist iktidarların yolunu açmış²⁴ ve dünya, yeni bir küresel savaşın eşiğine gelmiştir. Asya’dan Avrupa’ya, Afrika’dan Amerika’ya kadar tüm dünyada yaşanan bu krizin yıkıcı etkileri ilkinden çok daha büyük olmuştur. Her krizin farklı düzeyde küresel etkileri söz konusu olsa da savaş, şüphesiz ki bu etkinin en tahrip edici olanıdır.

Ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel türde pek çok kriz, küresel bir etki gösterdiği sürece küresel kriz olarak ifade edilebilir. Bu açıdan küresel krizleri, belli bir kriz türü

²¹ Eğilmez, 2018b, **a.g.k.**, 62-63.

²² Eğilmez, 2018a, **a.g.k.**, 154.

²³ O. Sander (2009). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*. (19. Baskı), Ankara: İmge, s. 354.

²⁴ S. Parker (2009). *Büyük Çöküş-1929 Krizinin ve Dünyanın Ekonomik Buhrana Sürüklenişinin Öyküsü*. (Çev: Burcu Çekmece), Ankara: Arkadaş Yayınevi, s. 104.

bağlamında değerlendirmek mümkün değildir. Küresel bir etki gösterdiği sürece her ekonomik ya da sosyal kriz, bir küresel kriz olarak ifade edilebilir. Bu açıdan yerel ya da bölgesel düzeyde kalan pek çok kriz, bu başlık altında değerlendirilmemiştir.

2.2.2. Ekonomik kriz

Kriz denince akla ilk gelen kriz türlerinden biri de ekonomik krizlerdir. Öyle ki ekonomik krizler özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından nadir yaşanan durumlar değildir. Ekonomik yapının sağlam temellere oturmadığı ve belirli kurallara göre işlemediği ülkelerde ekonomik krizlerin ortaya çıkması kolay olduğu gibi büyümesi ve etki alanının genişlemesi de o kadar hızlı olabilir.

Ekonomik kriz ifadesi ile ilgili en temel problemlerden biri de herkesin bu kavramdan aynı anlamı çıkarmıyor oluşudur. Mahfi Eğilmez “Küresel Finans Krizi” isimli eserinde ekonomik kriz kavramından enflasyon, deflasyon, resesyon gibi birtakım sorun ifade eden ekonomi terimlerinin anlaşıldığı ileri sürer. Bu açıdan herkesin üzerinden uzlaştığı bir ekonomik kriz tanımından söz etmek pek mümkün değildir.²⁵

Ekonomik kriz, bunalım, buhran, depresyon sözlükleri ile de ifade edilir. Ekonomi Ansiklopedisi ekonomik kriz kavramı için “iktisadi buhran, bunalım” gibi sözlükleri kullanır²⁶. Dolayısıyla ekonomi literatüründe her ne kadar farklı anlamlara gelecek türde kavramlar olsalar da genel itibarıyla ekonomide yaşanan sorunlar ekonomik kriz başlığı altında değerlendirilir.

Ekonomik kriz başlığının altında pek çok ekonomik kriz örneği verilebilir. Söz konusu ekonomik krizlerin bir bölümü küresel kriz başlığı altında ele alındığı için bu bölümde genel olarak Türkiye’yi etkileyen ekonomik krizler üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkiler bırakan kimi krizler de bu başlık altında incelenecektir.

Türkiye ekonomisinde derin izler bırakan krizlerden biri, 1974 Yılı Petrol Krizidir. Bu kriz, enerji olarak dışarıya bağlı olan Türkiye ekonomisini zor durumda bırakmıştır. Petrol fiyatları 4 kat artmış ve Türkiye ciddi bir enerji darboğazına girmiştir. Bununla birlikte Türkiye’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda uygulanan Amerikan ambargosu da bu krizin derinleşmesine neden olmuş ve ülkeyi

²⁵ Eğilmez, 2018b. **a.g.k.**. 48.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekonomi Ansiklopedisi, Milliyet, 1991.

stagflasyon (ekonomik durgunluk ve enflasyonun birlikte görülmesi) olgusu ile karşı karşıya bırakmıştır.²⁷

Türkiye'nin yaşadığı bir diğer büyük krizlerden biri de 94 krizi olarak bilinen krizdir. Bu krizin çıkma sebebi, genel olarak yüksek faizin yüksek enflasyona neden olduğu varsayımı ile hareket edilerek devletin seri şekilde hazine iç borçlanma ihalelerinin iptaline dayanır. Sonuç olarak gerçekleşmeyen ekonomik beklentiler, Türkiye'yi IMF desteğiyle "94 Kararları"nı uygulamak zorunda bırakmıştır.²⁸ Türkiye'nin o dönem uyguladığı yanlış ekonomi politikası derin bir ekonomik krize sebep olmuş ve krizin faturasını yine halk ödemek durumunda kalmıştır.

Türkiye tarihinde özellikle bankacılık alanında önemli yapısal reformların yapılmasına neden olan bir diğer kriz ise 2001 yılı ekonomik krizidir. Bu kriz sonucunda Türkiye'nin faiz oranları rekor seviyelere ulaşmış, Türk parası yabancı paralar karşısında ciddi değer kaybına uğramıştır. Enflasyonun yükselmesi ile birlikte halkın satın alma gücü düşmüş pek çok banka, iş yeri batmış ve işsizlik yükselmiştir. Bunun sonucunda halk, krizin faturasının koalisyon partilerine çıkararak iktidar ortağı olan tüm siyasi partileri baraj altında bırakmıştır.

2001 yılı ekonomik krizinin patlamasındaki önemli sebeplerden biri de dönemin Başbakanı ve Cumhurbaşkanı arasında yaşanan siyasi krizdir. Dolayısıyla gerek Türkiye tarihinde gerekse dünya tarihinde meydana gelen birçok krizin homojen bir yapı arz etmediği, farklı kriz türlerinden beslenerek şekil aldığı, bu krizde bir kez daha görülmektedir.

Bununla birlikte tüm dünyayı etkileyen küresel krizler de Türkiye ekonomisi üzerinde çeşitli olumsuz etkilere neden olmuştur. 1929 Büyük Buhran, Arap-İsrail Savaşları ve Petrol Krizi, 2008 ABD kaynaklı Mortgage Krizi gerek Türkiye'nin büyüme rakamlarında gerek ihracat rakamlarında gerekse döviz kurları üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.

2.2.3. Sosyal kriz

Çalışmanın önceki bölümlerinde krizlerin kategorik olarak homojen bir nitelik arz etmediği ve farklı kriz türlerine dönüşebileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda siyasal

²⁷ M. Eğilmez, (2018c). *Değişim Sürecinde Türkiye*. (11. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 145.

²⁸ Eğilmez, 2018c, **a.g.k.**, 148.

gerekçeler ile başlayan krizlerin sosyal krizlere dönüşmesi mümkün olduğu gibi sosyal krizler de siyasal krizlerin önünü açabilir. Tarihte bu durumun pek çok örneği mevcuttur.

Yakın zamanda “Arap Baharı” olarak medyada yer alan ve daha sonra çeşitli ülkelerde siyasal krizlere neden olan büyük çapta olaylar, bir sosyal kriz olarak ortaya çıkmıştır. Tunus’ta üniversite mezunu bir gencin (Muhammed Buazizi) polisin haksız müdahalesine maruz kalması ve kendini yakması, ülkede bir siyasal devrim ile sonuçlanmış, Tunus Lideri Zeynel Abidin Bin Ali’nin ülkeden kaçmasına ve aynı aileye mensup 33 kişinin tutuklanmasına sebep olmuştur.²⁹ Görüldüğü üzere sosyal krizler birbirinden farklı gerekçeler ile ortaya çıkabildiği gibi birbirinden farklı yeni krizlere de sebep olabilmektedir.

Sosyal patlama olarak da ifade edilen sosyal krizlerin en çarpıcı örneklerinden biri de yakın zamanda Arjantin’de yaşanmıştır. Arjantin hükümetinin ekonomik sorunların üstesinden gelmek için uyguladığı kemer sıkma politikası, ülkede 40’tan fazla şehirde protesto gösterilerine neden olmuş ve kimi şehirlerde bankalar, protestocular tarafından işgal edilmiştir.³⁰ Arjantin’de yaşanan sosyal patlama, her ne kadar diğer ülkelerde etkili olmasa da kimi sosyal krizler, farklı bölgeleri de etkisi altına alabilir.

Sosyal krizler ülkelerde ekonomik, siyasal, etnik pek çok sebeplerle ortaya çıkabilir. Osmanlı döneminde günümüze kadar bir sosyal kriz olarak devam eden Kürt sorunu, özellikle etnik sebepler ile ortaya çıkmıştır. Bunun altında yatan temel neden ise Kürtlerin etnik bir kimlik üzerinden değil; dinsel kimlik üzerinden tanınmasından kaynaklı olmakla birlikte³¹ de terör ve demokrasi sorunlarına çözüm bulunamaması da Türkiye’nin yaşadığı krizin büyümesinde etkili olmuştur.³²

Türkiye’nin etnik yapısının heterojen olması ve özellikle 1980 darbesinden sonra tek bir etnik grubun ön plana çıkarılarak diğer etnik unsurların yok sayılması ve ortaya çıkan sorunlara güvenlikçi politikalar üzerinden çözüm aranma gayreti, Türkiye’nin yaşadığı sosyal krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur.³³ Türkiye

²⁹ <https://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/20/kendini.yakti.devrimin.sembolu.ordu/603903.0/index.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2018)

³⁰ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/97225.asp> (Erişim Tarihi: 22.11.2018)

³¹ M. Eğilmez (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye*. (11. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 173

³² Hacaloğlu, A. vd., (1999). *CHP’nin Doğu ve Güney Doğu Raporu*.

<http://file.setav.org/Files/Pdf/chp-kurt-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

³³ Baykal, D. vd., (1989). *SHP’nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri Raporu* http://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder/rapor_1989_1.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Cumhuriyetinin Kürt soruna getirdiği çözümler, güvenlikçi politikalardan zaman zaman daha demokratik bir paradigmaya kaysa da genel olarak arzu edilen siyasal kararlılık sağlanamamıştır. ³⁴ Bugün Kürt meselesi; sosyal, ekonomik, siyasal pek çok yönü bulunan girift bir soruna dönüşmüş durumdadır.

2.2.4. Siyasal kriz

Devletler, siyasal iktidarlar eliyle yönetilir. Siyasi yönetim şekli, devlet rejiminin de temel belirleyicisidir. Bu kapsamda devletlerin yönetim şekilleri, yetki kullanımı bağlamında monarşi, meşruti monarşi, oligarşi ve demokrasi gibi birbirinden farklı yönetim biçimleri olarak kendini gösterir. Siyasal krizlerin ortaya çıkmasında, devletlerin yönetim şekilleri etkili olduğu gibi bundan bağımsız da olabilir. Öyle ki siyasal krizler, monarşinin hüküm sürdüğü gelişmemiş ülkelerde yaygın olarak görüldüğü gibi demokrasinin egemen olduğu batı devletlerinde de kimi zaman siyasal krizlere rastlanır.

Türkiye’de siyasal krizler, çok geniş kapsamlı olayların konu edinilebileceği başlıklardan birini oluşturur. Ülke içinde yaşanan hükümet krizleri, darbeler, muhtıralar, uluslararası ilişkilerde yaşanan bunalımlar bu başlık altında ele alınan konulardan sadece birkaçıdır. Bu çalışmada kriz iletişimi, 15 Temmuz Darbe Girişimi bağlamında ele alındığı için siyasal krizler de darbeler ekseninde ele alınacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin demokrasi tarihi bir darbeler tarihi üzerinden de okunabilir. Darbeler, belli aralıklarla demokrasiyi kesintiye uğrayan derin siyasal krizleri oluşturur. Bu kapsamda Türkiye’de demokrasi tarihini kesintiye uğratan irili ufaklı pek çok başarılı ya da başarısız darbe girişimi meydana gelmiştir. Türkiye gerçekleşen ilk darbe, 1960 askeri darbesidir ve etkileri uzun yıllar boyunca devam etmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde darbeyi gerçekleştiren askeri cunta, siyasal iktidarı devirerek ülkenin doğrudan yönetimine el koymuş ve büyük çaplı tutuklamalara girişmiştir. Cumhurbaşkanı ve hükümet üyelerinin yanında Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları gibi askeri hiyerarşinin en tepesindeki görevliler de bu darbe

³⁴ Yayman H. (2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası*. Ankara: SETA.
http://file.setav.org/Files/Pdf/20130130121531_setaturkiyenin_kurt_sorunu_hafizasi.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

kapsamında tutuklanmıştır. Sabahın erken saatlerinde önce İstanbul daha sonra Ankara radyosu işgal edilmiştir.³⁵ Seçimle işbaşına gelen siyasal iktidarın askeri cunta tarafından devrilmesinin yarattığı siyasal kriz ortamı, medyanın denetim altına alınmasıyla çözülmeye çalışılmıştır.

1960 yılında meydana gelen darbenin yarattığı siyasi karışıklık ortamı, 22 Şubat ve 21 Mayıs'ta gerçekleşen iki başarısız darbe girişimine zemin hazırlamıştır. İnönü Hükümetinin kararlı duruşu, iki darbe girişimine engel olsa da siyasal istikrarsızlığın yarattığı belirsizlik ortamı, yeni darbe girişimlerinin zemini hazırlamıştır. Böylesi bir siyasi atmosferde Amerika ile yaşanan afyon krizi, Türkiye'nin yaşadığı sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Siyasal çözüm kanallarının tıkanması darbelerin tekrar birer seçenek ön plana çıkmasına neden olmuştur. Böylesi bir kaos ortamı önce başarısız olan 9 Mart sürecini daha sonra ise 12 Mart Muhtırasını getirmiştir. Sivil iktidar, muhtıradan sonra istifa etmek zorunda kalmış, askerin kontrolünde yeni teknokrat bir hükümet kurulmuştur.

1980 yılına gelindiğinde ise Türkiye pek çok kriz türünün aynı anda yaşandığı bir ülke görünümündeydi. Bir yandan başta eğitim ve güvenlik olmak üzere devlet bürokrasisi kutuplaşmış ve buna bağlı olarak toplumsal bir kaos ortamı meydana gelmiştir. Böyle bir kriz sarmalının içerisinde siyaset, bir çözüm merkezi olmaktan ziyade izlediği cephe siyaseti ile mevcut kutuplaşmaların daha da artmasına neden olmuştur. Şehirler, ilçeler mahalleler adeta farklı ideolojilerin düşman kamplarına dönüşmüştür. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın bir türlü seçilemiyor olması da devlet krizini daha da derinleştiren sebeplerden biridir. Böylesi bir siyasal kriz ortamı, toplumsal krizleri de karşılıklı olarak besleyerek 12 Eylül Askeri Darbesinin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin yaşadığı irili ufaklı birçok darbe ya da darbe girişimi ordunun siyaset üzerindeki vesayetini sürekli perçinlemiş ve ordu, kimi siyasal politikaların izlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken kritik bir aktör haline gelmiştir. Ordunun siyaset üzerindeki etkisi, doğrudan ülke idaresini ele geçirmenin yanında hükümetin siyasetten el çektilmesine zemin hazırlama şeklinde de gerçekleştirilmiştir. 28 Şubat Post-Modern Darbesi tam da böylesi bir yöntemle gerçekleşen bir müdahale yöntemidir.

³⁵ S. Aydın ve Y. Taşkın (2014). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 62.

Genel olarak ifade etmek gerekirse ülkede meydana gelen siyasal krizlerin toplumsal ve ekonomik krizler tarafından karşılıklı olarak beslendiği ve yeni siyasal krizlere zemin hazırladığı görülmektedir. Türkiye'nin demokrasi tarihinde muhtıra ve askeri darbe şeklinde gerçekleşen pek çok siyasal kriz söz konusudur. Böylesi siyasal krizler, kimi zaman bazı işaretler verse de genellikle beklenmeyen bir zamanda ortaya çıkar.

2.2.5. Çevresel kriz

İnsan, dünya üzerindeki yetmiş bin yıllık macerasının atmış bin yılını avcı toplayıcı olarak geçirmiştir. Son on bin yıllık zaman diliminde “neolitik devrim” adı verilen tarım devrimi ile birlikte toptan bir değişime uğramış ve insanlar yerleşik yaşama geçebilmişlerdir.³⁶ Bu zamana kadar insanın yaşadığı çevreyi değiştirmesi ve dönüştürmesi günümüze kıyasla son derece sınırlıydı.

Bu durumu değiştiren en önemli etken, yine literatürde devrim olarak adlandırılan sanayi devrimi ile gerçekleşmiştir. Sanayi devrimi, enerjideki verimliliği yükselterek insanın üretim kapasitesini çok daha arttırmıştır. Bunun sonucu olarak geleneksel el üretiminin yerini fabrikalar almış ve bu durum, kentleşme olgusunu gündeme getirmiştir.³⁷ Sanayi devrimi, sadece üretim artışı ve kentleşme olgusu ile birlikte ekolojik çevrenin bozulma sürecini de hızlandırmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan küresel ısınma ve bunun sonucu yükselen deniz seviyesi ve artan deniz kirliliği, insanoğlu için dünyadaki yaşamı tehdit eder hale gelmiştir.³⁸

Dünya tarihinin muhtelif zamanlarında pek çok çevresel felaketler yaşanmıştır. Bu felaketler sonucunda kimi türler ortadan kalkarken, yeni türlerin çoğalmasının da önü açılmıştır.³⁹ Fakat günümüzde yaşanan çevre felaketlerin önemli bir kısmı insan eliyle ortaya çıkmaktadır. Küresel ısınma ve bunun sonucunda ortaya çıkan deniz seviyesinin yükselmesi, tüm insanlığı ilgilendiren küresel düzeyde bir çevresel krizdir. Öyle ki bu durumdan uzun vadede etkilenmeyecek bir ülke yok gibidir.

³⁶ S. Canan ve M. Acungil (2018). *Dijital Gelecekte İnsan Kalmak*. (1. Baskı), İstanbul, Tuti Kitap, s. 62.

³⁷ W. Woodruff (2006). *Modern Dünya Tarihi*. (1. Baskı). İstanbul: Pozitif Yayıncılık, s. 187.

³⁸ Y. N. Harari (2016). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. (Ertuğrul Genç), İstanbul: Kolektif Yayınları, s. 346.

³⁹ Y. N. Harari (2017). *Homo Deus-Yarının Kısa Bir Tarihi*. (Poyzan Nur Taneli), İstanbul: Kolektif Yayınları, s. 85.

Çevresel felaketler, aynı zamanda birer çevresel krizler olarak da değerlendirilebilir. Teknolojinin gelişmesi, yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkması ve mevcut enerji kaynaklarının üretim ve dağıtım süreçlerinde yaşanan sorunlar, büyük çevresel felaketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kapsamda özellikle son yüz yılda dünyada pek çok çevresel felaket yaşanmış ve bunların bir kısmı Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu çevresel krizlerin belli başlıları aşağıda ele alınmıştır.

Tarihe Çernobil faciası olarak geçen Çernobil nükleer santralinin patlaması, gerek bölgede gerekse Türkiye'de uzun yıllar etkisi devam eden büyük çevresel krizlerden biridir. Çernobil nükleer reaktöründe meydana gelen patlamanın ortaya çıkardığı radyasyon, binlerce kilometre uzaktaki çevre ülkelere bile ulaşmıştır. Bu çevre felaketinin sonuçları da ağır olmuştur. Yaşanan patlamadan ilk 3 ay sonra 30 kişi hayatını kaybetmiş, 135 bin kişi ise yaşadıkları bölgeyi boşaltmak durumunda kalmıştır. Felaketin etkileri daha sonra da devam etmiş ve binlerce kişi, maruz kaldıkları radyasyonun etkisiyle kansere yakalanmıştır.⁴⁰

Etki düzeyi açısından Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombasından 200 kat daha büyük olan Çernobil patlamasının ne kadar büyük bir felaket olduğu ne yazık ki Türkiye tarafından yeterince anlaşılamamıştır. O dönem Sanayi ve Ticaret Bakanlığı görevinde bulunan Cahit Aral, kameralar karşısında çay içerek felaketin büyüklüğünü görmezden gelmiştir. Oysa yakın bir zamanda ABD, kan bağışında bulunmak isteyen bir Türk'ün kan bağışı talebini 1986-1996 yılında Türkiye'de yaşamasını gerekçe göstererek reddetmiştir. Çünkü Amerika'da federal sağlık kanunları, söz konusu tarihler arasında Türkiye'de 5 aydan daha fazla kalanlardan kan bağışı yapılmasını yasaklıyor.⁴¹ Sadece bu iki örnek, ülkelerin kriz konusundaki davranış farkını net olarak ortaya koymaktadır

Bir diğer çevresel kriz, 1979 yılında meydana gelen ve Three Mile Island kazası olarak kitaplara geçen felakettir ve Amerikan tarihinin o döneme kadar en kötü nükleer kazası olarak bilinir. Felaketin ortaya çıkmasında, kontrol panellerinin sistematik ve doğru bir şekilde tasarlanamaması ve işçilerin kapsamlı eğitim alınmadan sistemin yönetilmeye çalışılması etkili olmuştur.⁴²

⁴⁰ <https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/cernobilde-facia-nasil-yasandi-rakamlarla-cernobil,Jdp4d9Zyp0mwLv8MMSl5Xw/ G5jhktL8E2xBbD4QUJ89w> (Erişim Tarihi: 23.08.2019)

⁴¹ <https://www.cnnturk.com/turkiye/cernobil-faciasi-neydi-turkiyeyi-nasil-etkilemistir?page=1> (Erişim Tarihi: 24.11.2018)

⁴² I. I. Mitroff (2004). *Crisis Leadership-Plannig for Unthinkable*. (1. Edition), Phoenix: Wiley Publishing, s. 37.

Three Mile Island kazası, aynı zamanda başarısız bir kriz yönetimi ve iletişim örneği de teşkil eder. Meydana gelen nükleer felaketten sonra, reaktörün kumanda odasında özellikle acil durumlar için herhangi bir telefon hattı mevcut değildi. Bu durum, reaktör operatörleri ile acil destek ekibinin doğru bir iletişim kuramamasına neden oldu. Bununla birlikte yaşanan krizin yönetilmesi gereken bir süreç olduğu ve medya ile ilişkilerin bu kapsamda ele alınması gerekirken herhangi bir halkla ilişkiler deneyimi olmayan yönetici pozisyonundaki kişilerin tatmin edici olmaktan uzak açıklamaları krizi daha da derinleştirdi. Son olarak santral çevresindeki 30 kilometre çapındaki bölgede yaşamakta olan yaklaşık 140 bin kişi çevresel krizden ötürü evlerini tahliye etmek durumunda kalmıştır.⁴³

Çevresel krizler bağlamında elen alınan bir diğer kriz ise Exxon Valdez petrol sızıntısıdır. 1989 Yılıının 24 Mart'ında gerçekleşen olayda petrol tankeri karaya oturarak yaklaşık 40 milyon litre benzinin denize dökülmesine sebep olmuştur. Alaska kıyılarında yaşanan bu çevresel felaket, 11 bin insanın bölgeden göç etmesine neden olmuştur.⁴⁴ Petrol tankerlerinden kaynaklı çevresel felaketler, Exxon Valdez olayından sonra da devam etmiştir. Özellikle 2010 yılında BP'nin Meksika körfezinde bulunan platformda yaşanan patlama, 11 işçinin ölümüne⁴⁵ ve 500 milyon litre petrolün okyanusa dökülmesine neden olmuştur.⁴⁶ "ABD tarihindeki en büyük petrol sızıntısı ve çevre felaketi" olarak tarihe geçen bu kazanın BP'ye maliyet ise toplamda 65 milyar dolara ulaşmıştır.⁴⁷

Yukarıda belli başlı felaketlerden söz edilse de çevresel krizlere dair sayısız örnek vermek mümkündür. Ian Mitroff, sistemlerin ve teknolojileri gün geçtikçe daha karmaşık hale gelmesi ve süreç yönetiminin zorlaşmasının bu türden krizlerin ortaya çıkmasında etkili olduğunu ileri sürer.⁴⁸ Teknolojilerin oldukça karmaşık hale gelmesi mevcut riskleri arttırdığı gibi kaza olasılıklarını da yükseltmektedir. Bu açıdan geçmişte meydana gelme olasılığı olmayan büyük çevresel felaketler gezegende yaşamakta olan diğer canlılar üzerinde de bir baskı unsuru oluşturmaktadır.

⁴³ http://www.nukleer.web.tr/nukleer_kazalar/tmi2.html (Erişim Tarihi: 24.11.2018)

⁴⁴ https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/en-buyuk-10-cevre-felaketi,qRjTxCun4Uuv2NgA_THzGQ/vSMuooC--U2AvJVaOZtaWg (Erişim Tarihi: 24.11.2018)

⁴⁵ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/09/100908_bp_leak (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁴⁶ <https://www.birgun.net/haber-detay/bp-ye-62-milyar-dolarlik-tarihi-ceza-120096.html> (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁴⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bp-meksika-korfezindeki-sizinti-icin-1-7-milyar-dolar-daha-odeyecek-40712171> (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁴⁸ Mitroff, 2004, **a.g.k.**, 37.

2.3. Kriz Yönetimi

İçinde yaşadığımız dünya, pek çok açıdan oldukça karmaşık ve öngörülemez hale gelmiştir. Bu açıdan daha önce tahmin edilemeyen pek çok olayın yaşanması ihtimal dâhilindedir. Böylesi durumlarda krizler, nadir yaşanan olaylar olmanın ötesinde her an gerçekleşmesi muhtemel durumları ifade eder. Bu açıdan krizlere karşı öncelikle bu realitenin kabul edilip ona uygun bir değerler dizisi ile çözüm aranmalıdır⁴⁹ ve kriz yönetiminde geleneksel yöntemler, terk edilmelidir. Kriz yönetiminde her şeyin temel belirleyici olduğu kabul edilen hâkim zihniyetin tavrı, stili ve prosedürleri, bir krizde problem çözme odaklı yaklaşımların gerekli olduğu yeni strateji lehine bir kenara bırakılmalıdır.⁵⁰

Kriz yönetimi, krize neden olabilecek ihtimallerin ön görülebilmesi, krize karşı korunma ve çözüm aşamalarını içeren sistemlerin oluşturulması gibi krize dair tüm aşamalarda yapılması gerekli olan etkinlikleri kapsar.⁵¹ Öyle ki krizin nasıl yönetildiği söz konusu aşamalarındaki faaliyetlerin doğru şekilde yapılıp yapılmamasına bağlıdır.

Kriz yönetimi başlığı altında kriz yönetimi kavramı, kriz yönetiminin türleri incelenmiş proaktif ve reaktif kriz yönetiminin farkları ele alınmıştır. Bununla birlikte özellikle Amerika özelinde dünyada ve Türkiye’de kriz yönetimine dair belli başlı bilgiler verilmiştir.

2.3.1. Kriz yönetimi kavramı

Kriz yönetimi için yapılan kavramsallaştırmalarda da tıpkı kriz kavramı gibi muhtelif tanımlamalar yapılmaktadır. Ali Örnek ve Şule Aydın’ın “Kriz ve Stres Yönetimi” adlı eserinde kriz yönetimi şöyle tanımlanır:⁵²

“İşletmelerin bilgiye ulaşma ve işleme süreçlerinde değişimler meydana getirme olasılığına sahip zamanı ve tipi belli olamayan işletmelerin varlığını tehlikeye sokabilecek ancak içinde çeşitli fırsatları da barındırabilen çabuk karar almayı acil eyleme geçmeyi zorunlu kılan paydaşlarla olan ilişkileri ve örgüt psikolojisini derinden yaralayabilecek olay ve/veya olguların etkin biçimde planlanarak izlenmesi kriz yönetim ekibinin örgütlenmesi, gereken

⁴⁹ Örnek, 2006a, **a.g.k.**,11.

⁵⁰ O. Lerbinger (1986) *.Managing Corporate Crises.* (1. Edition), Boston: Barrington Press, s. 9-10.

⁵¹ M. Tüz vd., (2015). *Kriz İletişimi ve Yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 27.

⁵² Örnek ve Aydın, 2006, **a.g.k.**, 12.

önlemlerin alınarak oluşabilecek kayıpların azaltılması, sürekli eğitim, iletişim ve eşgüdümün sağlanarak olası senaryoların sınanması sürecidir.”

Krizin meydana gelmesi başlı başına bir felaket olarak değerlendirilmemelidir. Öyle ki yaşadığımız zamanın özelliğinden dolayı her an bir krizle karşılaşma olasılığı söz konusudur. Önemli olan kriz meydana geldikten sonra o krizin doğru ve etkili bir şekilde yönetilmesidir. Böylece bir tehdit olarak algılanan krizler, zamanla fırsatlara dönüşebilmektedir. Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere kriz yönetim süreçleri etkin bir şekilde planlandığı takdirde içerisinde birçok fırsat da barındırmaktadır. Önemli olan kriz yönetimini icra edecek olan ekibin doğru bir planlama, eğitim, iletişim ve eşgüdüm ile birlikte süreci etkili bir şekilde yönetmesidir.

Dünyada çevresel koşulların gittikçe karmaşık hale gelmesi krizlerin de oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu noktada Türkiye’de kriz konusunda gerek özel gerekse kamu kurumları açısından çok daha önem verilmesi gereken ülkelerden biridir. Bu açıdan yapılması gereken, kriz konusunda bilhassa yöneticiler nezdinde bir zihinsel dönüşümün gerçekleşmesidir.⁵³ Özellikle kamu ve özel sektör kurumları bağlamında kriz konusunda kurumsal bir anlayışın inşa edilmesi, bu dönüşümün gerçekleşmesinde katkı sağlaması açısından önemlidir.

2.3.2. Kriz yönetimi türleri

Krizler gerek özellikleri gerekse müdahale yöntemleri itibariyle birbiriyle aynı özelliklere sahip değildir. Ekonomik krizler, siyasal krizler, sosyal krizler, çevresel krizler gibi pek çok kriz türü olduğu gibi her birine müdahale yöntemi de farklılık arz eder. Bu kapsamda öncelikle yapılması gereken, meydana gelen kriz türünü belirlemek ve o krize en uygun kriz yönetimi tekniğini benimsemektir. Bu bölümde kriz yönetimi türlerinden belli başlı iki temel tür üzerinde odaklanılmıştır.

Tack, “Kriz Yönetimi” isimli eserinde yönetim felsefesinin otoriter anlayışlardan uzaklaştığını, bunun yerine daha katılımcı ve insan ilişkilerini önceleyen bir yönetim anlayışının geldiğini ifade eder. Bu liderlik anlayışı çerçevesinde kriz durumlarına karşı iki temel yaklaşım önerir. Bunların ilki pasif yaklaşım diğeri ise aktif yaklaşımdır.⁵⁴

⁵³ Örnek ve Aydın, 2006, **a.g.k.**, 11.

⁵⁴ P. B. Tack (1988). *Kriz Zamanı Yönetim*. (1. Baskı), İstanbul: İlgı Yayınları, s. 39-40.

Aşağıdaki bölümde bu yaklaşımlar, proaktif ve reaktif kriz yönetimi başlığı altında incelenmiştir.

2.3.2.1. Proaktif kriz yönetimi

Kriz yönetimine dair temel yaklaşımlardan biri de proaktif ya da diğer adıyla etkici kriz yönetimidir. Kriz yönetiminde proaktif yaklaşım, kriz durumunda bir kurumun ya da şirketin kendini sadece savunmak durumunda kalmadığı, kriz yönetiminde sürecin başından sonuna kadar aktif olarak katılım esasına dayanır. Proaktif kriz yönetimi, doğru yapıldığı takdirde krizleri fırsatlara dönüşmesine hizmet edebilir.

Kriz türleri birbirinde farklılık gösterdiği gibi ona müdahale yöntemleri de birbirinden farklılık gösterir. Bu açıdan bir krizde uygulanması gereken yaklaşım başka bir krizin daha da derinleşmesine neden olabilir.

2.3.2.2. Reaktif Kriz Yönetimi

Kriz yönetimine dair bir diğer yaklaşım ise reaktif ya da tepkici kriz yönetimidir. Reaktif kriz yönetimi ise proaktif kriz yönetiminin tam tersine şirketin ya da kurumun sadece mevcut soru ve sorunlar üzerinden kendini savunması esasına dayanır. Bu yaklaşım, kriz durumlarında krizin daha da büyümesini önlemek amacıyla sadece savunmacı bir mantıkla sınırlı bir etki sağlama amacı güder.

Reaktif kriz iletişimi, aynı zamanda krizden önce herhangi bir hazırlık yapılmadığı ve buna bağlı olarak da kriz durumlarına yönelik herhangi bir planın ve stratejinin olmadığı bir süreci kapsar.⁵⁵ Krize yönelik herhangi bir strateji olmadığı için kriz meydana geldikten sonra yapılan aktiviteler de genellikle durumu kurtarmaya yönelik olmaktadır.

⁵⁵ Y. Kuşay, (2017). Proaktif ve Reaktif Kriz İletişiminde Alışveriş Merkezlerinin İletişim Stratejileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), s. 382.

2.3.3. Türkiye’de kriz yönetimi

Bir krizler ülkesi olan Türkiye’nin kriz yönetimi ve iletişimi konusunda alacağı ciddi bir mesafe vardır. Türkiye, jeopolitik ve coğrafi konumu itibari ile krizlerde iç içe olan bir coğrafyanın parçasıdır. Öncelikle Türkiye’nin yer aldığı coğrafya, deprem sahası olması nedeniyle Türkiye’nin en gelişmiş şehirlerini birinci derecede deprem riski ile karşı karşıya bırakmıştır. 1999 yılının Ağustos ayında yaşanan Kocaeli Depremi durumun ne kadar vahim olabileceğini insanlara göstermiştir. Zira bu depremde on binlerce insan hayatını kaybetmiş, yüz binlerce insan yaralanmış ve evsiz kalmıştır. Bu dönemde kriz yönetimi konusunda yeterince tecrübeli olmayan Türkiye, krizle başa çıkma konusunda başarılı olmamıştır.

Türkiye 1980 yılından sonra aldığı stratejik kararlarla küresel ekonomik sisteme entegre olduğu için dış kaynaklı tesirlerden daha çok etkilenmiştir. Bu açıdan ekonomik krizler, Türkiye açısından belli periyotlarda sıklıkla karşılaşılan bir durum haline gelmiştir. 1994 krizi, 2001 Şubat krizi, 2008 Dünya Ekonomik Krizi ülkemizde yaşanan ve büyük toplumsal huzursuzluklara yol açan ekonomik krizlerden yalnızca bir kaçıdır.

Türkiye’nin yaşadığı krizler sadece deprem ve ekonomik krizlerle sınırlı değildir. Özellikle 1984 yılından beridir ülke bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit eden terör sonunu ile de karşı karşıyadır. Bu terör sorununun maliyeti diğer krizlerden çok daha büyük ve can yakıcıdır. Bu kapsamda TBMM İnsan Hakları Komisyonunun 2013 yılında yayımladığı “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu” ülkemizde yaklaşık son 30 yılda yaşanan can kayıplarını ortaya koymaktadır. Bu rapora göre terör nedeniyle 7.918 şehit, 5.557 sivil vatandaş hayatını kaybederken 22.101 terörist de ölü ele geçirilmiştir.⁵⁶

Türkiye’nin uzun yıllar mücadele ettiği PKK terörünün yanında komşu ülkelerde yaşanan istikrarsızlığa bağlı olarak ortaya çıkan DAESH, EL KAİDE, Hizbullah gibi terör örgütleri de Türkiye üzerinde terör faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu durum ülke olarak ne kadar büyük bir kriz sarmalının içinde olduğumuzu gösteren birkaç örnekten biridir.

⁵⁶(2013). *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*. Ankara: TBMM
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi:15.05.2017)

Ülkemizin yaşadığı terör, deprem, ekonomik krizlerin yanında siyasi ve diplomatik krizler de yaşamaktadır. Örnek olarak 2010 yılında Gazze yaşayan insanlara gıda ve ilaç yardımı amacıyla Türkiye’den hareket eden Mavi Marmara gemisinin uluslararası sularda İsrail tarafından 10 sivil Türk vatandaşı öldürmesi sonunda Türkiye ve İsrail ile ciddi boyutta diplomatik ve siyasi kriz yaşanmış, Türkiye İsrail’den elçisini çekmiştir. Türkiye’nin özetle özür, tazminat ve Gazze ablukasının kaldırılması şartını uzun zaman kabul etmeyen İsrail, ABD’nin arabuluculuğunda 2013 yılında Başbakan Erdoğan’ı arayarak özür dilemesi iki ülke arasında yaşanan krizin çözülme sürecini başlatmıştır.⁵⁷

Mısır’da yaşanan askeri darbe sonrası liderliği ele geçiren Sisi’ye karşı Türk hükümetinin olumsuz politika izlemesi ve devrik Cumhurbaşkanı Mursi’yi desteklemesi Mısırda yaşanan bir diğer siyasi krizlerden biridir ve hala etkileri devam etmektedir. Yine 2011 yılından beri Arap Baharı sürecinde Suriye’de yaşanan iç savaş ve 3 milyondan fazla⁵⁸ mültecinin Türkiye’ye sığınması da bölgesel olarak bir takım toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir.

Suriye’de başlayan krizde ilk olarak diplomatik ve siyasi kanallar ile çözüm aranma gayreti Esad’ın talep edilen reformlara yanaşmaması ve şiddeti artırması ile imkânsız hale gelmiştir. Türkiye bu kriz sürecinde ABD ile birlikte Esad’ın devrilmesi için muhaliflere yoğun destek vermişse de sonuç alamamıştır. Türkiye’nin yaşanan bu krizi mezhepçilik üzerinden okuması, çözüm bulma siyaseti, krizin büyümesine ve farklı tür krizlere evrilmesine neden olmuştur. Suriye’deki farklı muhalif grupların silahlandırılması⁵⁹, ülkedeki mevcut sosyolojiyi alt üst etmiş ve özellikle Türkiye sınırına yoğun göç akımları başlamıştır. Suriye’deki savaştan kaçan milyonlarca insan Türkiye’nin kimi şehirlerinde toplumsal bir huzursuzlukla birlikte az da olsa kriminal eylemlere katılmıştır.

Türkiye Suriye’den gelen göçmenlerin yalnızca 230.000’ine çadır ve konteyner kentlerde yaşarken 3.320.000 kişi ise kendi olanakları ile Türkiye’nin farklı şehirlerinde yaşamaya çalışmaktadır.⁶⁰ Türkiye, mevcut Suriyeliler için savaşın biran önce sona erdirilip göçmenlerin ülkelerine gönderilmesini istemektedir. Bu açıdan özellikle sınırın öteki tarafına yönelik olarak Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı gibi sınır ötesi askeri harekâtlar

⁵⁷ <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/5-yil-once-ne-oldu> (Erişim Tarihi: 15.05.2017)

⁵⁸ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

⁵⁹ <https://www.ihf.com.tr/haber-turkiye-muhalifleri-silahlandiriyor-222706/> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

⁶⁰ H. Y. Taş ve S. Özcan (2017). Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), s. 36-54.

bu amacın gerçekleştirilmesi için yapılmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu kriz sarmalı sadece bir takım politik hamleler ile çözülmesinin ötesinde uluslararası uzlaşımın sağlanması önem arz etmektedir.

Yukarıda görüleceği üzere Türkiye sosyal, siyasal, ekonomik pek çok krizle iç içe yaşamaktadır. İbni Haldun'a atfedilen "Coğrafya kaderdir" tespiti, her ne kadar yaşadığı dönem için belli bir gerçekliği ifade ediyorsa da günümüzde coğrafyanın bir kader olmakta çıkarılıp etkili bir yönetimle değiştirilmesi durumu da söz konusudur.⁶¹ Örnek vermek gerekirse Japonya, topraklarının yüzde 80 dağlardan oluşan bir ülkedir. Ülkede 60'ı aktif olmak üzere 165 adet sönmüş yanardağ bulunur.⁶² Bununla birlikte aynı zamanda bir deprem ülkesidir ve buna bağlı olarak Dünyadaki en şiddetli depremlerin meydana geldiği bir ülkedir. Buna rağmen Japonya 5.1 trilyon dolarlık hacmi ile dünyanın en büyük 3. ekonomisine sahiptir.⁶³

Krizlere böylesine yatkın bir ülke olan Türkiye, ne yazık ki kriz yönetimi ve planlaması konusunda alacağı çok mesafe vardır.⁶⁴ Kriz yönetimi kapsamında Türkiye'de krizle ilgili yaptığı mevzuat çalışmaları olmakta birlikte güncellemeye muhtaçtır. Zira Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği 09/01/1997 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmış ve kriz hallerinde yönetim, görev dağılımı, krizi yönetecek koordinasyon kurulunun görevlerini gibi bir çok detay yönetmelikte yer almıştır. Söz konusu yönetmelikte kriz yönetimi güvenlikçi bir paradigma ile hazırlanmış ve kriz yönetimi sürecinde iletişim boyutu göz ardı edilmiştir. Zira söz konusu yönetmeliğin tanımlar kısmını düzenleyen 4. Maddede bu durum daha net bir şekilde anlaşılabilir.

"Kriz hali; Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü ile milli hedef ve menfaatlerine yönelik hasmane tutum ve davranışların, Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırmaya yönelik şiddet hareketlerinin, tabi afetlerin, tehlikeli ve salgın hastalıkların, büyük yangınların, radyasyon ve hava kirliliği gibi önemli nitelikteki kimyasal ve teknolojik olayların, ağır ekonomik bunalımların ve iltica ve büyük nüfus hareketlerinin ayrı ayrı veya birlikte vuku bulduğu halleri,⁶⁵ olarak tanımlanır.

⁶¹ <http://www.mahfiegilmez.com/2019/06/cografya-kader-midir.html> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

⁶² <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/japonya.htm> (Erişim Tarihi:15.07.2017)

⁶³ <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/the-worlds-biggest-economies-in-2018/> (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

⁶⁴ M. Kazancı (2006). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*. (6. Baskı), Ankara: Turhan Yayınevi, s. 314

⁶⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.968716.pdf> (Erişim Tarihi:15.07.2017)

Başbakanlık, Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği, Resmi Gazete’de yayımladıktan bir yıl sonra Kriz Yönetimi El Kitabı’nın basımını ve dağıtımını yaparak devletin ilgili birimlerini kriz konusunda uyulması gereken usul ve esaslara dair bilgilendirdi. Söz konusu El Kitabı, Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik temel alınarak hazırlanmış ve yönetmelikte mevcut olmayan birtakım detayları içinde barındırmaktadır. Buna göre Türkiye’de kriz yönetiminin teşkilatlanması 3 başlıkta toplanmıştır: Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi, Bölge Kriz Yönetim merkezleri Kriz Merkezi.⁶⁶ Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezinin MGK bünyesinde oluşturulması, Kriz Merkezinin Genel Kurmay Başkanlığı ve ilgili bakanlıklar nezdinde oluşturulması yönetmelikte de ifade edildiği üzere kriz yönetiminin güvenlikçi bir paradigma ile anlaşıldığını göstermektedir.

Başbakanlığın hazırladığı Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği 19/02/2011 tarihli Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği’nin Resmi Gazetede yayımlanması ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlüğe gören Afet Ve Acil Durum Merkezleri Yönetmeliği amaç ve kapsam bölümlerini düzenleyen birinci maddeye yer aldığı üzere “yurtiçinde ve yurtdışında meydana gelen afet ve acil durumlara ulusal ve yerel düzeyde müdahalenin ve buna ilişkin hazırlık faaliyetlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesine yönelik, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Merkezi ile afet ve acil durum yönetim merkezlerinin kuruluşu, görev ve sorumlulukları ile bunlar arasındaki koordinasyon ve işbirliğine ilişkin esasları”⁶⁷ belirlemiştir. Bu açıdan mevcut yönetmelik önceki yönetmeliğe göre daha tikel bir amaca yöneliktir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Türkiye, gerek kendine özgü coğrafi ve jeopolitik konumu gerek küresel sisteme entegre olmasından kaynaklı olarak ekonominin kırılgan yapısı gerekse heterojen bir sosyolojiyi barındırması sebebiyle potansiyel etnik ve mezhepçi ayrılıklar sebebiyle büyük küçük pek çok krizle karşılaşmıştır. Buna karşın ülkenin kriz yönetimi konusunda ise arzu edilen mesafe kaydedilememiştir. Fransa’da kriz meselesi, valiliklerin kullanacağı yetki ve sorumlulukları içeren tafsilatlı yasalarla düzenlenirken Türkiye, bu konuda güvenlik ve afet temeli üzerinden oluşturulan yönetmeliklerle olaya yaklaşmıştır. Bu konuda öncelikli olarak kriz türüne göre her krizin planlı ve programlı olarak yönetilmesi gereken bir süreç olarak yeni bir anlayışın yerleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

⁶⁶ (1998). *Kriz Yönetimi El Kitabı*., Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.1-4.

⁶⁷<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20111377&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=afet> (Erişim Tarihi:15.07.2017)

2.3.4. Dünyada kriz yönetimi

Kriz bir duruma, bir bölgeye has olmadığı gibi bir ülkeye de has değildir. Dünyanın her ülkesi her an kriz tehdidi altında yaşamaktadır. Kriz, kimi zaman yaşanabilecek deprem, sel, fırtına vb. doğal afetler gibi beşeri olmayan nedenle ortaya çıkabileceği gibi tamamen ekonomik, toplumsal, teknolojik pek çok faktöre bağlı olarak da ortaya çıkabilir. Bu noktada krizden tam anlamıyla kaçmak, mümkün değildir. Çünkü her kriz, ortaya çıkış şartları itibarıyla birbiriyle aynı özellikler taşımayabilir.

Kriz kavramı, günümüzde çok sık dile getirilen bir ifade olmasına rağmen tarihsel kökleri çok daha eskilere dayanır. Bernard Rossier “İktisadi Kriz Kuramları” adlı eserinde tarımsal üretimin hava koşullarına bağlı olmasından hareketle öngörülemeyen değişimlerin etkilerinin sınırlandırılmadığı ölçüde rastlantılara bağlı olduğunu ileri sürer. Bundan dolayı tarımın ortaya çıkmasından 19. yüzyıla başlangıcına kadar özellikle Avrupa’nın endüstrileşmiş devletleri “tahıl krizleri” olarak isimlendirilen farklı bir kriz türü ile karşılaştılar. Tarımsal gelirin düşmesi ve üretimin azalması sonucunu doğuran eksik üretim krizi ilkel teknolojilerin kullanıldığı tarım toplumlarında yaygın olarak görülen bir özelliktir.⁶⁸

Kriz yönetimine dair en fazla çalışmanın yapıldığı ülke olan ABD’de FEMA kriz yönetiminde önde gelen kuruluşlardan biridir. 1979 yılında kurulan Kuruluş, ülkede meydana gelen pek çok doğal afet, kaza, saldırı gibi olaylarda gerek kriz anlarında gerekse krizden sonra kriz yönetimine dair çalışmalar yapmaktadır. ABD’nin kriz yönetimine çalışmaların geçmişi, 1803 tarihli Kongre Kanununa kadar geri gider.⁶⁹

ABD’nin gerek doğal afet gerekse terör gibi insani kaynaklı krizlere olan yatkınlığı, kriz yönetimi konusunda kapsamlı örgütlemeler kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ulusal Olay Yönetimi Sistemi (National Incident Management System-NIMS), Ulusal Müdahale Çerçevesi (National Response Framework-NRF), ABD İç Güvenlik Bakanlığı (Department of Homeland Security-DHS), Kamusal Alarm ve Uyarı Sistemi (Public Alert and Warning System) gibi kurular gerek eyalet düzeyinde gerekse ülke çapında kriz yönetimine dair çeşitli görevler üstlenir.⁷⁰

⁶⁸ B. Rossier (1991). *İktisadi Kriz Kuramları*. (Çev: Nurhan Yentürk), İstanbul: İletişim Yayınları., s. 18.

⁶⁹ A., Yılmaz, Y. Bozkurt ve B. Akdeniz (2014) .Kurumsal Yapı ve İşleyişiyle ABD’de Kriz Yönetimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), s. 60.

⁷⁰ Yılmaz, Bozkurt ve B. Akdeniz, 2014, **a.g.k.**, 61-64.

ABD’de kriz yönetimi sadece federal hükümet ya da şirketler tarafından icra edilen bir yönetim pratiği değildir. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları da kriz yönetimi konusunda gerek münferit gerekse devlet ile işbirliği halinde önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda özellikle üniversitelerin bünyesinde bulunan araştırma merkezleri, kriz yönetimi konusunda hükümete danışmanlık desteği sunmaktadır.⁷¹

ABD; özellikle kasırga, tayfun, hortum gibi olağanüstü afetlerin sık yaşandığı ülkelerden biridir. Bu amaçla kriz yönetimine dair gelişmiş bir örgütlenme ağına sahiptir. Elbette ki ABD’de krizler sadece doğal afetlerden kaynaklı olarak ortaya çıkmamaktadır. Diğer ülkelerde yaşandığı üzere ABD de siyasi krizler ile kimi zaman karşılaşmaktadır. Bu kapsamda ABD tarihinde önemli bir örnek olarak “Watergate Skandalı” verilebilir. Bu kriz, ABD tarihinde Başkanın istifası ile sonuçlanan nadir olaylardan biridir.

Watergate Skandalı, sadece bir ABD Başkanının istifasına yol açmamış bununla birlikte ABD’nin politik tarihindeki en derin siyasi krizlerinden biri olarak da tarihe geçmiştir. Watergate Skandalı, Demokrat Parti’ye ait Washington’da bulunan otel ve iş yerine dinleme cihazı yerleştiren kişilerin yakalanması ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra yapılan derinlemesine soruşturma ile yasadışı dinleme cihazı koyan bu kişilerin Cumhuriyetçi Parti ve CIA ile ilişkili olduğunun belirlenmesiyle ABD Başkanı Richard Nixon, istifa etmek zorunda kalmıştır.⁷²

ABD tarihindeki en büyük siyasi krizlerden birinin bu denli büyük siyasi sonuçlarının olmasındaki en büyük etkenlerden biri de ABD Başkanının olayın üstü kapatmak için Adalet Bakanlığından soruşturma savcısının görevden alınması talebidir. Bu talep, Adalet Bakanı tarafından reddedildiği zaman Amerikan Başkanının olayların üstünü örtmeye çalıştığı algısı ile tüm dikkatler üzerinde toplanmıştır. Dolayısıyla siyasi kriz, bir çözümsüzlük sarmalına dönüşmüş ve Nixon, Amerikan tarihinde istifa etmek zorunda kalan ilk ve tek Amerikan başkanı olarak tarihe geçmiştir. Bu kriz, sadece Nixon’un istifasına yol açmamış aynı zamanda seçimlerde Cumhuriyetçi partinin adayının da büyük bir yenilgi almasına neden olmuştur.⁷³

⁷¹ Yılmaz, Bozkurt ve Akdeniz, 2014, **a.g.k.**, 64.

⁷² <https://www.history.com/topics/1970s/watergate> (Erişim Tarihi: 23.08.2019)

⁷³ <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/watergate-skandali-1417> (Erişim Tarihi: 23.08.2019)

Amerikan tarihindeki siyasi krizler, sadece bununla da sınırlı değildir. Küba ile yaşanan füze krizi, İran ile yaşanan rehine krizi de tarihte büyük siyasi krizler olarak yer almaktadır. ABD, bu krizlerin yönetilmesinde çok stratejik hatalar yapmış ve uluslararası arenada itibar kaybına uğramıştır. Bununla birlikte bu krizler, başka krizlerin de önünü açmıştır. Örnek vermek gerekirse Küba füze krizi sonucunda ABD, Türkiye’yi Rusya’ya karşı koruyan Jüpiter füzelerinin de Türkiye’den kaldırılmasına ve Türkiye’nin ABD ile siyasi kriz yaşamasına neden olmuştur.

ABD’nin yaşadığı siyasi krizler, aynı zamanda birer siyasal iletişim krizleri konusundaki başarısızlık örneği olarak da ele alınabilir. ABD, her ne kadar kriz yönetimi konusunda gerek akademik gerekse uygulamaya yönelik çalışmalar açısında dünyanın önde gelen ülkesi olsa da geçmişte yaşadığı siyasi krizlerde aynı ölçüde başarı sağlayamamıştır. Yukarıda ifade edilen siyasi krizlerde ABD yönetimi şeffaf ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde bir kriz yönetimi uygulamaktan ziyade krize üzeri örtülmesi gereken bir olay olarak bakmış ve krizle yüzleşmemiştir. Bu açıdan bu türden siyasi krizler gerek başkanın istifasına gerekse ABD’nin küresel itibarının zedelenmesine neden olmuştur.

2.4. Kriz İletişimi

Krize dair önemli başlıklardan biri de kriz iletişimidir. Kriz meydana geldikten sonra oluşturulan yönetim ekibi ve bu ekibin doğru hamlelerle krizi etkili bir şekilde yönetmesi kadar söz konusu krizin yönetilmesi sürecinde sosyal paydaşlarla kurulan iletişim de bir o kadar önemlidir.

Kriz iletişimini, kriz yönetiminden bağımsız bir kavram olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu noktada “kriz yönetimi, krizin teknik anlamda yönetimine yoğunlaşırken; kriz iletişimi, yaşanmakta olan kriz gerçeği ve alınan önlemlerin algılanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.”⁷⁴

Coombs, iletişimi, kriz yönetiminin özü olarak ifade eder. Ona göre bir kriz ya da kriz tehdidi bilgiye olan ihtiyacı ortaya çıkarır. İletişim aracılığı ile veriler toplanır, analiz edilir, paylaşıma sunulur. Bu açıdan kriz iletişimi, tüm kriz yönetim sürecinde kritik bir öneme sahiptir. Kriz yönetim sürecinin her aşamasında bilginin üretilmesi ve

⁷⁴ Kadıbeşegil, 2002, **a.g.k.**, 55.

paylaşılması vardır.⁷⁵ Bu noktada kriz iletişiminin önemi daha da ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce kriz sürecinde kritik bilginin paylaşılmasında doğru iletişim vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Mine Narbay da krizlerdeki fırsatların iletişimden kaynaklı olduğunu savunur. Ona göre kriz sürecindeki kritik zamanlarda yapılan hamlelerde algıların etkili olduğunu ve bu algıların iletişim sayesinde yönetildiğini ileri sürer. Bununla birlikte krizdeki fırsatlar ile kriz fırsatçılığı da aynı değildir. Krizdeki fırsatlar kurum ve örgütün sosyal paydaşları arasında uzun süreli ve güvene dayalı bir ilişkinin kurulmasına zemin hazırlar. Bu açıdan krizdeki fırsatları doğru değerlendirip etkili ve yerinde bir kriz iletişimi yürütmek önemlidir.⁷⁶

Herhangi bir kriz durumu söz konusu olduğu zaman, sosyal paydaşlar belirsizlik karşısında endişe ve panik haline geçebilmektedirler. Böylesi bir belirsizlik ortamı, sağlıklı bir iletişimin kurulamadığı panik ve dedikodu ortamından beslenmektedir. Kriz iletişimi ise söz konusu bu güvensiz enformasyon ortamını, sağlıklı bir şekilde yönetmek adına önem arz etmektedir.⁷⁷

Kriz iletişiminde bilginin paydaşlardan gizlenmesi yanlış olduğu gibi her türden gizli bilginin açıklanması da doğru değildir. Bu husus, özellikle vatandaşların güvenliğini korumak adına gereklidir. Bu açıdan bilginin paylaşılması ya da gizlenmesi, ortaya çıkan krizden vatandaşların daha az zarar görmeleri adına önemlidir. Söz konusu durumlar, özellikle ülke çapında yayınlan pandemiler için geçerlidir.⁷⁸ Böyle durumlarda vatandaşlar neyin doğru olup olmadığı ile ilgili olarak kafa karışıklığı yaşarlar ve sağlıklı bilgi, krizin atlatılması noktasında önem arz eder. Görüldüğü üzere kriz iletişimi, kriz yönetiminin hayati bileşenlerinden biridir.

Kriz iletişiminin en önemli noktalarından birini de medya ile olan ilişkiler oluşturur. Zira kriz meydana geldikten sonra paydaşlara ulaşma açısından en etkili kanal medya ile sağlanır. Kriz yönetimine dair atılan adımların doğru bir iletişim planlaması yapılmadığı sürece etkili olmaları pek olası görülmemektedir.

Krizin her zaman öngörülemeyen bir durum oluşu, bazı şirketleri kriz planlaması yapmaya zorlamıştır. Örneğin Opel firması üretimden kaynaklanan bir kriz

⁷⁵ W. T. Coombs (2013).Parameters for Crisis Communication : *The Handbook of Crisis Communication* . (Ed: W. T. Coombs and S. J. Holladay), Honk Kong: Wiley-Blackwell, s. 25.

⁷⁶ M. Ş. Narbay (2006). *Kriz Yönetimi ve İletişimi*. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları, s. 74.

⁷⁷ İ. Çınarlı (2016). *Kriz İletişimi*. (1 Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 39.

⁷⁸ Çınarlı, 2016, **a.g.k.**, 39-40.

gerçekleşmesi durumunda takip edilecek olan yolu belirlemiş, bunun içinde hangi medya kanalları ile iletişim kurulacağı, söz konusu kriz iletişiminin kurum adına kim tarafından yapılacağına dair detaylı planlamalar yapmıştır. Yine aynı şekilde sadece özel şirketlerin değil aynı zamanda kamu içinde bu planlamalar mevcuttur. Örnek olarak Fransa’da kriz dönemlerinde valilerin ne tür yetkiler kullanacağı, medya ile ilişkilerin nasıl yürütüleceğine dair ayrıntılı olarak bir yasa bile mevcuttur.⁷⁹

2.4.1. Siyasal kriz iletişimi

Siyasal krizlerin yönetilemediği zaman nasıl büyük felaketlere dönüştüğüne dair tarihte pek çok örneğe rastlanabilir. Bu açıdan her siyasal krize, doğru yönetilmesi gereken bir süreç olarak bakılmalıdır. Siyasal krizler, gelişen olağanüstü durumlara uygun olarak planlanmış siyasal iletişime ihtiyaç duyar. Siyasal iletişim ile ilgili olarak literatürde pek çok tanıma rastlanabilir.

“...En genel tanımıyla siyasal iletişim, bireylerin ya da toplulukların girdiği iktidar mücadelesinin özel bir biçimidir. Propagandanan dedikoduya, alt-üst ilişkilerinden iktidar kurumlarındaki işleyişe, baskı gruplarının faaliyetlerinden halkla ilişkilere basına haber yaratmadan TV açık oturumlarına, beyin yıkamadan siyasal reklamcılığa çok geniş bir yelpaze içindeki siyasal amaçlı tüm iletişim etkinlikleri bu kapsamda yer almaktadır”⁸⁰

Siyasal iletişim temelde bir iktidar mücadelesi olduğu için iletişim sürecine hizmet edecek olan tüm iletişim faaliyetlerini kullanır. Bu faaliyetlerin kimisi toplum tarafından bilinen legal ve etik iletişim etkinliklerini içerirken kimisi ise manipülasyon ve beyin yıkama gibi genellikle otoriter ve totaliter rejimlerde sıklıkla kullanılan yol ve yöntemleri de kullanır. Söz konusu tüm iletişim faaliyetlerinin amacı, iktidar pozisyonunu korumak ya da iktidardaki partinin yerine geçebilmektedir.

Siyasal iletişim, tarihi eski yunan uygarlığı döneminde yaygın olarak kullanılan retoriğe kadar gider. Yunan düşünürlerinden Aristoteles, retoriği özel bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik bir etkinlik olarak algılar. Bu açıdan retorik, kitleleri ikna etmede kullanılan önemli bir araç vazifesi görür. İkna ise Aristoteles’e göre üç temel bileşene sahiptir. Bunlardan ilki olan *ethos* kitlelere hitap eden kişinin karakterini; *pathos*, dinleyiciler üzerinde kurulan cazibeyi, *logos* ise konuşmacının

⁷⁹ Kazancı, 2006, **a.g.k.**, 314.

⁸⁰ E. Çankaya (2005). *Siyasal İletişim Dünyada ve Türkiye’de*. (1. Baskı), Ankara: İmge Kitapevi, s. 13.

argümanlarındaki mantıksal sürece vurgu yapan tarafı gösterir.⁸¹ Tüm bu ikna öğeleri, bir konuşmacının kitleleri ikna etmesini sağlayan temel esasları gösterir.

Siyasal iletişimin geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu evrim süreci, iktidarı elinde tutan monarklardan ziyade kitleler lehine bir avantaj sağlamıştır. Toplumun fikirlerinin iktidarlarca dikkate alınmadığı düşünce sistemi, zamanla değişime uğramış ve demokrasiye hayat veren yeni düşüncelerin ortaya atılmasını sağlamıştır. Bu kapsamda özellikle Jean-Jacques Rousseau'nun genel irade teorisi kapsamında formüle ettiği, meşruiyetin temel dayanağının toplumun genel iradesi olduğu fikri, günümüz demokrasilerini geliştiren ve güçlendiren bir süreci oluşturmuştur.⁸²

21. yüzyılın genel özelliklerinden biri de her şeyden önce iktidar gücüne erişmek isteyen kişi ve siyasi grupların toplumsal bir meşruiyete sahip olmak için milletin rızasını kazanmak zorunluluğu adına siyasal iletişimin ön plana çıkarılmasıdır. Neil Postman, içinde yaşanan dünyanın bir gösteri çağı olduğunu ve kişisel bir cazibe olmadan herhangi bir kişinin kitleler üzerinde bu etkiyi sağlamasının imkânsız olduğunu dile getirerek şişman ve kel adayların politik yarışlardan dışlandığını ifade eder. Bu konuda Watergate skandalı ile başkanlıktan istifa etmek zorunda kalan Richard Nixon'un başkan adayı Edward Kenedy'e başkanlık yarışına zayıflayarak başlamasını tavsiye ettiği örneğini de dikkate sunar.⁸³

Siyasal iletişim, kitleler üzerinde meşruiyet sağlama ve bunu sürdürme açısından önemli bir araç olsa da bazı durumlar siyasal iletişimin önemini kritik hale getirir. Özellikle kriz zamanları, liderliğin test edildiği olağan dışı dönemleri ifade eder. Bu noktada liderin başarısı, var olan krizlere karşı nasıl mücadele ettiği ile doğru orantılıdır. Siyasi krizler, kimi liderlerin başarısını perçinleyip onları daha da güçlendirirken kimi liderler ise bu siyasi krizlerden çıkamayarak politik yaşamına son vermek durumunda kalabilmektedir. Bu kapsamda kriz zamanları, liderliğin test edildiği bir “turnusol kağıdı” olarak değerlendirilebilir.

Ian Mitroff “Kriz Liderliği” isimli eserinde kriz zamanlarında liderliğin zor olduğunu ve bunun için hem bilişsel hem de duygusal zekânın eşzamanlı egzersizine ihtiyaç olduğunu dile getirir. Duygusal zekâ, farklı kriz olasılıklarının ürettiği korku ve

⁸¹ Çankaya, 2005, **a.g.k.**, 17-18.

⁸² D. G. Tannenbaum ve D. Schultz (2015). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev: Fatih Demirci), Ankara: Adres Yayınları, s.243.

⁸³ N. Postman (2014). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 12.

kaygının üstesinden gelmede yardımcı olurken, bilişsel zekâ ise farklı kriz biçimlerinin ortaya çıkabileceği yollarla ilgili olarak açıkça ve sistematik düşünmeyi gerektir.⁸⁴ Bu kapsamda krizlerin doğru ve etkili yönetilmesinde kurumların sistematik planlama faaliyetlerinin olmasının yanında kriz liderliğinin de azımsanmayacak rolü vardır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse siyasal krizler, krizin yönetilmesini sağlayacak siyasal iletişim planlaması ve kriz liderliğine ihtiyaç duyar. Böylesi kritik zamanlar, liderliğin test edildiği kritik süreçleri ifade eder.

2.4.2. Kriz iletişimi kuramları

Kriz durumu ortaya çıktığında kriz yöneticileri bir planlama dâhilinde ya da planlama olmaksızın belli tepkiler verir. Bu, aynı zamanda kurumsal kriz yönetimini ve iletişimini de oluşturur. Bu kapsamda icra edilen kriz tepki stratejilerinin anlaşılmasına dair açıklayıcı farklı modeller söz konusudur. Aşağıda kriz iletişimine dair belli başlı dört farklı kriz iletişim kuramı ele alınmıştır.

2.4.2.1. Durumsal kriz iletişim kuramı (SCCT)

Kriz iletişimi kuramlarından ilki durumsal iletişim kuramıdır. Söz konusu kuram (SCCT), 1994 yılında bir konferans sunumu olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁵ Durumsal kriz iletişim kuramı Bernard Weiner'e ait olan toplumsal psikoloji teorisi olan nedensellik atfetme teorisinin ve kriz iletişimine dair retoriksel görüşlerin birleştirilmesi ile meydana gelmiştir. Söz konusu kuram kişilerin olayları anlamlandırma konusundaki semantik süreç ile yakından ilgilidir. Buna göre bireyler, istenmeyen durumlar meydana geldiğinde bunun nereden kaynaklandığını saptamaya çalışırlar. Bu kapsamda belirli kanıtlar üzerinden birilerine sorumluluk atfedilmeye çalışılır.⁸⁶

SCCT, izleyici odaklı bir kuramdır. Çünkü söz konusu kuram, kriz durumunda kişilerin krizi nasıl algıladığını, onların verdiği tepkileri ve krize müdahale stratejilerini anlamlandırmayı amaçlar. Bu kuramına göre kriz durumunun doğası, izleyicilerin

⁸⁴ Mitroff, 2004, **a.g.k.**, 66.

⁸⁵ W. T. Coombs (2013). Situational Theory of Crisis: Situational Crisis Communication Theory and Corporate Reputation: *The Handbook of Communication and Corporate Reputation*. (Ed: C. E. Carroll), New York: Wiley-Blackwell, s. 267.

⁸⁶ Çınarlı, 2016, **a.g.k.**, 51.

algılarını şekillendirir. Bu açıdan bireylerin, yaşanan kriz durumunu nasıl algıladıklarını anlama çabası kuramın ana merkezini oluşturur.⁸⁷

Bununla birlikte krizler, kuruluşların imaj ve itibarları üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu gibi bireylerde de olumsuz davranışsal niyetleri ortaya çıkarabilir. Kriz sorumluluğu ise böylesi bir tehlikenin belirlenmesi açısından önemli bir faktördür. İlk ortaya çıkan SCCT araştırmasında, kriz sorumluluğunu şekillendiren faktörler ve krizden kaynaklanan tehditler belirlenmeye çalışılmıştır.⁸⁸

Bu teori krizle ilgili tehdidin belirlenmesi noktasında 2 aşamalı bir süreç önerir. Birinci adımda paydaşların süreci kategorilere ayırmak için kullandıkları çerçeveler belirlenir. SCCT, 3 farklı kriz türünün ortaya çıkardığı grupla çalışır: Mağduriyet (düşük kriz sorumluluğu / tehdit), kaza (asgari kriz sorumluluğu / tehdit) ve kasıtlı hareket (güçlü kriz sorumluluğu / tehdit). Söz konusu 3 kategori, krizin neden olduğu tehditleri ve kriz sorumluluğunun artan seviyelerini gösterir. İkinci adımda ise yoğunlaştırıcı iki faktörden birinin mevcut olup olmadığını belirlenir. Bu yoğunlaştırıcı faktörler, krizden kaynaklanan tehdidi yoğunlaştırarak kriz sorumluluğundaki paylaşımı farklı aktörlere yönlendirebilir.⁸⁹

Yukarıda ifade edilen iki yoğunlaştırıcı faktör, kriz geçmişi ve önceki kurumsal itibar olarak ifade edilebilir. Kriz geçmişi, kuruluşun geçmişte benzer krizler yaşayıp yaşamadığını gösterir. Kriz tarihçesi, krizden kaynaklı tehdidin de artmasına neden olur.⁹⁰ Çünkü bir kuruluş, benzer bir kriz siciline sahip ise bu doğal olarak algıların onun aleyhine dönmesine neden olabilir. Önceki kurumsal itibar ise kuruluşun geçmişte paydaşları ile olan ilişkisinin iyi olup olmadığı ile ilgilidir. Bu kapsamda kötü bir kurumsal itibara sahip olan kuruluş iyi bir kurumsal itibara sahip kuruluştan daha yüksek düzeyde bir kriz sorumluluğu almasını gerektirir.⁹¹

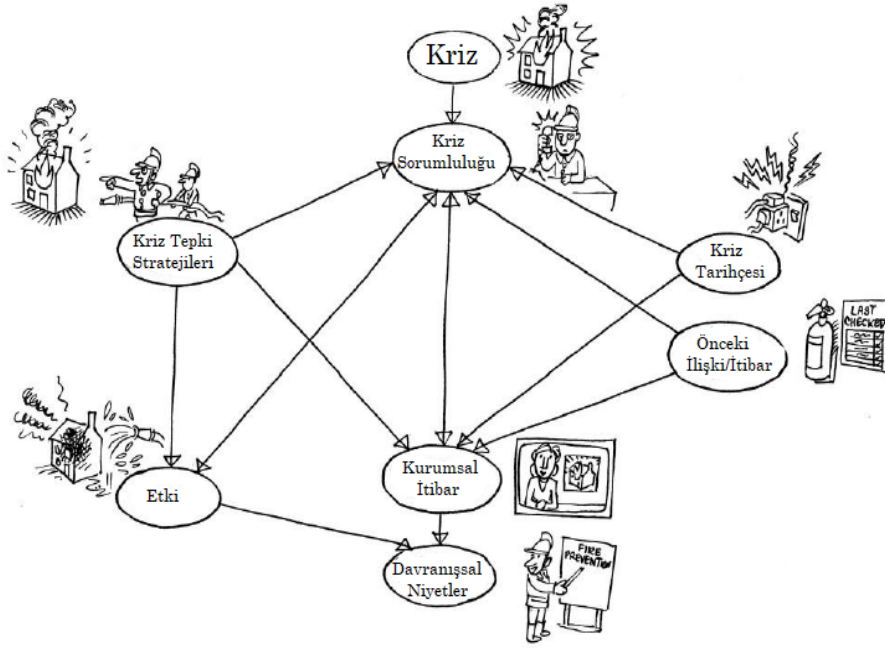
⁸⁷ W. T. Coombs (2013).Parameters for Crisis Communication : *The Handbook of Communication and Corporate Reputation*. (Ed: C. E. Carroll), New York: Wiley-Blackwell, s. 38

⁸⁸ Coombs, 2013, **a.g.k.**, 38-39.

⁸⁹ Coombs, 2013, **a.g.k.**, 39.

⁹⁰ Coombs, 2013, **a.g.k.**, 39.

⁹¹ Coombs, 2013, **a.g.k.**, 39.

Şekil 2.1. T. Coombs'un durumsal kriz iletişim teorisi⁹²

Genel olarak ifade etmek gerekirse SCCT ile krizden kaynaklanan tehdidin düzeyi belirlenmeye çalışılır ve tehdit seviyesinde kurumsal itibarın korunması adına ihtiyaç duyulan tepki stratejileri saptanır. Bu kuram, kurumsal imaja yönelik tehdidin belirlenmesinde genellikle kriz tepkilerini temel alır.⁹³ Bu kuram aynı zamanda kriz ile birlikte zarar gören kurumsal itibarın düzeltilmesi ya da korunmasında kriz tepki stratejilerinin nasıl kullanıldığını anlamayı amaçlar.⁹⁴

2.4.2.2. İmajın yeniden inşası kuramı

Kriz iletişimi kuramları arasında ön plana çıkan bir diğer kuram ise imajın yeniden inşası kuramıdır. William Benoit'in geliştirdiği söz konusu kuram, kurumsal savunca söylemi üzerine yapılandırılmıştır. İmajın yeniden inşası kuramı, kurumsal imaj ya da itibara yönelik bir saldırı olduğunda buna karşı uygulanacak kriz tepki stratejilerini temel almaktadır. Bu teori politik, kurumsal, spor/eğlence gibi farklı konulardaki alanlarda uygulanabilir. İmajın yeniden inşası kuramı, kurumsal imaja ya

⁹² <http://www.infideas.com/top-10-management-models-for-your-business-7-situational-crisis-communication-theory/> (Erişim Tarihi: 17.03.2019)

⁹³ Çınarlı, 2016, a.g.k., 51.

⁹⁴ Coombs, 2013, a.g.k., 271.

da itibara yönelik iki anahtar unsuru tartışır. Bunlardan ilki, sorumluluk diğeri ise saldırganlıktır.⁹⁵

İmajın yeniden inşası kuramı, imajın ve itibarın kişiler ve kuruluşlar nezdinde önemli olduğunu varsayar ve bu kilit varlıklar tehdit altında bulunduğunda imaj restorasyon söylemi, bu imaj ve itibarı tamir etmede bir kaynak olarak kullanılır.⁹⁶ Görüldüğü üzere Benoit'in ortaya attığı kuramda kurumsal imaj ve itibar, kritik önemdedir.

Söz konusu kuram, imaja yönelik iki tehdit unsuruna sahiptir: saldırganlık ve suçlama. Zarar gören imajın tamiri için kullanılan stratejilerin bazıları, söz konusu saldırganlığı azaltmaya yöneliktir. Diğer stratejiler ise suçu reddetme ve sorumluktan kaçma girişimlerini ifade eder. Yine de diğer stratejiler, saldırganca hareket edildiğini kabul ederek af dileme ya da bu saldırganca yapılan eylemin etkilerini hafifletmeyi taahhüt eder.⁹⁷

Aşağıdaki tabloda imaj restorasyon teorisinin ileri sürdüğü stratejiler, alt stratejiler ve bu stratejilere karşılık gelen örnekler ve ifadeler yer almaktadır.

⁹⁵ W. L. Benoit (2013). Image Repair Theory and Corporate Reputation : *The Handbook of Communication and Corporate Reputation*. (Ed: C. E. Carroll), New York: Wiley-Blackwell, s. 213.

⁹⁶ Benoit, 2013, **a.g.k.**, 216.

⁹⁷ Benoit, 2013, **a.g.k.**, 217.

Tablo 2.1. Benoit'ten uyarlanan IRT Kriz Tepki Stratejileri⁹⁸

Strateji	Örnek
1. İnkâr Etmek	
a. Basitçe inkâr	Biz yapmadık
b. Suçu başkasına atma	Başka biri yaptı
2. Sorumluluktan kaçmak	
a. Kışkırtma	Eylemde bulunmak için kışkırtıldık
b. Geçersiz kılma	Yeterince enformasyona sahip değildik
c. Kaza	Böyle olmasını istememiştik
d. İyi niyet	Yaptığımızın doğru olduğunu düşünüyorduk
3. Krizin kötü görünümünü/etkisini azaltmak	
a. Destekleme	İyi işler yapmıştık
b. Küçültme	Kriz o kadar da kötü değil
c. Ayırt etme/farklılaştırma	Başkaları daha kötü krizler yaşamışlardı
d. Üstünlük kurma	Başka konulara odaklanmalıyız.
e. Suçlayana saldırma	Suçlayan sorumsuz bir kişi
f. Tazmin etme	Krizin maliyetini karşılayacağız
4. Düzeltici eylemde bulunma	Sorunu çözeceğiz
5. Af dileme	Üzgünüz

Tabloda 2.1'de görüleceği üzere IRT'nin kriz tepki stratejileri bir kriz anında doğrudan krize neden olaya dair inkâr aşamasından af dilemeye kadar farklı skalada tepkileri içermektedir. Bu durum her şeyden önce krizin geldiği boyut ile ilintilidir. Krizin her geçen dakika büyüyerek devam ettiği ve kriz sorumluluğun zaman geçmeden üstlenilmesi gereken durumlarda daha çözüm odaklı tepki vermek gerekmektedir.

İmaj ve itibar tamiri üzerine odaklanan bu kuram, belli başlı sınırlılıklara da sahiptir. Bu kapsamda bir kriz sürecinde şirketin çok daha kritik konularda karar alınmasını gerektiren durumlar söz konusu olduğunda bile imaj ve itibara odaklanması bu sınırlılıklardan biridir. Bununla birlikte çok daha derin krizlerde, kriz tepki stratejilerinin ötesinde kurumsal kültürü güçlendirmek, yeni kurumsal yönetim

⁹⁸ Çınarlı, 2016, **a.g.k.**, 50.

planlarını ortaya koymak ve kurumsal rol ve yetkileri yeniden belirlemek gibi büyük kurumsal değişiklikler gerekebilir.⁹⁹

2.4.2.3. Kurumsal savunca söylemi

Kriz iletişim kuramlarından bir diğeri de kurumsal savunca söylemidir. Bu kuram sözel müdafaa pratiklerine dayanır. Literatürde yer alan bazı kaynaklar söz konusu kuramı bir strateji olarak da ele almaktadır.

Kurumsal savunca söylemi, kuruluşların belli bir karaktere sahip olduğu varsayımı üzerinden hareket eder ve o karaktere yapılan saldırılara karşı geliştirilen krize karşı bir tepki stratejisidir.

Söz konusu kriz tepki stratejisi, kuruluşların kriz anlarında sosyal paydaşları tarafından hatalı olarak görüldüğünde, kullanılan bir iletişim şeklidir. Bu strateji ya da söylem bir toplumsal kabul krizine dair verilen bir karşılıktır.¹⁰⁰

Kuruluşun karakterine yapılan bir tehdit karşısında dört türde sözel iletişim stratejisi uygulanır. Söz konusu stratejiler Ware ve Linkugel tarafından tasarlanmıştır.¹⁰¹

1. **İnkâr:** Kriz durumlarında ortaya atılan olayları, olguları, nesneleri kabul edilmemesi ve inkâr edilmesi durumudur. Bu stratejinin herhangi bir faydası olabilmesi için gerçek olaylar ve olgular üzerinden değiştirme ve bozma meydana gelmemelidir. Bu stratejide kuruluşun yaptığı hatalar reddedilir ve sorumluluk kabul edilmez.
2. **Destekleme:** Destekleme, yukarıda yer alan inkâr stratejisinin tam karşısı olarak değerlendirilebilir. Kriz anında dolaşımda olan bir olay, olgu ya da ilişki güçlendirme bir retoriksel stratejidir ve empatiye dayanır. Çünkü bu stratejiyi uygulayan kesim, kendisini dinleyen paydaşlar ile kısıtlanmış ve olayları algıladığı gerçek üzerinden mesajları yapılandırmıştır.
3. **Ayırt Etme/Farklılaştırma:** Bu iletişim stratejisi geçmişte kullanılan bağlamin farklılaştırılmak suretiyle dinleyicilerin anlamlandırma sürecinde de farklılaşmaya gidilir.

⁹⁹ O. Lerbinger (2012). *The Crisis Manager: Facing Disaster, Conflicts and failures*. New York: NY Routledge, s. 74-75'den aktaran Çınarlı, 2016, **a.g.k.**, 51.

¹⁰⁰ Çınarlı, 2016, **a.g.k.**, 45.

¹⁰¹ Çınarlı, 2016, **a.g.k.**, 46.

4. **Üstünlük:** Bu strateji, ayırt etme stratejisinden farklı olarak dinleyen kitlenin geçmişte referans vermediği daha geniş bir olay, olgu ve nesnelerin geniş bir bağlamda birleştirilmesini ön görür ve dönüştürücü bir stratejidir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse kurumsal özür söylemi, kurumsal kişiliğe ya da itibara yönelik olarak meydana gelen tehdidin ortadan kaldırılması ya da azaltılması noktasında kriz yöneticilerinin hangi kriz tepki stratejilerini nasıl uyguladıkları üzerine odaklanır. Dolayısıyla kurumsal itibar, kriz tepki stratejilerinin önemli bir sonucudur. Tüm kriz tepki stratejisi araştırmaları ya tek yönlü olarak geliştirilmiş ya da kurumsal özür söyleminden türetilmiştir.¹⁰²

2.4.2.4. Retoriksel arena kuramı

Kriz iletişimi kuramlarından sonuncusu ise çalışma konusunun kıstas alındığı kuram olan retoriksel arena kuramıdır. Retoriksel arena kuramı, diğer kriz iletişimi kuramlarından özellikle iki yönüyle farklılık arz eder. Birincisi retoriksel arena kuramının ortaya koyduğu makro modelde yer alan temel paradigma, kriz anında, öncesinde ve sonrasında bütün kurumsal olan ya da olmayan sesleri içerir. İkinci olarak ise kriz iletişimi çalışmalarının daha detaylı olarak yapılmasına izin veren ve kriz iletişimine aracılık eden bir seri parametreyi tanıtarak oluşturulan bu model, mikro düzeyde uygulanabilir.¹⁰³

Retorik arenası kuramına göre retorik arenasını oluşturan iki model söz konusudur. Birincisi makro model, ikincisi ise mikro modeldir. Makro model, arenanın kendisini oluşturan tüm aktörleri ve aktörlerin parçası olduğu iletişim süreçlerini kapsar. Mikro model ise aşağıda görüldüğü üzere 3 öge ve 4 parametreden (filtre) oluşur. Söz konusu 3 öge, kriz iletişimi, alıcılar ve göndericiler iken; 4 parametre bağlam, medya, tür ve metindir olarak ifade edilir. Makro model iletişim süreçleri, sesler ve aktörlerin analitik bakışını anlama konusunda bize yardım ederken mikro model ise bireysel süreçlerin her birinin karakteristiğini konusunda bilgi verir.¹⁰⁴

¹⁰² Coombs, 2013, **a.g.k.**, 263.

¹⁰³ F. Frandsen and W. Johansen (2010). *The Handbook of Crisis Communication : Crisis Communication, Complexity and the Cartoon Affair: A Case Study.* (Ed: W. T. Coombs ve S. J. Holladay), Malden: Blackwell Publishing, s. 428.

¹⁰⁴ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 432-435.

Retorik Arena (1): Makro Model

Yukarıda da ifade edildiği üzere, bir kriz durumu ortaya çıktığında içinde iletişim aktörlerinin işbirliğine girdiği, rekabet ettiği bir retorik arenası ortaya çıkar. Söz konusu iletişim süreci, aktörleri bu arenanın içine girmeye zorlar. Her bir müdahale ya da iletişim süreci meydana gelen krize karşı bir hamle olarak algılanır. Bu noktada retorik arenası, krizin tam bir gerçekliğe kavuşmadan da ortaya çıkabileceği gibi krizden sonra da açık kalabilir.¹⁰⁵

Diğer kriz iletişimi kuramlarından farklı olarak çok odaklı bir yaklaşımı benimseyen retoriksel arena kuramında iletişim, sadece belli bir gönderici tarafından üretilen bir iletişime indirgenemez. Buna karşılık içinde çok sayıda gönderen ve alıcı tarafından üretilen daha karmaşık bir iletişim söz konusudur. Retorik arenanın içinde yer alan iletişim aktörleri, çeşitli şekillerde birbiri ile pazarlık, işbirliği ve rekabet eder ve bu kurumsal ya da kurumsal olmayan sesler arasında genellikle bir eşitlik söz konusu değildir.¹⁰⁶

Retorik Arena (2): Mikro Model

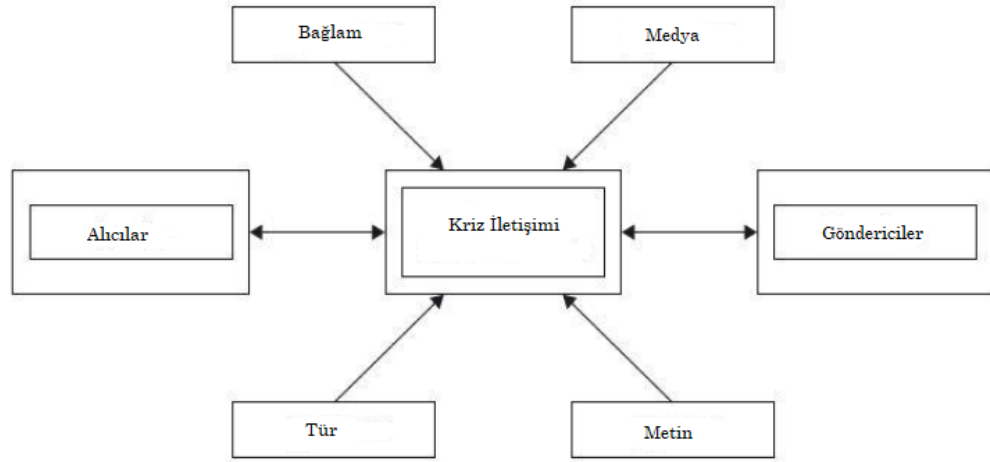
Makro model, retorik arena dâhilindeki seslerin ve iletişim aktörlerinin analitik bir incelemesi noktasında bilgi verirken, mikro model ise bu alanın içindeki alıcıların ya da göndericilerin arasında kurulan iletişim sürecinin karakteristik yapısı hakkında bilgi verir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 432.

¹⁰⁶ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 432-433.

¹⁰⁷ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 433-434.

Tablo 2.2. Retoriksel Arena: Mikro Model¹⁰⁸

Kriz iletişimi: Modelin ilk ve en önemli ögesidir. Bu modelde kriz iletişimi, mesajlar ve alıcılar için ortaya konulan bir anlam yaratma girişimi olarak ifade edilir. Bununla birlikte kriz iletişimi, sadece konuşulan, yazılan metinler üzerinden değil resimlerin, tavırların ve davranışların da dâhil edildiği bir iletişim süreci olarak değerlendirilir.

Alıcılar ve göndericiler: Modelin bir sonraki ögesi, alıcılar ve göndericilerdir. Onlar sadece bir kurumun kilit paydaşları değil; aynı zamanda retorik arenanın içinde iletişim kuran önemli aktörler olarak da hizmet ederler. Söz konusu aktörler, kurumsal nitelikli olsun ya da olmasın dört temel karakteristiğe sahiptir:¹⁰⁹

1. Herhangi bir bireysel gönderici ya da alıcı bir ya da daha fazla birincil ya da ikincil sosyal paydaş üyesi olarak tanımlanabilir
2. Belli bir kriz algısına sebep olacak türde söz konusu kriz nasıl başladı, nasıl bitecek, nasıl sonuçlanacak gibi yorumlamalar yapar
3. Gönderenleri ve alıcıların planlama kabiliyetinin yanında iletişimsel davranışları, kasıtlı olsun ya da olmasın stratejik hedeflere yaklaştıracak kararlar verirler
4. Sözlü ya da sözlü olmayan iletişimsel davranışlar geliştirir

¹⁰⁸ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 434.

¹⁰⁹ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 435.

Parametreler

Retoriksel arena kuramının mikro modeli, dört parametreden oluşur. Söz konusu dört parametre ya da filtre, aynı zamanda kriz iletişimi sürecinde kriz aktörlerinin yaptıkları seçimleri de ifade eder. Bunlar aşağıda yer aldığı üzere bağlam, medya, tür ve metindir.

Bağlam: Bağlam, mikro modeldeki en karmaşık parametre olarak da ifade edilebilir. Bağlam, bu modelde bireyin içsel psikolojik ve dışsal sosyolojik bağlam kümesinden meydana gelir. Bu kümeler bireyin olayları anlamlandırma sürecinde kullanılan zihinsel şemalardır ve bu bilişsel şemalar, krizin nasıl devam edeceğine dair beklentiler ile birlikte krizin nasıl sonuçlara yol açacağına yönelik düşünceler gibi farklı kriz tiplerinin nasıl yorumlandığı üzerinde etkilidir. Dolayısıyla bir kriz türü sadece dış dünyada meydana gelen bir olay değildir. Aynı zamanda bu kriz türleri, kişilerde bilişsel şemalar oluşturur ve kuruluş ya da paydaşlar kriz durumunu bu şemalara göre anlamlandırır ve yorumlar.¹¹⁰

Medya: Mikro modelin bir sonraki parametresi ise medyadır. Kriz iletişimde en etkili araçlardan biri de şüphesiz ki medyadır. Bu kuramsal modelde medyadan kastedilen, sadece kitlesel medya ya da sosyal ağlar değildir. Modelde medyadan asıl kastedilen araç, kriz mesajının taşıyıcılarıdır. Her medyanın kendine özgü iletişim karakteristiği vardır. Bu açıdan kriz iletişimi sürecinde hangi medya türünün seçildiği retorik arenanın içinde üretilen mesajlarda etkilidir.¹¹¹

Tür: Modelin bir diğer parametresi de türdür. Tür, düzenli olarak oluşan söylem topluluğunun üyeleri tarafından karşılıklı olarak tanımlanan ve anlaşılan iletişimsel amaçlarla karakterize edilen iletişimsel olaylar olarak ifade edilir. Söz konusu parametre, aynı iletişimsel amacı paylaşan ve ortak içerikleri gösteren metinlerdir. Bunlar aynı zamanda gönderenler ve alıcılar arasında metinlerin içeriği ile ilgili tür tanımlanması ve karşılıklı anlayışı garanti altına almak için bir metnin uyması gereken kurallara dayanmaktadır. Bunların içinde kurum tarafından organize edilen ya da yayımlanan basın konferansları ya da basın bültenleri olabilir. Bunun yanı sıra iç kriz

¹¹⁰ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 435.

¹¹¹ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 436.

iletişiminde de kullanılan ortak toplantılar ve intranetteki bildirimler bu kapsamda ele alınabilir.¹¹²

Metin: Makro modelin son parametresi metindir. Metin, göndericinin kasıtlı olarak ya da olmayarak yaptığı seçimlerin, sözlü ve görsel kaynakların ve retorik stratejilerin uygulamalarının bir sonucudur. Fakat sadece metin tüm gerçeği yansıtmaz.¹¹³ Metinle birlikte bir anlam barındıran pek çok görsel ya da davranışsal öge de bu stratejinin bir parçasıdır.

¹¹² Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 436-437.

¹¹³ Frandsen ve Johansen, 2010, **a.g.k.**, 437.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Her araştırma doğası gereği kendine has belli bir metodolojiye sahiptir. Bu çalışma, genel karakteristiği itibarıyla niteliksel bir araştırmadır. Niteliksel araştırmalar ise “değişkenleri değil; olayları merkeze koyan olay yönelimli yaklaşım” olarak bilinir.¹¹⁴

Nitel araştırmada olayın bir ya da birden fazla kısmı derinlemesine incelenir. Bu tip araştırmalarda nicel araştırmaların aksine çok sayıda analiz birimi ve ölçümler yer almaz. Bunun yerine pek çok ayrıntıyı bir araya getirme ve bunlardan bir sonuç çıkarma yer alır.¹¹⁵

Nitel araştırmalar, aynı zamanda mülakat ve doküman analizi gibi kalitatif veri toplamak yöntemlerinin kullanılarak vakaların ortaya çıkmasını için nitel süreçlerin takip edilmesini sağlayan araştırmalar olarak da ifade edilebilir.¹¹⁶

Bu araştırma nitel araştırmaların betimleyici öğelerini kullanarak oluşturulmuştur. Betimleyici araştırmalar ise var olan bir durumu ya da olayı önceden belirlenmiş temalar ve modeller çerçevesinde analiz eder.

Kriz öncesi dönem, Teun van Dijk’in söylem analizi ile çözümlenmiş, kriz dönemindeki gelişmelerde ise doküman analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada doküman analizi tek başına değil, söylem analizi ile birlikte kullanılmıştır.¹¹⁷

Teun van Dijk’in söylem analizi makro ve mikro olmak üzere iki temel yapıya sahiptir. Makro yapının içinde tematik ve şematik olmak üzere iki bölüm yer alır. Tematik yapının içinde haberin başlığı, girişi, spotlar gibi habere dair belli başlı detaylar üzerinden analiz yapılır. Şematik yapıda ise durum, ana olayın sunumu, ardalan ve bağlam bilgisi ve fotoğraf gibi unsurlar yer alır.¹¹⁸

Mikro yapıda ise cümlelerin yapılarını (aktif-pasif, basit-karmaşık) ele alan sentaktik çözümleme, kelime seçimleri ve retorik analizleri yer almaktadır. Bu detaylar

¹¹⁴ C. C. Ragin (1992). *Introduction: Case of what is a case?* In *what is a case: Exploring the foundations of social inquiry*. New York: Cambridge University Press, s. 5’ten aktaran W. R. Neuman (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Yayın Odası, s. 235.

¹¹⁵ W. R. Neuman (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı), Ankara: Yayın Odası, s. 235.

¹¹⁶ A. Yıldırım ve H. Şimşek (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları, s.39.

¹¹⁷ Yıldırım ve Şimşek, 2005, **a.g.k.**, 187.

¹¹⁸ Ö. Özer (2015). *Teun Adrian van Dijk örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi: İletişim araştırmalarında yöntemler*. (Ed. B. Yıldırım), Konya: Literatür Academia, s. 247-248.

anlam üzerinde etkili olduğu için söylem analizi bağlamında ön plana çıkarılır ve çözümleme yapılır. Haber aynı zamanda bir ideojik aktarım sürecine de katkı yapabilir. Bu kapsamda kullanılan kelime seçimlerinin tespiti önem arz etmektedir.¹¹⁹

Araştırmada kullanılan doküman analizi ise “araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.”¹²⁰ Bu noktada araştırma kapsamında hangi materyalin kullanılacağı araştırmanın amacı ve problemi ile yakından ilgilidir. Elde edilen dokümanların olabildiğince heterojen olması araştırmanın geçerliliğine önemli ölçüde katkıda bulunabilir.¹²¹

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmaya konu olan 15 Temmuz siyasal krizi, kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olarak 3 bölümde incelenmiştir. Kriz öncesi dönem Teun van Dijk’in söylem analizi ile kriz dönemi ise doküman analizi yöntemi bağlamında retoriksel arena kuramının önerdiği modele göre çözümlenmiştir.

Araştırma, genel olarak kriz iletişimi perspektifi üzerinden şekillendirildiği için kriz öncesi dönem olarak adlandırılan sürece dair haberlerde kullanılan söylem analizinin amacı, açık ya da örtülü ideolojik üretimin, rıza imalatının açığa çıkarılması değil; kriz dönemini daha iyi anlamak için kriz öncesi atmosfere dair bilgi sahibi olmaktır. Bu kapsamda Van Dijk’in modelinde yer alan tüm filtreler üzerinden detaylı değerlendirme yapılmamış, sadece manşet, spot, ardalan, bağlam bilgisi ve haberde kullanılan fotoğraflar üzerinden dönemin atmosferi açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada kullanılan diğer bir yöntem olan doküman analizinde retoriksel arena kuramının önerdiği model temel alınarak betimsel analiz yapılmıştır. Bu kapsamda araştırmaya konu olan 15 Temmuz darbe girişimi sürecine ve öncesine dair dokümanlar, belgeler, raporlar, resmi tutanaklar, gazeteler betimsel analiz tekniğine bağlı olarak kriz iletişimi kuramlarından retoriksel arena kuramının önerdiği şema doğrultusunda incelenmiştir.

Retoriksel arena kuramı daha önce ortaya atılan kuramlardan farklılık arz eder. Bu farklılığın temelinde yatan ölçüt ise kriz yönetimindeki çok sesliliğin esas alınmış olmasıdır. Yukarıda kriz iletişim kuramları başlığı altında ele alınan kriz iletişimi

¹¹⁹ Özer, 2015, **a.g.k.**, 246.

¹²⁰ Yıldırım ve Şimşek, 2005, **a.g.k.**, 187.

¹²¹ Yıldırım ve Şimşek, 2005, **a.g.k.**, 188.

kuramları, genel olarak kriz iletişiminde tek bir aktöre odaklanırken, retoriksel arena kuramı, bu kapsamda çok sesli bir yaklaşım önerir. Bu kurama göre kriz patlak verdiğinde birbirinden farklı kriz aktörlerinin iletişim kurduğu, rekabet ettiği, iş birliği içine girdiği bir retorik arenasının da ortaya çıktığı ifade edilir. Bu açıdan kriz iletişimi, sadece belli aktörlerin icra ettiği bir yönetim fonsiyonu olmanın ötesinde birbirinden farklı pek çok aktörün devrede olduğu daha karmaşık bir süreç olarak anlaşılır.

Retoriksel arena kuramı, genel olarak iki model öngörür. Bunlar makro model ve mikro modeldir. Makro modelde yukarıda ifade edildiği üzere kriz ortaya çıktığında kriz aktörlerinin iletişim kurduğu retorik arenanın ortaya çıktığını ileri sürülür. Bu kapsamda 15 Temmuz darbe girişiminin patlak verdiği süreçten sonra kriz iletişimine dâhil olan ve önemli olduğu değerlendirilen aktörlerin medya üzerinden yürüttükleri iletişimleri, rekabetleri ve işbirlikleri ele alınacaktır.

Retoriksel arena kuramının ileri sürdüğü bir diğer model ise mikro modeldir. Mikro model, makro modelden farklı olarak retorik arenanın içindeki seslerin ve aktörlerin incelenmesinden ziyade alıcıların ve göndericilerin arasından oluşan her bir iletişim sürecinin karakteristiği hakkında bilgi verir. Bu model daha önce de ifade edildiği üzere 3 öge (kriz iletişimi, göndericiler, alıcılar) ve 4 parametreden (medya, tür, bağlam, metin) oluşur.

Araştırma, kriz iletişimde kullanılan retoriksel arena kuramının önerdiği söz konusu 3 temel öge ve 4 filtre ile birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu örnek olay analizinde Coombs'un önerdiği 3 temel kriz yönetimi aşaması (kriz öncesi, kriz evresi, kriz sonrası) da göz önünde bulundurulmuştur. Bu açıdan araştırma konusu 2 teorik çerçeve üzerinden desenlenerek analiz edilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışma, genel itibariyle doküman analizi temel alınarak oluşturulan betimleyici bir niteliksel araştırmadır. Araştırmada olasılıksız (ihtimali olmayan) örnekleme tekniklerinden amaçlı örnekleme türü benimsenmiştir.

Amaçlı örnekleme türünde belirlenen kişilerin ya da olayların araştırmacının amaçlarına olan uygunluğu söz konusudur. Amaçlı örneklemenin belirlenmesindeki bir

diğer kıstas ise araştırmacının amacına olan uygunluk ile birlikte sunduğu kolaylıktır. Bu kapsamda araştırmacının yargıları yöntemin belirlenmesinde ön plandadır.¹²²

Amaçlı örnekleme, araştırmacının yargıları üzerinden şekillendiği için nicel araştırmalar gibi araştırmacının sonuçlarının evrene genellenebilmesi durumu sınırlıdır.¹²³ Bunun yerine araştırma konusu olan olay hakkında birbirinden farklı kaynaklardan derlenen pek çok detayın bir araya getirilerek belirlenen kriz iletişimi kuramında göre analiz edilmesi ve bunun betimsel olarak sunulması amaçlanır.

Söz konusu çalışmada ele alınan 15 Temmuz siyasal krizi, kilometre taşı niteliğinde pek çok kırılma noktasını içerir. Sürecin içinde bulunan tüm olayların ele alınması mümkün olmadığı gibi çalışmanın amacı ile de uygunluk arz etmemektedir. Bu açıdan kriz iletişimi açısından önemli olduğu değerlendirilen 4 temel kırılma noktası üzerinden süreç incelenmiştir. Bu 4 kırılma noktası, esasında tüm sürecin içinden amaçlı olarak seçilmiş örneklem niteliği taşımaktadır.

3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Bilgi çağının getirdiği en önemli avantajlardan biri de bilginin kaybolma ihtimalini ortadan kaldırmasıdır. Bilhassa tarih ve antropoloji araştırmalarında geçmişe doğru gidildikçe üzerinde çalışılan veriler, kesin çıkarımlar yapmaya her zaman imkân vermemektedir. Oysa günümüz bilgi teknolojisi her olayın dijital dünyaya kaydedildiği bir olanağı bizlere sunmaktadır.

Bu kapsamda 15 Temmuz Darbe girişimi daha önce meydana gelen başarılı ve başarısız tüm darbeler ile kıyaslandığında devasa bir enformasyon külliyyatına sahiptir. Gerek devlet kurumlarının yayınladığı yazılı görsel materyaller, gerek medya kuruluşlarının olaya dair canlı görüntüleri, gerek sosyal ağlara takılan içerikler, söz konusu enformasyon havuzunun çok az bir kısmını oluşturmaktadır. Elbette ki bu kapsamda tüm verilere ulaşmak mümkün olamayacağı gibi seçim yapma imkânı da zordur. Bu noktada analize temel oluşturan verilerin olabildiğinde heterojen kaynaklardan beslenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada da elde edilen kaynakların derlenmesinde bu durum göz önünde bulundurulmuştur.

¹²² A. Aziz (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. (5. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 55.

¹²³ K. Böke (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Örnekleme*. (Ed. K. Böke), İstanbul: Alfa, s. 125.

Araştırmada kullanılan veriler birbirinden farklı nitelikteki kaynaklardan derlenmiştir. Kriz öncesi dönem, genel olarak gazeteler ve araştırma raporları üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Kriz dönemini inceleyen bölümlerde ise NTV'nin 12 saatlik yayını temel alınmaktadır. 15 Temmuz sürecinde kritik rol oynayan kimi televizyon kanallarının da yayınları (TRT-Darbe Bildirisi, CNNTURK-Cumhurbaşkanının yayına bağlanması) kriz iletişimi kapsamında çalışmada kullanılmıştır. Televizyon yayınlarının yanında genellikle kriz sürecine ilişkin kaynaklar; döneme ait dergiler, broşürler, çeşitli devlet kurumlarının 15 Temmuz adına hazırladıkları materyaller, 15 Temmuz'a tanıklık etmiş gazetecilerin kaleme aldıkları kitaplar, farklı kurum ve kuruluşlar tarafından kaleme alınan araştırma raporlarını kapsamaktadır.

3.4. Veri Analizi

Bu çalışma, genel karakteristiği itibarıyla bir nitel araştırma olduğu için araştırmada kullanılan veriler de nitelikselidir. “Nitel veriler, toplumsal yaşamdaki insanlar, eylemler ve olayları tarif ya da temsil eden metin, yazılı kelimeler, cümlecikler veya semboller biçimindedir.”¹²⁴

Bu çalışma, 15 Temmuz Darbe girişimini retoriksel arena kuramı bağlamında anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Bu kuram, Finn Frandsen ve Winni Johansen tarafından farklı araştırma disiplinlerinden uyarlanarak geliştirilmiştir. Araştırma konusu olan örnek olay, söz konusu kuramda yer alan kriterler bağlamında analiz edilmiştir.

Araştırmanın konusu itibarı ile elde edilen veriler, yukarıdaki model temel alınarak betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Bu yaklaşımda ortaya çıkan veriler, önceden seçilmiş olan model ve temalara göre çözümlenir. Bu teknikte olayların betimsel olarak ortaya çıkarılması adına gözlemlenen kişilerin görüş ve düşünceleri doğrudan alıntılanır. Bu analiz tekniğindeki temel amaç, edinilen verileri belli bir düzen dâhilince yorumlamak ve okuyucuya sunmaktır.¹²⁵

Araştırmada kullanılan televizyon yayınları ile ilgili verilerde NTV'nin 12 saatlik yayını temel alınmış olsa da darbe girişiminde kritik önemde olduğu

¹²⁴ Neuman, 2017, **a.g.k.**, 659.

¹²⁵ Yıldırım ve Şimşek, 2005, **a.g.k.**, 224.

değerlendirilen olayların TRT ve CNNTURK gibi kanallarda yayınlanması ile birlikte bu medya kuruluşlarının ilgili yayınları da araştırmada kullanılmıştır.

Söz konusu yayınlarda meydana gelen siyasi krize dair devlet görevlilerinin yaptığı tüm açıklamalar incelenmiş ve özellikle darbe girişiminin seyrini değiştiren üst düzey devlet görevlilerinin (Cumhurbaşkanı, Başbakan, Diğer üst düzey kamu görevlileri) yaptığı açıklamaların retorikği incelenmiştir. Bununla birlikte 15 Temmuz darbe girişimine dair çeşitli kaynaklardan elde edilen dokümanlar (basılı yayınlar, elektronik kaynaklar, belgeseller, kitaplar) da yine söz konusu kuram bağlamında incelenmiş ve gerekli detaylar analize temel oluşturan veri olarak alınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde 15 Temmuz Darbe girişimi süreci 4 bölümde incelenmiştir. İlk bölüm, 15 Temmuz sürecine dair genel bir giriş niteliği taşır. Diğer üç bölüm ise söz konusu krizin evleri ile ilintilidir. Bu kapsamda kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olarak 3 temel başlık altında kriz evreleri incelenmiştir. Kriz öncesi dönem, kriz öncesinde meydana kritik olayları ve kriz atmosferini konu almaktadır.

Kriz dönemi olarak ifade edilen bölümde ise 15 Temmuz sürecinin kritik 12 saatlik bölümünü, kriz iletişimde kilometre taşı niteliğinde olduğu değerlendirilen olaylar üzerinden ele alınmış ve süreç, retoriksel arena kuramı perspektifi bağlamında değerlendirilmiştir. Retoriksel arena kuramı ve kuramın modelleri sadece kriz dönemi olaylarına uygulanmıştır.

Kriz sonrası dönemde ise darbe girişiminin başarısızlığa uğradığı kritik 12 saatlik sürecin ardından günümüze kadar gelen önemli olayları ele almaktadır.

4.1. 15 Temmuz Sürecine Genel Bakış

15 Temmuz darbe girişimi, Türkiye'nin yaşadığı en kanlı darbe girişimi olarak tarihe geçmiştir. 15 Temmuz akşamı, TSK içindeki FETÖ mensubu askerler, ordu içindeki unsurlarını kullanarak köprü, havalimanı ve stratejik bazı yollarının kapatılması suretiyle devletin stratejik kurumlarına yönelik işgal girişimine başlamış ve çeşitli devlet kurumları bombalanmıştır. Bu darbe girişiminin başarısızlığa uğraması için sokağa çıkan sivil halk, darbeciler ile çatışmış ve darbeci askerler tarafından uygulanan orantısız şiddet sonucu, 251 kişi hayatını kaybetmiş, 2700 kişi ise yaralanmıştır.¹²⁶ Darbe girişiminin Türkiye'ye maliyeti ise yetkililer tarafından yaklaşık 300 milyar TL olarak açıklanmıştır.¹²⁷

15 Temmuz darbe girişimine karşı çeşitli kurumlar ve kişiler tarafından çok sayıda çalışma yürütülmüş ve söz konusu darbe girişiminin niteliği ve daha önceki

¹²⁶ <http://www.milliyet.com.tr/15-temmuz-kahramanlari-darbe-davalarina-ankara-yerelhaber-2438252/> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

¹²⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/darbenin-faturasi-300-milyar-tl-40177940> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

darbe girişimlerinden farkına dair çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Fuat Keyman’a göre;

15 Temmuz, Türkiye devleti/yönetimini seçilmiş hükümete karşı şiddet kullanarak gasp etmeyi amaçlayan bir “darbe girişi”, “devlet kurumlarının işgali” yoluyla var olan devlete “paralel devlet” kurmak ve böylece Türkiye’nin yönetimini ele geçirme çabası ve sivil halka yönelik orantısız askeri güç kullanımı ve seçilmiş siyasetçilerle üst düzey bürokratlara yönelik infaz girişimleri temelinde gerçekleştirilen “terör saldırısı”nı içeren bir askeri kalkışma olarak okunmalıdır. Bu niteliğiyle 15 Temmuz darbe girişi, Türkiye’nin parlamenter demokrasi tarihindeki askeri darbe ve askerin sivil siyasete müdahale girişimlerinden farklılık göstermektedir.¹²⁸

15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye’nin geçmiş darbe pratiklerinden en temel farklarından biri de halka yönelik uygulanan orantısız şiddet ve infaz girişimleri ile karakterize olan terör saldırıları içermesidir. Bu kapsamda kitlesel terör saldırıları gibi çok yüksek düzeyde can kaybı yaşanmıştır.

15 Temmuz darbe girişiminin belli bir klik tarafından icra edilmesi ve tüm orduyu kapsayan bir girişim olmaması, darbenin başarısızlığa ulaşmasındaki en önemli faktörlerden birisi olarak değerlendirilmektedir. Özellikle halkın sokağa çıkması sürecinde devlet aygıtlarının darbe girişimi aleyhine kullanılarak ulaşım, lojistik, medya desteği sağlanması darbe girişiminin sonucunu etkileyen sebepler arasındadır.

Darbe girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra özellikle hükümet tarafından organize edilen demokrasi nöbetleri süreci başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye’nin farklı illerinde bulunan büyük meydanlarda ve çeşitli devlet kurumlarının yakınlarında sivil halk, nöbet tutarak demokrasiye sahip çıktığını göstermiştir. Bu süreç bir aydan daha fazla sürmüş ve 17 Ağustosta sona ermiştir.¹²⁹ Demokrasi nöbetleri, kriz farkındalığını canlı tutmasının yanında yeni bir darbe ihtimaline karşı caydırıcılık unsuru olarak da değerlendirilebilir.

15 Temmuzda yaşanan darbe girişiminden 6 gün sonra, 21 Temmuzda beklendiği üzere Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, OHAL ilan edilmesine karar vermiş, devlet içindeki FETÖ mensubu olduğu değerlendirilen kamu

¹²⁸ E. F. Keyman ve M. Gürçan (2017), *15 Temmuz’dan On Beş Ay Sonra: Ordunun Reformu, Devletin Dönüşümü*, Sabancı Üniversitesi: İstanbul Politikalar Merkezi, s. 9.

¹²⁹ <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/demokrasi-nobeti-sona-erdi,46oYX116JkWnLn43vixxMA> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

görevlilerinin yanında PKK, DHKP-C vb. terör örgütleri ile irtibatlı olduğu değerlendirilen kişiler çıkarılan KHK'lar kapsamında görevlerinden ihraç edilmiştir. Bununla birlikte FETÖ/PDY, PKK, DHKP-C gibi terör örgütleri ile irtibatlı ya da iltisaklı olduğu değerlendirilen birçok gazete, televizyon, okul, dernek, vakıf, banka gibi pek çok kurum ve kuruluş yine çıkarılan KHK'lar kapsamında kapatılmıştır.

15 Temmuz sürecinde FETÖ ile mücadele, sadece söz konusu idari tasarruflar ile sınırlı kalmamış, yargı nezdinde de çeşitli girişimler söz konusu olmuştur. Şuan itibariyle gerçekleşen yargılamalar kapsamında 20.226'sı hükümlü, 10.333'ü tutuklu olmak üzere, 30.559 kişi ceza evlerinde bulunmaktadır.¹³⁰

15 Temmuz süreci, devletin kimi kurumlarının da yeniden dizayn edilmesinin önünü açmış, bu kapsamda harp okulları, polis akademisi gibi asker ve polis yetiştiren köklü kurumlar kapatılmış, Milli Savunma Üniversitesi adı altında yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Türkiye'nin demokrasi tarihindeki birer kilometre taşı olan pek çok darbe gibi 15 Temmuz darbe girişimi de devlette büyük çaplı sistem değişikliklerini gündeme getirmiş ve 16 Nisan 2017'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, OHAL sürecinde oylanmış ve yüzde 51,4'lük oy oranı ile kabul edilmiştir.¹³¹ Türkiye Cumhuriyetinin uyguladığı parlamenter sistem, yeni getirilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile sona ermiş ve yeni sisteme uyum sağlamak için çok sayıda kanuni düzenleme yapılmıştır.

4.1.1. Kriz öncesi durum

Bu bölümde 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde meydana gelen kilometre taşı niteliğindeki olaylar, (7 Şubat MİT Krizi, Dershanelerin kapatılma süreci, MGK belgelerinin yayınlanması, 17-25 Aralık süreci) özellikle yazılı medya üzerinden ele alınacaktır.

Bununla birlikte 15 Temmuz sürecine doğru evrilen olayların ortaya çıkardığı atmosferin anlaşılması, 15 Temmuz sürecinin daha doğru yorumlanması noktasında önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda kriz öncesi duruma dair ilginlik

¹³⁰ <https://www.mynet.com/cumhurbaskani-erdogan-su-anda-cezaevlerinde-20-bin-226si-hukumlu-10-bin-333u-tutuklu-olmak-uzere-30-bin-559-fetocu-bulunuyor-110105179793> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)

¹³¹ <http://referandum.ntv.com.tr/> (Erişim Tarihi:18.06.2019)

düzeyi yüksek olan yazılı medyanın manşetleri üzerinden kriz öncesi dönem incelenmiştir.

4.1.1.1. 7 Şubat MİT krizi

15 Temmuz sürecini oluşturan önemli kilometre taşlarından biri de 7 Şubat MİT krizidir. Kriz öncesi dönem başlığı altında ele alınan 7 Şubat MİT krizi, siyasi iktidar ile o dönem “cemaat”¹³² olarak adlandırılan yapının doğrudan karşı karşıya geldiği ve iktidarın “cemaati” ciddi bir tehdit olarak algıladığı ilk olay olarak ön plana çıkar.¹³³

7 Şubat MİT krizine yol açan süreç, internete yüklenen ses kaydıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu ses kayıtlarında Oslo görüşmeleri kapsamında dönemin Başbakanı’nın özel temsilcisi olduğunu ve onun tarafından görevlendirildiğini ifade eden Hakan Fidan¹³⁴ ve bazı MİT görevlileri, PKK ve KCK’nın temsilcileri ile görüşmüştür.

Siyasi iktidarın inisiyatifi ile gerçekleştirilen bu görüşmeler o dönem cemaat mensubu dönemin Özel Yetkili Savcısı Sadrettin Sarıkaya tarafından KCK soruşturmalarına konu edinmiş ve bu soruşturma kapsamında MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve bazı MİT görevlileri ifadeye çağırılmıştır.¹³⁵

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, bu soruşturmanın asıl hedefinin kendisi olduğunu ifade ederek MİT müsteşarını ifadeye gitmemesi konusunda uyarılmış ve yardımcılarının da ifadeye gitmemesi talimatını vermiştir.¹³⁶ Siyasi iktidar, yaşanan bu kriz üzerine MİT görevlilerinin soruşturulmasını Başbakanın iznine bağlayan düzenlemeyi Meclis’ten hızlı bir şekilde geçirmiştir.¹³⁷ ve kriz o dönem için sona ermiştir.

Dönemin gazete manşetleri incelendiğinde çok fazla dillendirilmese de siyasi iktidar ve cemaat arasındaki tansiyon gazete manşetleri üzerinden de okunabilir. Bu

¹³² Süreç, tarihsel kronoloji göz önünde bulundurularak anlatıldığı için FETÖ, o dönem cemaat olarak ifade edilmiştir.

¹³³(2016). *Fethullahçı Terör Örgütünün (Fetö/Pdy) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM

¹³⁴ <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/7-subattan-15-temmuza> (Erişim Tarihi: 23.09.2017)

¹³⁵ <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/7-subattan-15-temmuza> (Erişim Tarihi: 23.09.2017)

¹³⁶ <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-erdogan-ulkemizin-her-yerinde-10442708-haberi/> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

¹³⁷ H. Şentürk (2016). *Paralel İhanet*. (1. Baskı), İstanbul, İşaret Yayınları, s. 186.

kapsamda aşağıda 7 Şubat MİT krizi ile ilgili olarak iktidar ve cemaate yakın belli başlı gazetelerin konuyla ilgili olarak yaptığı değerlendirmeler yer almaktadır.

Görsel 4.1. Yeni Şafak, 9 Şubat 2012

Görsel 4.1’de yer aldığı üzere Yeni Şafak gazetesinin 9 Şubat günü manşete çektiği olay bir “yargı skandalı” olarak şöyle değerlendirildi: “Yargı sürecinde yapılan bir dizi teamül hatası MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ın şüpheli sıfatıyla ifadeye çağrılmasıyla sonuçlandı. Fidan’a telefonlu çağrını KCK soruşturmasını yürüten Savcı Bilal Bayraktar yerine Savcı Sadrettin Sarıkaya yaptı. İstanbul Başsavcısı Turan Çolaklı ve Başsavcıvekili Fikret Seçen’in ise soruşturmadan haberdar edilmediği belirtildi.”

Haber başlığında enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Haberin temel detayları hakkında bilgilendirme yapılmamış ve tüm süreç bir “skandal” olarak ifade edilmiştir. Haber spotunda Hakan Fidan’ın ifadeye çağırılması bir dizi teamül hatasına bağlanmış ve süreci yürüten kişiler aleyhine haber kurgulanmıştır.

Haberde kullanılan fotoğraflar, haber içeriği ile uygunluk göstermektedir. Bu kapsamda haberin aktörlerinin fotoğraflarının ana sayfada yer aldığı görülmektedir. Hakan Fidan’ın yandan çekilmiş fotoğrafı, ana sayfada majör olarak konumlandırılırken Sadrettin Sarıkaya’nın fotoğrafı ise daha küçük ve detay olarak yer almıştır.

Haber de ismi geçen İstanbul Başsavcı Vekili Fikret Seçen, 17-25 Aralık süresince yaşanan soruşturmalarda etkin rol oynamış, daha sonrasında ise meslekten ihraç edilmiş ve yurtdışına kaçmıştır.

Görsel 4.2. Bugün, 9 Şubat 2012

Görsel 4.2’de görüldüğü üzere Cemaatin sözcüsü konumunda olan iki gazetenin (Bugün ve Zaman) haberleri incelendiğinde ise soruşturmayı yürüten savcılarının açıkça desteklendiği görülmektedir. Bu kapsamda 9 Şubat tarihli Bugün gazetesinde manşete çekilen haberde MİT görevlilerini suçlayan ifadeler şu şekilde yer almıştır: “*Ele geçen belgelere göre bölücü örgütle aynı planın parçası olmuşlar. Çok ağır iddialar*” Manşette de ifade edildiği üzere, Bugün gazetesi olayın basit bir teamül hatası olmadığı, iddiaların çok ciddi olduğunu vurgulamıştır. Haber spotunda da gazete, aynı iddiaları devam ettirmiştir: “*MİT Müsteşarı Hakan Fidan ile eski MİT Müsteşarı Emre Taner ve Yardımcısı Afet Güneş’in KCK soruşturmasında kapsamında ifadeye çağırılmasına neden olan belgeler dehşete düşürdü*”

Manşetin ilk bölümünde haber kaynaklarına gönderme yapılarak MİT’in bölücü örgüt ile aynı planın parçası olmasını mevcut belgelerin söylediği ifade edilmekte ve habere inandırıcılık kazandırılmaktadır. Bu kapsamda devam eden yargısal sürecin dayanaktan yoksun olduğu iddiası da yalanlanmaktadır. Haberin başlığı, spotu ve haber metni genel olarak savcıları aklayan bir tonda oluşturulmuştur.

Haberde kullanılan fotoğraflara bakıldığında ana sayfada MİT adına görevli Hakan Fidan'ın ve Emre Taner'in fotoğrafı yer alırken yargı sürecini yöneten kişilere ait herhangi bir fotoğraf bulunmamaktadır. Bu durumun doğrudan MİT görevlilerinin hedef manşetten gösterdiği şeklinde değerlendirilmektedir.

Haberde devletin istihbarat görevlileri doğrudan suçlanmakta ve yargı sürecinin meşru bir temele sahip olduğu dile getirilmektedir. Bu haberde o dönem cemaatin sözcüsü konumunda olan gazetelerin, yargı sürecinde taraf olup, devletin istihbarat görevlilerini doğrudan, siyasi iradeyi ise dolaylı olarak suçlamakta olduğu görülmektedir.

Cemaat gazeteleri, medya üzerinden algı yönetimi ve psikolojik bir harekâta başlayarak yürütülen soruşturmalara, toplumsal meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Walter Lipman'ın da ifade ettiği üzere medya üzerinden iletilen söz ve imgeler kitle üzerinde bir sanal gerçeklik oluşturur ve bu durum algı ve gerçeklik arasında bir uçuruma neden olur.¹³⁸ Cemaat medyası Ergenekon soruşturmaları sürecinde olduğu gibi 7 Şubat MİT soruşturmasında da medyayı sanal bir gerçeklik yaratmak için kullanmıştır.

Görsel 4.3. Zaman, 12 Şubat 2012

¹³⁸ Ö. Gönenç (2018). *Medyada Algı Yönetimi*. (1. Baskı), İstanbul: Der Yayınları, s. 52-53.

Görsel 4.3'te görüldüğü üzere Zaman gazetesi, 12 Şubat tarihinde Savcının görevden alındığını manşete çekmiştir. **Savcı Görevden alındı.** Terör örgütü KCK soruşturması kapsamında MİT yöneticilerini ifadeye çağıran ve haklarında yakalama kararı çıkaran Savcı Sadrettin Sarıkaya dün dosyadan el çektirildi. Başsavcılık Sarıkaya'nın yerine iki yeni savcı atadı. Kararı başka soruşturma için geldiği adliyede öğrenen Sarıkaya sürpriz gelişmeyi "biz görevimizi yaptık. Karar başsavcının takdiridir" sözleriyle değerlendirdi.

Zaman gazetesinin bu haberi, sürecin seyrine dair önemli bir gelişmeyi manşete taşımıştır. Haber spotu, yargı sürecindeki gelişmeleri ele alırken, MİT mensuplarını ifadeye çağıran Sadrettin Sarıkaya'nın sürece dair değerlendirmelerini de ele almaktadır. Haber spotunun içinde Savcının "görevimizi yaptık" cümlesi ve ana sayfada yer alan "görevden alınan savcılar hep haklı çıktı" ifadesi birlikte değerlendirildiğinde gazetenin yargı sürecini yürütenlerden yana taraf olduğu açıkça görülmektedir.

Haberde kullanılan fotoğrafta ise sürecin aktörleri yer almamakla birlikte fotoğrafın altında yer alan açıklamada "MİT-PKK İLİŞKİSİNE YÖNLEİK İDDİALAR" ifadesi büyük puntolarla yer almış ve haber yargısal sürecin çok ciddi iddialar üzerine oturduğunu gösterme gayreti taşımaktadır.

Haber, sentaktik olarak analiz edildiğinde cümlelerin pasif yapılı (görevden alındı, dosyadan el çektirildi) olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu haberde hükümetin tasarrufları üstü kapalı olarak eleştirilmekte, yargı mensuplarının bu süreçte mağdur oldukları dile getirilerek onlardan yana haber aktarımı sağlanmaktadır.

Cemaatin yayın organları, bu olayda ve yaptıkları haberlerde hükümetten kesin ve net bir tavırla ayrılmış oldular. Böylece hükümetin cemaate karşı tasarruflarının yüksek sesle dile getirilmeye başlandığı siyasi bir atmosfere doğru gelinmiş oldu. Bu durumun yaratan en önemli gelişmelerden biri de dersaneler meselesiydi.

4.1.1.2. Dershanelerin kapatılması ve MGK belgelerinin yayınlanması

Türkiye’deki eğitim sistemindeki özellikle 1974 yılından itibaren merkezi bir sınav puanını temel alarak yapılan üniversiteye yerleştirme sistemi¹³⁹, okula paralel olarak gelişen yeni bir sektörün doğmasına neden olmuştur. Dershane olarak adlandırılan bu kurumlar, tamamen test odaklı sınav yaklaşımını benimseyerek kayıtlı öğrencileri çeşitli sınavlara hazırlamıştır. Bu açıdan dershaneler, Türk eğitim sisteminin özellikle sınav pratiği bağlamında açığını kapatarak sisteme dâhil olduğu ileri sürülebilir.

Dershanelerin özellikle üniversite girişte oynadıkları bu kritik rol, o dönem cemaat adı verilen yapının da dikkatini çekmiş, özellikle insan devşirme noktasında kilit bir rol oynamıştır.¹⁴⁰ Süregelen yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim adı altında birçok reforma imza atsa da sınav realitesi ortadan kaldırılamadığı gibi mevcut sınavlar aşamalı hale getirilerek çeşitlendirilmiş ve dershaneçilik sektörü milyarlarca liraya ulaşan bir büyüklüğe erişmiştir.

Cemaat, Türkiye’nin birçok bölgesinde dershane ağı kurarak büyük bir maddi kaynağın yanı sıra insan kaynağına da erişmiştir. 7 Şubat MİT krizi “cemaatin” insan devşirme noktasındaki kritik bölgesine iktidar tarafından neşter vurulma sürecini hızlandırmıştır. Siyasi iktidarın ilk olarak hedefi, doğrudan dershanelerin kapatılmasından ziyade bir dönüşüm sürecini öngörüyordu. Buna karşın özellikle cemaat medyası olarak bilinen medya kuruluşları, iktidar aleyhine daha önce alışık olunmadığı üzere sert bir muhalefet başlatmıştır.

Bu konu ile ilgili olarak gerek siyasi iktidara gerekse cemaate yakın medya kuruluşlarının olaylara karşı geliştirdikleri refleks, gazete manşetleri üzerinden okunabilir. Aşağıda dönemin gazetelerinin olayları nasıl değerlendirdikleri yer almaktadır.

¹³⁹ <https://www.osym.gov.tr/TR,8789/hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)

¹⁴⁰,2016, a.g.k., 56.

Görsel 4.4. Zaman, 14 Kasım 2013

Dershaneler meselesi, siyasi iktidar ve cemaat arasında her geçen gün krizin boyutunu yükseltirken, Görsel 4.4'te yer görüldüğü üzere cemaatin yayın organı olan Zaman gazetesinin 14 Kasım 2013 tarihli manşeti, krizi geri dönülmez bir noktaya taşımıştır. Zaman gazetesi *"Eğitime Büyük Darbe"* manşetini atarak dershaneler konusundaki tavrından vazgeçmeyeceğinin işaretini verdi.

Söz konusu haberin spotunda yasa taslağına dair bilgi verilirken haber metninde eleştirel değerlendirmeler yer almaktadır: *Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Müsteşarı Yusuf Tekin başkanlığında bir ekibin hazırladığı öne sürülen kanun taslağı, özel öğretim başta olmak üzere bütün eğitim sistemine darbe vuracak kritik değişiklikler öngörüyor. Bir torba yasaya eklenerek oldubitti ile meclisin gündemine getirilmesi planlanan taslağa göre, dershaneler ve bütün etüt merkezleri 2013-2014 eğitim öğretim yılı bitiminde kapatılacak. Karara uymayanlara 500 bin liradan başlayan astronomik cezalar verilecek. Taslak, Bakanlığın daha önce "Dershaneler MEB'e bağlı olmadan eğitimi sürdürecektir" şeklindeki açıklamalarını da yalanlıyor.*

Haberin kaynağının hükümet taslağına dayandığı dile getirilmekte ve bu hali ile eğitime büyük bir darbe olduğu ifade edilmektedir. Gazete ana sayfasında haber, 3 temel sütun üzerine kurgulanmıştır. Orta sütunda taslak metni yer alırken solda taslağın kimi bölümleri ön plana çıkarılmakta ve MEB'in tasarrufları eleştirilmektedir.

Gazete, görüldüğü üzere dershanelerin kapatılmasına karşı çıkmakta ve bu konuda hükümetten kesin olarak ayrılmaktadır. Haber sentaktik olarak incelendiğinde genellikle pasif yapıları cümlelerin kullanıldığı görülmektedir.

Bu haber aynı zamanda gündem belirleyici bir etkiye bulunmuş ve hükümete yakın diğer gazeteler, bu haber üzerinden cemaate yönelik yumuşak ve sert tonda pek çok haber, kaleme almıştır. Dolayısıyla söz konusu haber bu süreç içinde bir kilometre taşı olarak da değerlendirilebilir.

Zaman gazetesi, dershaneler konusundaki sert tutumundan sonra arka arkaya aynı konuya dair manşetlere devam etmiştir. 15 Kasım'daki manşetinde “Eğitime darbe planına tepki büyüyor. Böyle bir yasa darbe döneminde bile uygulanamadı.” cümleleri yer alırken taslağa karşı ya da mesafeli olan siyasilerin görüşlerini ana sayfaya taşımıştır.

ZAMAN

16 KASIM 2013 CUMARTESİ WWW.ZAMAN.COM.TR 60 KR

ÖNCE DERSHANELERİ DOĞURAN SEBEPLER KALDIRILMALI

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Milli Eğitim Bakanlığı'nın dershaneleri ve etüt merkezlerini kapatma hazırlığını değerlendirdi. Önce dershane ihtiyacını ortadan kaldırmak gerektiğini belirten Gül, çalışmaların devam ettiğini, itirazların dikkate alınacağını ve tasarrufların Meclis'te görüşüleceğini belirtti.

EMRE SONCAN, BURHAN TORUNLAR ERZİNCAN

İl seyahatleri kapsamında dün Erzurum'da temaslarda bulunan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, bir soru üzerine dershanelerin kapatılmasıyla ilgili önemli açıklamalar yaptı. Okullar varken buna paralel bir eğitim sisteminin boş olacağını belirten Gül, "Anca önce dershaneleri ortaya çıkaran sebepleri yok etmek, böyle bir ihtiyacı ortadan kaldırmak gerekir." dedi. Bu konudaki çalışmaların uzun vadeli bir program çerçevesinde devam ettiğini belirterek, "Eminim eğitimciler de dahil bunu herkes tartışacak. İtirazlar yapılacak. Henüz kesinleşmiş değil, çalışma aşamasında. Bakanlık hazırlık yapacaktır. Meclis'te görüşülecektir. Bütün bunlar dikkate alınarak bir çalışma yapılacaktır." ifadelerini kullandı. Karlı-erkekli öğrenci evleri tartışmasıyla ilgili olarak da ilk kez konuştukları, "Her yerde üniversite açıldı, 1,5-2 milyona yakın öğrenci var ama bu kadar yurt yok. Bunlar hep arz-talep meselesi olarak ortaya çıkıyor. Birtakım rahatsızlıklar, adli meseleler olursa gereği ya pılır. Bunlar hukukun üstünlüğü ve itibarlar çerçevesinde ele alınacak konulardır." değerlendirmesinde bulundu. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın "siyasete veda mesajı" olarak algılanan sözlerini ise "Çayve gülla" açıklama, "diye nitelendi. ZAPOLITRA 12

Dershaneleri kapatma gerekçeleri inandırıcı değil

GEREKÇE	CEVAP
Paralı olduğu için kapatıyoruz	Dershanelerin bedeli Anadolu'da 1.500-2.000, büyükşehirlerde 3.000-4.000 TL. Orta halli bir kolejlin fiyatı ise büyükşehirlerde 15-30 bin TL arası.
Eğitimde fırsat eşitliği sağlamıyor	Tam tersine dershaneler fırsat eşitliği sağlıyor. Koleje gidemeyen öğrenciler makul bir ücretle dershaneye giderek aradaki farkı kapatıyor.
Özel okula dönüşerek varlığını devam ettirsin	Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı araştırmada 3 bin 10 dershaneden sadece 263'ünün dönüşüme hazır olduğu ortaya çıktı.
Özel okula dönüşenlere teşvik verilecek	Hali hazırda özel okulların kontenjanlarının yüzde 40'ı boş. Devlet, özel okulları önemsiyorsa neden desteklemiyor?
Bu kurumlarda çalışan öğretmenler kamuya alınacak	Su anda atama bekleyen öğretmen sayısı 250 binden fazla. Bu durumda dershanelerden gelecek 50 binden fazla öğretmene iş bulmak mümkün mü?

HABER ANALİZ: UĞUR SAGINDIK 3406

TOBB: Dünyada dershane yasaklayan bir ülke yok

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu, dershanelerin bir rant odağı gibi gösterilmesine anlam veremediğini, dünyada bu kurumları yasaklayan ülke olmadığını söyledi. Dershanelerin sunduğu eğitim öğretim hizmeti ile halledilemeyecek kadar ciddi bir sorun olduğunu belirten Hisarcıklıoğlu, "Bakanlar ve bakanlıklar bile çocukları dershaneye gönderiyor" dedi. EKONOMİ 08

Memur-Sen: Dershaneler sebep değil sonuçtur

Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) Başkanı Ahmet Gündüğü, eğitimin daha önemli sorunları olduğunu iddia etti. Dershanelerin sebep değil sonuç olduğunu ifade eden Gündüğü, "Eğitimde öyle bir kaliteye ulaşmalıyız ki dershane ihtiyacı hissedilmesin" dedi. "Devletin görevi eğitime fırsat eşitliğini dört dörtlük sağlamak" ifadesini kullandı. GÜNDEM 04

Görsel 4.5. Zaman, 16 Kasım 2013

Görsel 4.5'te yer aldığı üzere 16 Kasım tarihli Zaman gazetesi, dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün konuya dair değerlendirmelerini manşete taşımıştır. “Önce Dershaneleri Doğuran Sebepler Ortadan Kaldırılmalı”. Bununla birlikte genel olarak siyasi iktidarın yanında duran TOBB ve MEMUR-SEN gibi kimi sivil toplum örgütlerinin yöneticilerinin de dershanelerin kapatılmaması yönündeki ifadeleri ana sayfada yer almıştır.

Gazetenin farlı günlerde verdiği haberler ve başlıklar, dersane meselesinin başka bir yönünü mercek altına almaktadır. Bu kapsamda Zaman gazetesi, bu haberinde tanık beyanlarını kullanarak hükümetin gerçekleştirmeyi tasarladığı bu tasarrufun pek çok kişi ve kuruluş tarafından da kabul edilmediğini göstermek istemektedir. Özellikle dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Hükümete yakınlığı ile bilinen sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin açıklamaları ile bu durum desteklenmiştir. Görüldüğü üzere gazete haberinde yapılması planlanan hükümet tasarrufunun yanlış olduğuna dair pek çok aktör devreye sokulmakta ve muhalefete toplumsal bir meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Gazete bu haberi ile hükümetin tasarrufuna yönelik olarak sadece kendilerinin değil, geniş bir toplumsal kesimin de karşı olduğu gündeme getirilmektedir. Ayrıca ana sayfada yer alan dersane fotoğrafının sağında hükümetin, dersanelerin kapatılmasına yönelik olarak sunduğu gerekçelere cevap verilerek yapılan düzenlemenin temelsiz olduğu vurgulanmaktadır.

Görsel 4.6. Zaman, 17 Kasım 2013

Görsel 4.6’da yer aldığı üzere 17 Kasımda “*Kanun zoruyla dersane kapatmaya iş dünyası da hayır diyor*” manşeti ile çıkan Zaman gazetesi, bu meseleyi günlerce gündemde tutmuştur. “*Eğitimin ve insan yetiştiren kurumların önü kesilmesin,*

dershanelerin ortak feryadı: suç mu işledik ki kapatılıyor, emsal karar var, dershaneler kapatılamaz”

Gazete daha önceki haberinde verdiği tanık beyanları yöntemini kullanarak bu kez iş dünyasından gelen desteği manşete taşımıştır. İş dünyasından çeşitli sivil toplum kuruluşlarının beyanlarını dile getiren gazete, hükümetin söz konusu tasarrufunun her cenahta tepkiyle karşılandığı izlenimi vermektedir. Haberin manşeti ve spotu enformasyon eksiltimi ve genelleştirme yaparak düzenlemeye tüm iş dünyasından tepki geldiği algısını oluşturmaktadır. Oysa TÜSİAD ve MÜSİAD gibi en büyük kuruluşların düşünceleri haberde yer almamaktadır.

Haberde kullanılan fotoğraflarda iş dünyasının çeşitli aktörleri yer almakta ve fotoğrafların altında onların açıklamaları görülmektedir. Bu kapsamda görüşleri alınan kişiler arasında yer alan Boydak Grup Başkanı Hacı Boydak, 15 Temmuzdan sonra açılan davalar kapsamında tutuklanmış ve Boydak Holdinge kayyum atanmıştır.

Gazete, iş dünyasında yer alan kişilerin açıklamalarının yanında hukukçuların da değerlendirmelerini ana sayfaya taşımıştır, fakat bunların kim olduğu haberin içinde yer almaktadır. Haberin başlığında enformasyon eksiltimi yapılmış, düzenlemeye sanki tüm hukukçuların karşı olduğu izlenimi verilmiştir. Haberin detayında düzenleme karşı olan hukukçunun Hukuk ve Hayat Derneği Başkanı olan Mehmet Kasap olduğu görülmektedir.

Haber ardaan ve bağlam bilgisi üzerinden değerlendirildiğinde, Hukuk ve Hayat Derneği Başkanı olan Mehmet Kasap’ın FETÖ’nün avukat yapılanması ile ilgili olarak 15 Temmuzdan sonra hazırlanan iddianame kapsamında örgütün avukat havuzunu koordine eden kişi olarak yer görülmektedir.¹⁴¹ Görüldüğü üzere gazete yaptığı haberlerde o dönem cemaat olarak adlandırılan yapı ile irtibatlı kişilerin görüşlerini hukukçu, iş adamı görüşleri gibi sunmakta ve bunu adeta tüm topluma genellemektedir.

Cemaat medyası sadece yazılı ve görsel medya üzerinden değil; sosyal medya üzerinden de dershanelerin kapatılmasına karşı harekete geçmiş, konuyu uzun süre gündemde tutmuştur. Buna karşın hükümet bu konu ile ilgili olarak planladığı siyasi tasarruflardan geri adım atmamıştır. Bu durum, iktidara yakın medya kuruluşlarının da gündemini işgal etmiş, cemaat medyasının manşetleri yine gazete manşetleri üzerinden eleştirilmiştir.

¹⁴¹ <https://www.karar.com/guncel-haberler/fetonun-avukat-havuzu-desifre-oldu-572925#> (Erişim Tarihi: 22.03.2019)

Görsel 4.7. Güneş, 15 Kasım 2013

Görsel 4.7’de yer aldığı üzere Zaman gazetesinin sürekli gündemde tuttuğu ve eleştiri tonunu yükselttiği haberlere karşılık iktidara yakın Güneş gazetesi, “*Kızdıran Manşet*” başlığı ile Milli Eğitim Bakanının değerlendirmelerini ana sayfaya taşımıştır: “*Milli Eğitim Bakanlığı, Zaman gazetesinin dershanelerle ilgili manşeti üzerine “alenen yalan ve ilgili kamuoyunu kışkırtıcı ifadeler” diye açıklama yaptı.* Gazete manşetlerinden de görüleceği üzere siyasi iktidar ve cemaat medyası arasında dozajı her geçen gün yükselen siyasal krizin derinleşerek devam ettiği görülmektedir.

Söz konusu gazete manşetinin Zaman gazetesinin 14 Kasım’da yayınladığı habere bir cevap niteliği taşıdığı görülmektedir. Haber spotunda Milli Eğitim Bakanının değerlendirmeleri yer almakta ve gazete, hükümetin bu konu hakkındaki savunmasını ana sayfaya taşımaktadır.

Gazetenin kullandığı fotoğrafta, Zaman gazetesinin tepki çeken manşeti ve solunda Bakanın fotoğrafı yer almaktadır. Gazete haberinde dershanelerle ilgili olarak herhangi bir mağduriyetin oluşmayacağı ve söz konusu iddiaların doğru olmadığı dile getirilmektedir.

Haberin, genel olarak hükümetin savunma ve söylemleri üzerinden yapılandırılmış olduğu ve hükümetin bu konudaki tasarrufunun rasyonalize edilmesi amacı taşıdığı görülmektedir.

Görsel 4.8. Star, 15 Kasım 2013

Görsel 4.8’de görüldüğü üzere Star gazetesi de dershanelerin kapatılma olayını rasyonalize etmek için üretilen argümanlar üzerinden meseleye yaklaşmıştır. Nitekim 15 Kasım 2013 tarihli gazetenin manşeti de bunu göstermektedir: **“Dershaneler özel okula dönüşürken teşvik verilecek. Hedef kaliteli ve daha eşit eğitim”**

Gazete, hükümetin dershanelerin kapatılması gerekçelerini manşete taşıyarak yapılmak istenen düzenlemeyi haklı göstermektedir. Haber spotunda da bu konuda MEB’in değerlendirmeleri yer almaktadır.

Haber, genel olarak hükümet retoriğini temel alarak oluşturulmuş, kelime seçimlerinde ise “dershanelerin kapatılması” yerine “özel okula dönüşüm” ifadeleri kullanılmıştır. Bu ise olumsuz olarak gösterilmek istenen düzenlemenin olumlu taraflarını göz önüne getirerek hükümetin haklı olduğu imajı yaratılmak istenmektedir.

Görsel 4.9. Takvim, 15 Kasım 2013

Görsel 4.9’da görüldüğü üzere iktidar ve cemaat arasındaki kriz, sadece siyasi ve bürokratik sahada değil; herkesin gözü önünde medya üzerinden devam ediyordu. Takvim gazetesi, krizi çok daha derinlere götüren bir noktaya taşımış ve 15 Kasım’da “*Apaçık Yalan*” manşetlerini ana sayfaya taşımıştır.

Takvim gazetesinin bu haberinde hükümete yakın diğer gazetelere oranla daha sert bir üslup kullandığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının açıklamalarına dayanarak hazırlanan haber spotunda “*dershanelerin kapatılmasından rahatsız olan cemaat, kampanyaya başladı. Milli Eğitim alenen yalan ve kışkırtıcılık açıklaması yaptı*” ifadesi yer almaktadır.

Haber spotu, dersanelerin kapatılmasına karşı çıkan grubun cemaat olduğunu ve yaptığı muhalefetin yalan ve kışkırtıcı olduğu dile getirilerek temelsiz olduğu vurgulanmaktadır. Hükümetin açıklaması üzerinden oluşturulan haber başlığı ve spotu ile hükümetin argümanları dile getirilmekte ve siyasi irade desteklenmektedir.

Gazete haberindeki gerek manşet gerekse spotunda enformasyon eksiltimine gidilerek habere dair detaylar arka plana atılmıştır. Haberde iki görsel kullanıldığı görülmektedir. İlk olarak haber kaynağını ön plana çıkarmak için Milli Eğitim Bakanının fotoğrafı yer almaktadır. Ana sayfanın solunda ise bir dersane görseli yer almakta görselin üstünde ise dikkat çekici bir şekilde “dershane lobisi ayağa kalktı”

ifadesi bulunmaktadır. Yapılan hükümet tasarrufunun bir takım lobileri rahatsız ettiği dile getirilerek CHP'nin de bu işin içinde olduğu bilgisi verilmektedir.

Görsel 4.10. Milliyet, 24 Kasım 2013

Görsel 4.10'da yer aldığı üzere Milliyet gazetesinin 24 Kasım tarihli manşetinde "Başbakandan, dersane konusunda ters düştüğü cemaate yanıt: Ne getirdiler de geri gönderdim." ifadesini kullanmıştır. Bu ifade kamuoyu ve medyada cemaati asıl bu güce eriştiren esas aktörün, iktidar olduğu şeklinde algılanmıştır.

Sürecin en dikkat çekici ve gündem belirleyen manşetlerinden biri de Milliyetin söz konusu manşetidir. Dönemin Başbakanı Erdoğan, Milliyetin Ankara Temsilcisi Serpil Çevikcan'a verdiği röportajında Milliyet gazetesi, çok tartışılacak olan sözleri, gazete manşetine taşımıştır.

Gazetenin Erdoğan ile yapılan röportaja dayanan haberi, belli başlı detayları ön plana çıkarmıştır. Özellikle haber spotunda Erdoğan'ın Gülen Cemaati için pek çok şey yaptığını ifade ederek dersanelerin kapatılmasında cemaate yönelik ontolojik bir tavır olmadığı vurgulanmakta, yapılan tasarrufun bu şekilde algılanmaması gerektiği dile getirilmektedir. Buna kanıt olarak ise diğer birçok talebin yerine getirildiği haber aracılığı ile hatırlatılmaktadır.

Görsel 4.11. Cumhuriyet, 30 Kasım 2013

Yaşanan krizin nasıl sonuçlanacağı merak edilirken Görsel 4.11’de yer aldığı üzere 30 Kasım tarihli Cumhuriyet gazetesi manşeti **“Asıl kavga yolda”** diyerek ilerde yaşanacak gerilim hakkında ipuçları vermekteydi. Cumhuriyet gazetesinin böylesine kışkırtıcı manşet atmasının sebebi ise birkaç günden beridir Taraf gazetesinde cemaati bitirmeye yönelik olarak alındığı iddia edilen MGK kararlarının yayımlanmasıydı.

Cumhuriyet gazetesi yaptığı haberlerde herhangi bir taraf olmamanın yanında atılan manşete bakıldığında yaşanacak gerilimden memnun olduğu da görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı rapora dayanarak oluşturulan haberde cemaatin özellikle emniyette çok güçlü olduğu ifade edilmekte ve buna kaşı hükümetin çözüm önerileri yer almaktadır.

Herhangi bir fotoğrafın kullanılmadığı haber metninde arda lan ve bağ lam bilgisi kapsamında gizli MGK kararlarının AKP-Cemaat kavgasını daha da sertleştireceği ön görülmekte ve hükümetin bu konudaki çözüm önerileri yer almaktadır. Gizli MGK kararları ise 28 Kasım 2013 tarihli Taraf gazetesinde yayımlanmış ve 2 gün sonra Cumhuriyet tarafından manşete çekilmiştir.

Gülen'i bitirme kararı 2004'te MGK'da alındı

"Fethullah Gülen grubunun faaliyetlerine karşı alınması gereken tedbirler" başlığıyla MGK'da alınan kararda, "ağır yaptırımlar için eylem planı hazırlanmalıdır" dendi

ERDOĞAN VE GÜL İMZALADI
25 Ağustos 2004 tarihli MGK kararının altında, dönemin Cumhurbaşkanı Sener, Başbakan Erdoğan, Genelkurmay Başkanı Özkök, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün yanı sıra bey başkanın imzası var. Gülen'le ilgili alınan 15 maddelik karar imzalayan MGK'nın asker üyeleri ise, Aytaç Talman, Özden Önek, İbrahim Furtuna ve Şener Eraygür.

OKULLAR RAPOR EDİLSİN
Gülen Cemaati'ne karşı tedbirlerin uygulanması için, Başbakanlık Uygulama ve Koordinasyon Kurulu koordinatörleri, İçişleri, Dışişleri ve MİT'e görev veren MGK kararında şöyle deniyor: "Gülen'e ait ait özel okulların faaliyetleri, içişleri ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından incelenmeli ve takibe alınmalıdır. Bu gruba ait okullardaki öğrenciler ve yabancı faaliyetler rapor edilmelidir."

ÖĞRENCİ EVLERİ İZLENSİN
CEMAAT'e ait kurumlara "ağır yaptırımlar getiren yasal düzenlemeler" yerine de şu vurgu yapılıyor: "Öğrenci evleri kapsamında sempati ve yandaş edime gayretleri, İçişleri Bakanlığı nezdinde takip edilmelidir. Masak başlıklar takibe alınmalıdır." 99

MEHMET BARANSU

MILLÎ GÜVENLİK KURULU KARARI
Karar Sayısı: 484

1. Millî Güvenlik Kurulu, 25 AĞUSTOS 2004 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanı'nın başkanı olduğu toplantıda; 2. HAZİRAN 2004 tarihli MGK Toplantısı'nın gündem konularından biri olan "Türkiye'deki Nuruşul Faaliyetleri ve Fethullah Gülen" konusundaki görüş, yurt içi ve yurt dışı faaliyetleri karşı bir eylem planı hazırlanması uygun görülmüş ve bu konudaki tavsiye kararının hükümete bildirilmesine karar verilmiştir.

25 AĞUSTOS 2004 günü yapılan MGK'da işte bu imzalar atılarak, dünyaya bir cümlelik su açıklama yapıldı: "Ülke seviyesindeki istihvalik ve sosyal durumunun değerlendirilmesi yasınıms, Irak'a ilişkin gelişmeler aydınlatıcı bilginde sözden sözcümlenmiştir..." Ayrıca MGK toplantısında, dönemin Dışişleri Bakanı Gül'den, Gülen okulları ve Milli Görüş'e yardım edilmesi için seçilmiş sözcüklerin geri çekilmesi de istendi...

DÜŞÜNMEK TARAF OLMAKTIR
28 KASIM 2013 PERŞEMBE 50KR5 / KATİ'DE SATIŞ FİYATI 1TL

Taraf

Umutlar son maça kaldı
SAMPİYONLAR Ligi B Grubu'ndaki 5. karşılaşmada...

İşte seçim torbası

Hükümet, Demokratikleşme Paketi'nde yer alan düzenlemeleri ocak ayında bir torba kanunla Meclis'e getirecek. Torbada bedellinin de ver alması tartışılıyor

Görsel 4.12. Taraf, 28 Kasım 2013

Görsel 4.12'de yer aldığı üzere Taraf gazetesi, 28 Kasım 2013 tarihinde konuyu şu şekilde gündeme taşımıştır: **"Gülen'i bitirme kararı 2004'te MGK'da alındı."** Gazete haberinde **"Fethullah Gülen grubunun faaliyetlerine karşı alınması gereken tedbirler başlığıyla MGK'da alınan kararda ağır yaptırımlar için eylem hazırlanmalıdır dendi"** ifadeleri yer aldı. Gazete ertesi gün 29 Kasım tarihinde aynı konuya yer vererek **"Sivilleşen MGK'nın ilk planı Gülen'i bitirmek"** sürmanşeti ile okuyucuların karşısına çıkmıştır.

Gazetenin sürmanşetten yayınladığı habere inandırıcılık kazandırmak için söz konusu kararın imzalı örneği gazetede yer almıştır. Kararda dikkat çeken detaylar, başlıklar halinde verilmiştir. Haber sentaktik olarak analiz edildiğinde, pasif cümle kalıplarının kullanıldığı görülmektedir.

Haber ardalan ve bağlam bilgisi açısından değerlendirildiğinde, AK Parti ile Cemaat arasında var olan çatışmanın çok daha gerilere gittiği ifade edilmekte, 2004 yılında alınan MGK kararı ise kanıt olarak gösterilmektedir.

7 Şubat MİT Krizi, dersaneler meselesi, gizli MGK belgelerinin ifşa edilmesi ve hükümeti eleştiri üzerinden devam eden iktidar ve Cemaat arasındaki gerilim her geçen gün artarken süreç, 17-25 Aralık Cemaatin polis ve yargı eliyle iktidara yolsuzluk üzerinden operasyona başlatılmasına kadar evrildi. Bu kırılma noktasından sonra siyasi iktidar, Cemaatin devlet içinde pasifize edilmesinin yanı sıra devletin güvenlik birimleri

ve yargı eliyle Cemaatin aslında devleti ele geçirmeye çalışan bir terör örgütü olduğunu ileri sürmeye başlamıştır.

4.1.1.3. 17-25 Aralık süreci

Araştırmanın özellikle alanyazın bölümünde de ifade edildiği üzere kimi krizler, aniden meydana gelmez. Bu noktada krizin oluşmasına neden olay pek çok olay aslında daha büyük bir krizin habercisi olabilir. 17-25 Aralık süreci de aslında bu kapsamda değerlendirilebilir. Çünkü 17-25 Aralık sürecini oluşturan 7 Şubat MİT krizi, dershanelerin kapatılması ve akabinde ortaya çıkan gizli MGK kararlarının yayınlanması, seviyesi her geçen gün artan krizin bir noktada patlak vereceğine dair ipuçları taşıyordu.

17 Aralık süreci de böylesi bir kriz atmosferinde ortaya çıkmış ve kriz öncesi tansiyonu yükseltmiştir. Süreç, 17 Aralık sabahında adı daha önce Ergenekon soruşturmalarında sıkça duyulan Zekeriya Öz tarafından koordine edilen Mehmet Yüzgeç ve Celal Kara'nın talimatıyla pek çok kişinin gözaltına alınmasıyla başlamıştır. Gözaltına alınanlar arasında bakan çocuklarından, iş adamlarına belediye başkanlarından banka yöneticilerine kadar birçok kişi vardı.¹⁴²

Dönemin Başbakanı, bunun ekonomiyi ve hükümeti hedef alan bir operasyon olduğunu dile getirerek söz konusu operasyonun “Gülen Cemaati” tarafından yürütüldüğünü iddia etmiştir. 17 Aralık operasyonu sadece hukuki bir soruşturmanın ötesine geçmiş, soruşturmaya delil olan pek çok ses kaydı internete sızdırılarak medya üzerinden bir algı operasyonuna da dönüşmüştür. Hükümet, yerel seçim öncesi patlak veren krizin daha da derinleşmesini önlemek amacıyla yaptığı kabine değişikliği ile soruşturmada doğrudan ya da dolaylı olarak ismi geçen 4 bakanı görevden almıştır.

17 Aralık ile başlayan süreç, yaşanan krizin tansiyonunu her geçen gün arttırırken bu kez, 25 Aralıkta Muammer Akkaş tarafından 96 kişiyi kapsayan ikinci bir operasyon dalgası başlamıştır. Bu operasyon kapsamında ifadeye çağırılanlardan biri de dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın oğlu Bilal Erdoğan'dı. Akkaş'ın başlattığı

¹⁴²https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soru_da (Erişim Tarihi: 10.04.2019)

ikinci dalga operasyonu, emniyetin savcının talimatını yerine getirmemesi ve dosyadan el çektilmesi suretiyle akamete uğramıştır.¹⁴³

Siyasi iktidar, 17 Aralık sabahı daha önce karşılaşmadığı türden bir kriz ile karşıya gelmiştir. Toplumda “gülen hareketi”, “cemaat”, “camia”, “hizmet hareketi” gibi isimler ile bilinen dini grup, siyasi iktidarı ilk kez doğrudan hedef alarak devlet içindeki unsurlarını harekete geçirmiş ve kriz, seçim ayarlı siyasi bir krize dönüşmüştür.

Siyasi iktidar daha önce söylemlerinde “cemaate” karşı yumuşak bir ton kullanmasına rağmen, 17-25 Aralık eşiğinden sonra söylemlerini değiştirmiş, “paralel yapı”, “haşhaşı”, “ur”, “virüs” gibi sert ifadeler kullanmıştır. Bu durum sadece tansiyonu yükselen bir krizin değil; aynı zamanda “Cemaat”e karşı başlatılacak mücadelenin de habercisiydi.

Paralel yapı üyesi olduğu değerlendirilen pek çok polis ilk olarak tayinlerle pasif hale getirilmiş, daha sonra ise haklarında açılan adli soruşturmalar kapsamında tutuklanmıştır. Bu kişiler arasında daha önce etkili görevlerde bulunan Yurt Atayün, Ali Fuat Yılmaz, Ramazan Akyürek gibi isimler de vardı. Bununla birlikte meydana gelen adli ve idari soruşturmalar yargı içinde de devam etmiş, 17-25 Aralık sürecinde yürütülen soruşturmalarda aktif olarak görev alan Zekeriya Öz gibi kimi yargı mensupları, önce farklı bölgelere tayin edilmiş, daha sonra ise yurt dışına kaçmış ya da kaçırılmıştır.¹⁴⁴

Siyasi kriz, sadece yürütülen soruşturmalar, idari tasarruflar ile sınırlı kalmamış medya üzerinden de devam eden geniş kapsamlı bir mücadeleye dönüşmüştür. Özellikle bu dönemde yazılı ve görsel medya, bu mücadelenin doğrudan ya da dolaylı bir tarafı haline gelmiş ve bu durum, gazete manşetlerinde kendini çok net olarak göstermiştir. Dönemin gazete manşetleri incelendiğinde krizin boyutları hakkında fikir edinmek mümkündür.

¹⁴³https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soru_da (Erişim Tarihi: 10.04.2019)

¹⁴⁴<https://www.cnnturk.com/yasam/nereden-nereye-zekeriya-ozun-hikayesi?page=3> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)

Görsel 4.13. Zaman, 18 Aralık 2013

Cemaatin yayın organı niteliğindeki Zaman gazetesi incelendiğinde Görsel 4.13'te görüldüğü üzere 18 Kasım tarihindeki gazete, çarpıcı bir şekilde “*Türkiye’yi Sarsan Rüşvet ve Yolsuzluk Operasyonu*” manşeti ile okuyucularının karşısına çıkmıştır. Gazete ana sayfasında gözaltına alınan isimlerin fotoğraflarını ve bu isimlerinin yanında Başbakanın açıklamalarına yer vermiştir.

Haber fotoğraflarında gözaltına alınan kişilerin fotoğrafları yer almakta ve bu kişilerin büyük bir yolsuzluğun failleri olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Adli sürecin devam etmesine rağmen haber gözaltına alınan kişileri suçlu olarak lanse etmekte ve gazete, adli süreci yürütenler lehine bir haber aktarımı yapmaktadır. Haberde yer alan Muammer Güler’in oğlunun fotoğrafının yayınlanması, yolsuzluğun siyaset ile ilişkisini vurgulama amacı güttüğünü göstermektedir.

Siyasi iktidar ile cemaat arasında 7 Şubat MİT krizi ile başlayan kriz, 17-25 Aralık operasyonlarına doğru evrilmiş, bu süreç içerisinde cemaatin yayın organları yürütülen operasyonların meşruiyeti üzerinden olaya yaklaşmıştır. Bu kapsamda yapılan yayınlar propaganda amaçlı olarak gerçekleştirilmiş ve bu durum siyasi iktidarla olan çok kapsamlı bir mücadeleye dönüşmüştür. Medya ise bu mücadelede algı yönetiminin stratejik bir ayağını oluşturmuştur.

Görsel 4.14. Bugün, 18 Aralık 2013

Görsel 4.14'te yer aldığı üzere Bugün gazetesi, olayı “*Şoke eden operasyon*” manşeti ile duyururken haber spotunda “*Türkiye güne şok, rüşvet yolsuzluk ve kara para operasyonu ile uyandı. Üçü bakan çocuğu 52 kişi gözaltına alındı. 7 kişi aranyor.*” ifadeleri kullanılmaktadır.

Gazete, manşet ve spotunda enformasyon eksilimine giderek operasyonun detayları hakkında bilgi vermemiştir. Sadece bir yolsuzluk operasyonu olduğu ve 3'ü bakan oğlu, 52 kişinin gözaltına alındığı bilgisi verilmektedir. Bakan çocuklarının vurgulanması yolsuzluğun siyasi bağlantılarını göz önüne serme gayreti taşımaktadır.

Cemaate yakın yayın organlarının gerek gazete manşetleri, gerekse haber sunumlarına bakıldığında 17 Aralıkta Hükümete karşı başlayan soruşturmaların doğrudan bir rüşvet ve yolsuzluk operasyonu olarak görüldüğü açıkça anlaşılmaktadır. Yapılan haberlerde bakan çocuklarının ismen ve görseller üzerinden vurgulanması cemaatin bu konuda kesin bir taraf olduğunu ve adli süreci yürüten kişiler lehine haber aktarımı yaptığı görülmektedir. Ayrıca gazete, Adalet Bakanının acilen Ankara'ya dönmesini gündeme getirerek savcılara baskı yapıldığı iddiasını dile getirmektedir.

Görsel 4.15. Hürriyet, 18 Aralık 2013

Merkez medya olarak bilinen ve basın camiasının Amiral gemisi olarak adlandırılan Hürriyet gazetesi ise Görsel 4.15’de görüldüğü üzere “*3 bakanın oğlu rüşvet bombası*” manşeti ile olayın siyasi yönünün mercek altına almıştır. Gazete, haber spotunda “*Büyük rüşvet adı verilen operasyon Ebru Gündeş’in İran asıllı kocası Reza Zarrab’la başlatıldı; İç İşleri Bakanı Güler, Ekonomi Bakanı Çağlayan, Şehircilik Bakanı Bayraktar’ın oğluna kadar ulaştı. 84 kişi gözaltında*” ifadesini kullanmıştır.

Hürriyet gazetesi, cemaatin yayın organları gibi siyasi iktidarla bir mücadele içine girmemiş olsa da yapılan operasyonun siyasi ve rüşvet ile ilgili yönünü mercek altına almıştır. Haberde operasyon kapsamında ele geçirilen belgeler ile birlikte 3 bakanın fotoğrafı yer almaktadır.

Hürriyet gazetesi, bu haberinde operasyonun siyasi bağlantılarını mercek altına almış, haber manşetini de bu açıdan şekillendirmiştir. Haber fotoğrafının üstünde yine şafak vaktinde operasyon açıklaması daha önce yapılan operasyonlara bir gönderme niteliği taşımaktadır.

Görsel 4.16. Habertürk, 18 Aralık 2013

Görsel 4.16’da yer aldığı üzere Habertürk gazetesi, olayın farklı bir detayını manşete çekmiş ve haber sunumunda daha dengeli bir üslup kullanmıştır. Habertürk, 18 Kasım tarihli manşetinde “3’lü operasyon yemekhanede başladı” ifadesini kullanmış haber spotunda söz konusu operasyonun gerekçesinin bir iddiaya dayandığını dile getirilmiştir. Haber spotunda “İstanbul polisi, yolsuzluk ve rüşvet iddiasıyla dün bir şafak operasyonu başlattı. Siyaset, bürokrasi ve iş dünyasına uzanan operasyonda 52 kişi gözaltına alındı” ifadeleri kullanılmıştır.

Gazete manşeti, gerçekleştirilen operasyonun siyaset, bürokrasi ve iş dünyası bağlantılarına odaklanmış, fakat bunun bir iddiaya dayandığı haber spotunda vurgulanmıştır. Olayın neden gerçekleştiğine dair detaylı bilgiler, haberde yer almamaktadır. Bu açıdan gerek manşette gerekse spotta enformasyon eksiltimine gidilmiştir.

Haberde kullanılan fotoğraflarda manşet ve spot ile uygun bir şekilde siyaset, bürokrasi ve iş dünyasından kişilerin yer aldığı görülmektedir. Ana sayfanın en üstünde yargı sürecini yöneten Zekeriya Öz’ün fotoğrafı yer almaktadır. Diğer gazeteler yargı sürecinin aktörlerinin fotoğraflarına yer vermezken Habertürk gazetesi, bununla ilgili görsel kullanmıştır.

Dönemin siyasi iktidarı, kriz yönetiminde ilk olarak reaktif bir kriz yönetimi stratejisi uygulayarak kabine revizyonuna gitse de daha sonrasında gerek yargı gerek

emniyet üzerinde gerçekleştirdiği tasarruflar ile cemaatin devlet içerisindeki operasyonel gücünü kırmaya çalışmıştır.

Bununla birlikte Hükümet, dini bir grup olarak algılanan yapının devleti ele geçirmeye çalışan bir terör örgütü olduğu tezini medya üzerinden yoğun olarak gündeme getirmiş ve yapılanın aslında bir seçim operasyonu olduğu iddiasını dile getirmiştir. Akşam gazetesi hükümetin bu konudaki savunma stratejisinin manşete çekmiştir.

Görsel 4.17. Akşam, 18 Aralık 2013

Görsel 4.17’de yer aldığı üzere Hükümete yakın medya organlarından Akşam gazetesi ise yaşanan olayı hükümete bir operasyon olarak değerlendirmiştir. “**Derin Operasyon**” olarak haberi manşete çeken Akşam gazetesi, haber sunumunda ardalan ve bağlam bilgisi vererek yaşanan olayın temelinde dershanelerin olduğunu ve seçim ayarlı olarak gerçekleştirildiğini yazmıştır. Ayrıca soruşturmanın UYAP’a girilmeden yapıldığı bilgisini de vererek operasyonun faili belli bir klik tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir.

Gazete, seçim atmosferinde yapılan böyle bir operasyonun hükümeti zor durumda bırakmak için yapıldığını iddia ederek geçmişteki kaset komplolarına referans vermiştir. Ayrıca soruşturmanın UYAP programına girilmeden gerçekleştirildiği bilgisinin verilerek yapılan operasyonun meşru olmadığına dair sezdirim yapılmaktadır.

Görsel 4.18. Takvim, 18 Aralık 2013

Takvim gazetesi ise olayın failinin daha açık bir şekilde manşete çekmiştir. Görsel 4.18'de görüldüğü üzere Gazetenin 18 Aralık tarihli manşeti, **“Vaiz Lobisi”** başlığını taşıırken gerçekleştirilen operasyonun arkasında eski vaiz olan Fetullah Gülen olduğuna dair sezdirim yapılmaktadır. Gazete, haber spotunda olayın geçmişte yaşanan bazı olaylar da hatırlatılmak suretiyle bir karşılaştırma yaptı. Haberin spotu: *“Yeni Türkiye’yi hedef alan içki, sigara, ilaç ve faiz lobisi Gezi’de başarılı olamadı. Baronlar bu kez seçim öncesi içerideki uzantılarıyla birlikte harekete geçti.”* Gazete ayrıca ana sayfadan olayın uluslararası bir kumpas olduğunu da ifade etti.

Gazetenin kullandığı fotoğraflar incelendiğinde, herhangi bir siyasi figürün resminin yer almadığı görülmektedir. Kullanılan fotoğraflarda iş dünyasından kişiler görülmektedir. Haber kurgusu Türkiye’nin gelişimini engelleyen lobilerin yeni bir faaliyeti olarak kurgulanmış ve “uluslararası kumpas” olarak ifade edilmiştir.

FİYAT: 50 Kr (KTC: 1 TL)

Türkiye

"MADIBA"
TİSÖRTÜ
CEZA
GETİRMEDİ
SPOR'DA

Ucuz ilaç oyunu

310 İLACIN
ÇOĞU HAYATİ
ÖNEM TAŞIYOR

PIYASADA BULUNAMAYAN İLAÇLARIN SIRRI ÇÖZÜLDÜ. "YOK SATAN" İLAÇLARIN ÇOĞU 10 LİRADAN UCUZ

Deposilin adlı ilaç üzerinden oynanan oyun gerçekleri gözler önüne serdi. İstanbul Eczacı Odası'nın yaptığı listeye göre, bir bölümü kanser ve kalp ilaçları ile aşılar arasında oluşan 310 kalem ilaç piyasada yok. Bunların 180 tanesi 10 TL'den ucuz. Firmalar, Avrupa'da 40 eurodan sattıkları bu ilaçları "Zarar ediyoruz" diyerek Türkiye'ye getiriyor.

ZİYNETİ KOCABIYIK'IN HABERİ 8'DE

SAHTE İLACA 5 YIL HAPIS

■ Ruhsatsız olarak ilaç üretimi yapanlar ve bu şekildeki ilaçları bilerek satan veya sattıranlar, 1-5 yıl hapis cezasına çarptırılacak. 8'DE

Sürpriz operasyon

Savcı Zekeriya Öz'ün yürüttüğü operasyonu kabine de sonradan öğrendi, programlarını iptal etti.

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, 'yolsuzluk ve rüşvet' operasyonu başlattı. İstanbul ve Ankara'da, aralarında iş adamları, bürokratlar, Halk Bankası Genel Müdürü ile Fatih Belediye Başkanı ve 3 bakan çocuğunun da bulunduğu 52 kişi gözaltına alındı. Eski Ergenekon Savcısı Zekeriya Öz ve savcı Celal Kara'nın yürüttüğü operasyondaki suçlamalar: "Kara para aklama", "altın kaçakçılığı", "kamu görevlerine rüşvet" ... 12'DE

Görsel 4.19. Türkiye, 18 Aralık 2013

Görsel 4.19'da görüldüğü üzere Türkiye gazetesi ise 17 Aralık sürecine dair doğrudan bir başlık atmak yerine Başbakan Erdoğan'ın sözlerini ana sayfaya taşıdı. Erdoğan'ın sözlerin üzerinden oluşturulan manşette Erdoğan'ın "Hiçbir tehdide boyun eğmeyeceğiz" ifadesi yer almaktadır. Haber spotunda gerçekleştirilen olayla ilgili olarak gazetenin dengeli bir üslup kullandığı görülmüştür.

Haber kurgusu iktidar söylemi üzerinden yapılandırılmış, haber spotunda başlık olarak "sürpriz operasyon" ifadesi kullanılmıştır. Yargı sürecini gerçekleştiren kişinin Zekeriya Öz olduğu bilgisi verilerek Kabinenin bundan haberi olmadığı dile getirilmiştir. Haber de kullanılan Erdoğan fotoğrafı ve arkasındaki binlerce insan Erdoğan'ın hala büyük bir kitle desteği taşıdığını ifade etmektedir.

17-25 Aralık sürecinden sonra gerek medya gerek yargı gerekse idari tedbirler ile gerçekleştirilen mücadele, yargı alanına da sirayet etmiş ve hazırlanan iddianamelerde cemaat bundan sonra "FETÖ/PDY-(Fettullahçı Terör Örgütü-Paralel Devlet Yapılanması)" olarak kayıtlara geçmiştir.

Bununla birlikte MGK'da 30 Ekim 2014 tarihinde alınan tavsiye niteliğindeki kararda cemaatin devletin güvenliğini tehdit eden illegal yapı olarak görülmesi ile ilgili kararı, 24 Kasım'da Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Böylece Kırmızı Kitap olarak ifade edilen Milli Güvenlik Siyaset Belgesinde cemaat artık resmi olarak illegal yapı olarak tanımlanmıştır.

4.1.2. Kriz dönemi

Türkiye'nin demokrasi tarihindeki bir siyasi kriz olarak ele alınan 15 Temmuz darbe girişimi, bu çalışmada 4 temel kırılma noktası üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede belirlenen en temel ölçüt ise olayların kriz iletişimi sürecindeki fonksiyonudur. İlk olarak köprülerin kapatılması, krize karşı farkındalığın oluşmaya başladığı anı ifade eder. Dolayısıyla kriz farkındalığının oluşmaya başlamasında köprülerin kapatılmasının önemli rolü vardır. Bu farkındalığın oluşmaya başlaması ile birlikte kamuoyunun dikkati bu noktaya çevrilmiş ve krizin üzerinden açığa çıkan retorik arenası oluşmaya başlamıştır.

Siyasi krizin ikinci kırılma noktası ise TRT'de darbecilerin bildiri okuması ile gerçekleşmiştir. O ana kadar retorik arenasında kayda değer bir söylem üretemeyen darbeciler, TRT'nin işgal girişimi ve darbe bildirisinin okunması ile birlikte yapılan müdahalenin içeriği ve gerekçesi hakkında kamuoyu nazarında söylem üretmeyi başarmıştır. Bu durum, medya aracılığı ile retorik arenadaki iktidar lehine inşa edilen iletişimsel psikolojik asimetriyi kısmen de olsa kırmıştır.

Darbe girişiminin üçüncü kırılma anı ise Cumhurbaşkanı'nın canlı yayına bağlanması ile gerçekleşmiştir. Kriz farkındalığının oluşmaya başladığı andan itibaren, retorik arenada iktidar lehine pek çok sesin çıkmasına rağmen henüz devletin en üst düzey görevini icra eden Cumhurbaşkanı'ndan herhangi bir mesaj yoktu. Bu durum kamuoyun nezdinde bir belirsizlik yarattığı gibi darbeciler tarafından derdest edildiği tezini de güçlendiriyordu.

Öyle ki Türkiye'nin geçmiş darbe pratiklerinde, darbe meydana geldikten sonra öncelikle devletin üst düzey görevlileri, yakalanıp derdest edilir ve darbe girişimini kolayca başarıya ulaşırdı. Çünkü darbe girişimine karşı yapılacak olan mücadele herhangi bir liderden yoksundur. 15 Temmuz gecesinde ise Cumhurbaşkanı'nın canlı yayına bağlanması ve halkı darbe girişimi aleyhine sokağa davet etmesi, darbe karşıtı direnişin mobilize olmasını sağlayarak krizin seyrini değiştirmiştir.¹⁴⁵

Kriz döneminin son kırılma noktasını ise TÜRKSAT'ın işgal girişimi oluşturmaktadır. Bu olay, özellikle Cumhurbaşkanı'nın televizyonlara çıkıp darbe girişimine karşı halkı sokağa davet etmesi ile daha fazla önem kazanmıştır. Darbe girişimine karşı özellikle görsel medyanın kontrol edilmesi için tek tek darbe karşıtı

¹⁴⁵ C. Özdemir ve K. Taş (2016).*Bir Millet Direniyor*. (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap, s. 51.

olan medya kuruluşlarının işgal edilmesinden ziyade onların uydu üzerinde yayınlarını ileten uydu operatörünün ele geçirilmesi, nispeten daha ulaşılabilir bir hedeftir. Buna karşın TÜRKSAT'ın işgal girişiminin başarıya ulaşamaması, kriz iletişimi sürecinde kritik bir eşittir. Çünkü TÜRKSAT genel olarak retorik arenasının şekillenmesinde önemli bir fonksiyon icra etmiştir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse kriz dönemi sürecinde krizin seyrini değiştirebilecek nitelikte pek çok olay medyana gelmiştir. Örnek vermek gerekirse TBMM'nin bombalanması, Cumhurbaşkanına suikast düzenlenmesi, Özel kuvvetler Karargahının darbecilerin eline geçmemesi için Ömer Halis Demir tarafından Semih Terzinin öldürülmesi, Gölbaşı Polis Özel Harekat binasının bombalanarak darbe girişimine direnecek olan polislerin öldürülmesi, Ankara İl Emniyet Binasının bombalanması, Cumhurbaşkanlığı Sarayının bombalanması, MİT'in bombalanması, Etimesgut Zırhlı Birliklerden hareket eden tankların durdurulması, Akıncı üssünün bombalanarak uçuşa elverişsiz hale getirilmesi, Cumhurbaşkanının İstanbul Atatürk Havalimanına gelerek halkı mobilize etmesi vb. sayılabilir. Bunların kimi darbe girişiminin lehine kimi ise aleyhine gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada belirlenen kriz dönemi başlıklarının belirlenmesindeki temel ölçüt, kriz iletişimi sürecinde icra ettiği kritik roldür. Bu açıdan 15 Temmuz siyasal krizi başlı başına pek çok önemli gelişme içermesine rağmen çalışmanın ana eksenini kriz iletişimi olduğu için belirlen başlıklarda bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Retorik arenasının makro modelinin analitik olarak incelenmesi sonucunda retorik arenasındaki aktörlerin T.C. Hükümetini temsilen Cumhurbaşkanı, Başbakan, Kabine Üyeleri, Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Eski Başbakan Ahmet Davutoğlu, Eski Meclis Başkanı Bülent Arınç, Cemil Çiçek, Muhalefet Partilerinin Genel Başkanları Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli, Eski Genel Kurmay Başkanı Necdet Özel, Özel Kuvvetler Komutanı Zekai Aksakallı, 3. Kolordu Komutanı Erdal Öztürk, İstanbul Valisi Vasip Şahin, 7. Kolordu Komutanı İbrahim Yılmaz, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, Jandarma Harekat Daire Başkanı Arif Çetin, Eski Bakanlardan Hüseyin Çelik, MİT Basın Danışmanı Nuh Yılmaz, KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, EDOK Komutanı Metin İyidil¹⁴⁶, Ankara Cumhuriyet Başsavcısı Vekili Necip Cem İŞİMEN çok sayıda

¹⁴⁶ Metin İYİDİL 16 Temmuz günü tutuklanmış ve yapılan yargılama sonucunda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır.

birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla retorik arenasına katılan tüm aktörlerin seslerinden ziyade daha önemli olduğu değerlendirilen belli seslere ve onların mesajlarına odaklanılacaktır.

4.1.2.1. Köprülerin kapatılması

15 Temmuz darbe girişimine dair henüz kamuoyunda herhangi bir farkındalık mevcut değilken 21.50 de Ankara’da alçak uçuş yapacak olan F-16 uçaklarına yakıt ikmal için Adana incirlik üssünden tanker uçakları havalandı. 22.20’de ise Genel Kurmay Başkanlığından silah sesleri gelmesiyle birlikte kentin ana arterleri trafiğe kapatıldı. İstanbul’daki köprülerin de tek taraflı olarak trafiğe kapatıldığı bilgisinin medya aracılığı ile kamuoyuna ulaştırılması ile birlikte kriz farkındalığı oluşmaya başlamıştır.¹⁴⁷

Görsel 4.20. *Boğaziçi Köprüsünün kapatılma anı*

15 Temmuz akşam saatlerinde Fatih ve Boğaziçi köprülerinin kapatıldığı iddiası medyaya yansıdığı zaman kamuoyunda olayın içeriği ve ya da faili hakkında net bir fikir yoktu. Haber ajansları sadece köprünün trafiğe kapatıldığını ve ayrıntıların geleceğini bildirerek kriz farkındalığının oluşmasına zemin hazırladı. Retorik arenasına

¹⁴⁷ Y. Abayhan, (2016). 15 Temmuzda Neler Yaşandı: *15 Temmuz Darbe Girişimi Uzun Gecenin Kısa Tarihi*. (Ed. B. B. Özipek ve Y. Abayhan), (1. Baskı), Ankara: Kadim Yayınları, s. 41.

henüz herhangi bir aktörün olmaması bir değerlendirme yapılmasına da imkân vermemektedir. Krize dair farkındalık oluşmaya başladığı zaman, retorik arenasına ilk giren üst düzey aktör Başbakan Binali Yıldırım olmuştur. Binali Yıldırım, saat 23.00'da NTV canlı yayınına bağlanarak durumu belirginleştiren şu açıklamayı yapmıştır.

“...Doğrusu bir kalkışma ihtimali üzerinde duruyoruz. Belli ki emir komuta zinciri olmadan asker içerisindeki bazı kişilerin kanunsuz bir eylemi söz konusu. Ancak vatandaşlarım ve milletim şunu bilsin ki demokrasiye herhangi bir zarar getirecek hiçbir faaliyete izin verilmeyecek bu bir. İkincisi Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, vatandaşın milletin seçtiği milletin iradesini temsil eden hükümet iş başındadır. Bunun iş başından gitmesi, ancak milletin kararıyla olur. Bu bilinmelidir. Bu kalkışmayı yapanlar, bu çılgınlığı yapanlar, bu kanunsuz eylemin içerisinde olanlar da en ağır şekilde bedelini ödeyecektir. Vatandaşımın bunu bilmesini istiyorum, asla ve asla bu gibi kalkışmalara asla pabuç bırakmayacağız. Vatandaşlarımız sakın olsunlar ama asla ve asla bu ve buna benzer çılgınlıklara da müsaade etmeyeceğimizi bilsinler teşekkür ediyorum...

...Bunun adına henüz bir darbe demek doğru olmaz bir kalkışma olduğu doğrudur. Belirli bölgelerde devletin emanet ettiği silahları araçları alıp vatandaşların üzerine giden onları yere yatırıp etkisiz hale getirmeye çalışan bir takım gruplar var. Bu grupların kim olduğunu, hangi amaçla hareket ettiklerini kısa sürede anlayacağız ve gereğini yapacağız. Milletimiz rahat olsun asla ve asla yasa dışı demokrasiyi kesintiye uğratacak faaliyetlere müsamaha göstermeyeceğiz.”

Binali Yıldırım'ın açıklaması kriz durumunun nedenine dair bir fikir verse de bunun aktörleri ve gerekçeleri hakkında bir değerlendirme yapmaya imkân tanımıyordu. Bununla birlikte söz konusu kalkışmanın tüm orduyu kapsayan bir harekât olmaması, sadece ordu içinde küçük bir azınlığın kanunsuz olarak icra ettiklerini girişim olduğunu ifade etmesi siyasi iktidar lehine retorik arenada psikolojik bir üstünlük sağlamıştır.

Kriz sürecinde krize neden olan aktörlerin herhangi bir medya kanalı üzerinden iletişim imkânı bulunmaması buna kaşın Binali Yıldırım'ın açıklamalarının televizyonlarda tekraren verilmesi halkın sokaklara çıkarak darbe teşebbüsüne sivil bir direniş göstermesini sağlamıştır.

15 Temmuz darbe girişimini daha öncekilerden farklı kılan unsur, krizden sonra oluşan retorik arenasının birbirinden farklı aktörler tarafından etkili bir şekilde kullanılmasıdır. Gerek siyasiler gerek sivil toplum kuruluşları, gerek kanaat önderleri

başta kitlesel medya olmak üzere alternatif medya kanallarını kullanarak genel çaplı sivil bir direnişin örgütlenmesine, buna karşın darbecilerin moral ve motivasyon olarak ise çözülmesine neden olmuştur.

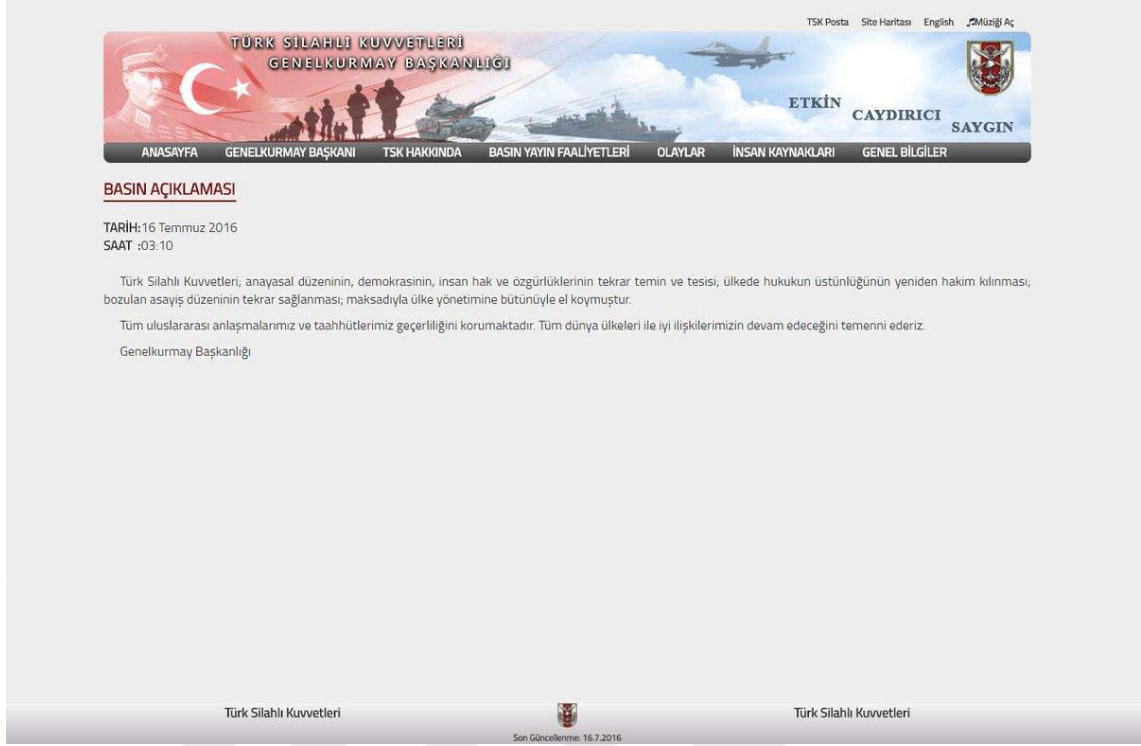
Darbenin uygulayıcıları ise gerek kitlesel gerekse alternatif medya araçlarına etkili bir erişim sağlayamadıkları için korku ve sindirme üzerinden darbe teşebbüsünün başarıya ulaşması için çalıştılar. Bu açıdan sivil direniş sürecinde meydana gelen ölümlerin önemli bir kısmı bu politikanın uygulanması düşüncesi ile meydana gelmiştir.

Kriz döneminde darbecilerin moral ve motivasyonlarının azalmasındaki nedenlerden biri de devletin özellikle yargı aygıtının kullanılarak darbecilere karşı adli sürecin başlatılmasıdır. NTV'nin 23.17'deki yayınında Ankara muhabiri darbe girişiminde bulunanlara karşı gözaltı talimatını olduğunu Başsavcılık kaynaklarından teyit etmiştir. Bu durum sivil halkın gerçekleştirdiği direnişin yasal zemine kavuşmasını sağlarken, darbecilerin gerçekleştirdikleri teşebbüsü devlet nezdinde yasadışı hale getirmiştir.

Darbe girişimleri genel olarak yasadışı olarak başlar. Çünkü darbe girişimlerinde iktidarların değişimi bir toplumsal kabul ya da meşruiyetten ziyade baskı, güç, yasaklayıcı (zecri) tedbirler üzerinden sağlanır. Bu açıdan darbelerin yasal ya da yasa dışı olması, her şeyden çok darbenin başarılı olmasına bağlıdır. Türkiye'nin siyasi tarihinde meydana gelen darbelere bakıldığında, genellikle başarılı bir darbeler ardından yapılan anayasal ve yasal zırlarla darbecilerin koruma altına alındığı görülür.¹⁴⁸

15 Temmuz gecesi 23.25'te NTV'nin yayınladığı spot haberde TSK'nın bütünüyle ülke yönetimine el koyduğu ifade edilerek Binali Yıldırım açıklaması yalanlanıyor, darbeci askerler retorik arenada söz sahibi oluyorlardı. Darbecilerin TSK'nın resmi sitesinde yaptığı açıklamaya rağmen herhangi bir üst düzey yetkilinin bu açıklamayı destekleyen ifadelerinin bulunmaması ise söz konusu açıklamayı zayıflatan önemli bir faktördü.

¹⁴⁸ 1982 Anayasasının Geçici 15 Maddesi dönemin MGK'sını tüm karar ve idari tasarruflar yönünden mali, cezai ve hukuki sorumluluktan kurtarmıştır. 2010 Anayasa Referandumu ile yürürlükten kaldırılan bu madde ile 12 Eylül'ü gerçekleştiren darbecilerin sembolik de olsa yargılanmasının önü açılmıştır.

Görsel 4.21. *Darbecilerin korsan bildirisi*

Saatler 23.24'ü gösterdiğinde, Polis Akademisinin Gölbaşı'nda bulunan kampusuna Havacılık Dairesi Başkanlığı bünyesinde görev yapan bir helikopterden bomba atıldığı bilgisi medyaya yansımıştır.¹⁴⁹ Bu durum, darbe girişiminin toplumsal kabul sürecinde şiddetin yüksek düzeyde kullanıldığını göstermektedir.

TSK'nın en üst düzey yetkililerinden süreç başından beri herhangi bir açıklama gelmemesi, yapılan müdahalenin belli bir grup tarafından gerçekleştirildiğini düşündürürken, Anadolu Ajansı 23.30'da Genel Kurmay Başkanı Hulusi Akar'ın darbeci askerler tarafından rehin alındığını bildirmiştir.¹⁵⁰ Bu durum darbe girişiminin tüm orduyu kapsayan bir harekât olmasından ziyade ordu içinde küçük bir grubun kalkışması olduğu tezini güçlendirdi.

23.49'da ise dönemin Başbakan yardımcısı Tuğrul Türkeş, MHP Genel Başkanının kendisini aradığını ifade ederek yaşanan darbe girişiminin “kabul edilemez olduğunu ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin yanında oldukları” mesajını iletmıştır.¹⁵¹ Siyasi iktidarın dışındaki muhalefet partilerinin retorik arenasına girerek

¹⁴⁹ Abayhan, 2016, **a.g.k.**, s. 42.

¹⁵⁰ (2017). *AA'nın FETÖ'nün Darbe Girişimi Sürecinde Geçtiği Haberler*, İstanbul: Anadolu Ajansı, s. 11.

¹⁵¹, 2017, **a.g.k.**, s. 12.

darbe girişimi aleyhine yaptıkları çağrılar, yapılan müdahalenin toplumsal kabulünün zorlaştırmanın ötesinde imkânsız kılıyordu. Siyaset aktörleri, retorik arenasına çıkma fırsatı bulduğu zaman yapılan müdahaleye karşı çıkmakta ve genel pozisyonları itibarıyla siyasi iktidarın yanında durmaktadır. Bu durum sivil siyasetin askeri vesayete karşı daha güçlü toplumsal kabuller taşıdığını göstermektedir.

4.1.2.2. TRT’de Bildiri okunması

Darbe girişiminde önemli kırılma anlarından biri de devletin resmi kanalı olan TRT’nin 00.13’te basılarak darbe bildirisinin okunması anıdır. Çünkü bu zamana kadar iktidar lehine oluşan retorik arena, darbe yanlısı aktörlerin de seslerini duyurabildikleri bir simetriye yaklaşmıştır.

Darbe yanlıları, devletin resmi kanalında darbe bildirisinin okunmasını sağlayarak darbe girişiminin gerekçelerine ve amaçlarına dair kamuoyunda söylem üretme şansına sahip olmuştur. Türkiye’nin kronik sorunları ve siyasi iktidarın politikaları üzerinden gerekçelendirilen metin, iktidarın ürettiği retoriğin etkisini kırmaya çalışmıştır. Özellikle müdahalenin TSK’nın içindeki bir klik, grup ya da cunta tarafından değil; bizzat TSK’nın kendi inisiyatifi ile gerçekleştirildiği ifade edilmiş ve böylece yapılan müdahaleye psikolojik olarak destek sağlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 4.22. TRT Sunucusunun Darbe Bildirisini okuma anı

"Bu metnin, Tüm Türkiye Cumhuriyeti kanallarında yayınlanması Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir isteği ve emridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin değerli vatandaşları, sistematik bir şekilde sürdürülen Anayasa ve Kanun ihlalleri, devletin temel nitelikleri ve hayati kurumlarının varlığı açısından önemli bir tehdit haline gelmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri de dahil olmak üzere devletin tüm kurumları ideolojik saiklerle dizayn edilmeye başlanmış ve dolayısıyla görevlerini yapamaz hale getirilmiştir.

Gaflet, dalalet hatta hıyanet içerisinde olan Cumhurbaşkanı ve hükümet yetkilikleri tarafından temel hak ve hürriyetler zedelenmiş Kuvvetler ayrılığına dayalı laik ve demokratik hukuk düzeni fiilen ortadan kaldırılmıştır. Devletimiz, uluslararası ortamda hak ettiği itibarını yitirmiş ve evrensel temel insan haklarının göz ardı edildiği, korkuya dayalı otokrasi ile yönetilen bir ülke haline getirilmiştir. Siyasi idarenin aldığı hatalı karar ile mücadeleden geri durduğu terör turmanarak birçok masum vatandaşın ve teröristle mücadele eden güvenlik görevlerimizin hayatına mal olmuştur. Bürokrasi içindeki yolsuzluk ve hırsızlık ciddi boyutlara ulaşmış. Ülke sathında bununla mücadele edecek hukuk sistemi işlemez hale getirilmiştir.

Bu ahval ve şerait altında yüce Atatürk'ün önderliğinde milletimizin olağanüstü fedakârlıklar ile kurduğu bugünlere getirdiği Cumhuriyetimizin kurucusu olan Türk Silahlı Kuvvetleri Yurt'ta Sulh, Cihan'da Sulh ilkesinden hareketle vatanın bölünmez bütünlüğünü, milletin ve devletin bekasını devam ettirmek, Cumhuriyetimizin kazanımlarının karşı karşıya kaldığı tehlikeleri bertaraf etmek, hukuk devleti önündeki fiili engelleri ortadan kaldırmak, milli güvenlik tehdidi haline gelmiş olan yolsuzluğu engellemek, terörizm ve terörün her türlü ile etkin mücadele yolunu açmak temel evrensel insan haklarını mezhep ve etnisite ayrımı gözetmeksizin tüm vatandaşlarımız için geçerli kılmak, laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti ilkesi üzerine oturan Anayasal düzeni yeniden tesis etmek, devletimizin ve milletimizin kaybedilen uluslararası itibarını yeniden kazanmak, uluslararası ortamda barış, istikrar ve huzurun temini için daha güçlü bir ilişki ve işbirliğini tesis etmek maksadıyla yönetime el koymuştur.

¹⁵² <http://www.hurriyet.com.tr/trt-haberde-okunan-metin-turk-silahlı-kuvvetleri-yonetime-el-koymustur-37309565> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)

Devletin yönetimi, teşkil edilen Yurtta Sulh Konseyi tarafından deruhte edilecektir. Yurtta Sulh Konseyi, BM, NATO ve diğer tüm uluslararası kuruluşlar ile oluşturulmuş yükümlülükleri yerine getirecek her türlü tedbiri almıştır.

Meşruiyetini kaybetmiş siyasi iktidara görevden el çektirilmiştir."

Seçilmiş iktidarın devre dışı bırakıldığı, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ve hatta ihlal edildiği, kitlesel soruşturmaların başladığı darbe süreçleri, darbeciler tarafından mutlaka gerekçelendirilmek zorundadır. Bu durum, her şeyden çok meşruiyet sorunsalı adına önemlidir. Yukarıdaki metinde de darbe girişiminde bulunan kişilerin milli güvenlik, kutuplaşma, hak ihlalleri, yolsuzluk, terörle mücadele konusundaki başarısızlıklar gibi farklı gerekçeler üzerinde darbeye meşruiyet sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte siyasi iktidarın söz konusu gerekçelere bağlı olarak meşruiyetini kaybettiği ve oluşturulan Yurtta Sulh Konseyinin ülke yönetimi üzerine aldığı ifade edilmektedir.

15 Temmuz gecesinde başlayan siyasal krizin ortaya çıkardığı retorik arenasında darbe karşıtı aktörlerin sesleri baskın çıkarken, darbeci aktörlerin sesleri ise cılız kalmıştır. Bu kapsamda gerek siyasi aktörlerin gerek kanaat önderlerinin darbe karşıtı açıklamaları ve medya kanallarının bu sesleri retorik arenasına taşıma noktasındaki hizmeti, bu sürecin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Darbecilerin, sivil direnişinin kırılması noktasındaki şiddete dayanan uygulamaları, sivil halk nezdinde herhangi bir karşılık bulmadığı gibi meydana gelen direniş ruhunun da güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Devletin elindeki özellikle ideolojik aygıtların siyasi iktidar lehine seferber edilmesi, bu süreci önemli ölçüde güçlendirmiştir. 15 Temmuz gecesi 00.13'te Diyanet İşleri Başkanlığının talimatı ile tüm camilerden sala okunması¹⁵³, sivil direnişin şahadet ile motive edilmesini ve direnişe ruhani bir kimlik transfer ederek darbecilerin halk nezdinde bırakmak istedikleri korkunun devre dışı kalmasına hizmet etmiştir.¹⁵⁴

15 Temmuz, L. Althusserin de ifade ettiği üzere devletin "ideolojik aygıtlar"ının iktidar lehine kullanımı ile bir retorik arenası inşa edilmesini sağlamıştır. Darbe karşıtı tüm sesler, retorik arenasına çekilerek darbe karşıtı direnişin meşruiyet zeminini oluşturmuş ve söz konusu direnişe çok katmanlı motivasyon sağlamıştır. Siyasilerin

¹⁵³ Ö. Çalık vd. (2016). *15 Temmuz Milli İradesinin Zaferi Araştırma Raporu*. Ankara: AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, s. 63.

¹⁵⁴ Çalık vd., 2016, s. 120.

darbe girişimine karşı yaptıkları açıklamalar, demokratik bir meşruiyete zemin hazırlarken devletin yargı ve emniyet gibi baskı aygıtlarının da darbe girişimine karşı durması darbe girişiminin akamete uğraması açısından önem arz etmektedir.

Darbecilerin retorik arenasındaki seslerinin cılız çıkmasındaki önemli unsurlardan biri de 2015 yılının Kasım ayında STV, Kanaltürk, Bugün TV gibi darbe girişimi lehine propaganda yapabilecek televizyon kanalların TÜRKSAT üzerindeki uydu yayınlarının sonlandırılmasıdır.¹⁵⁵ Uydu üzerindeki yayınların sona erdirilmesi, söz konusu medya kuruluşlarının darbe gecesi oluşan retorik arenası üzerinde herhangi bir etkilerinin de olmamasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan 15 Temmuz gecesinin retorik arenası üzerindeki siyasi iktidar lehine mevcut asimetrik iletişimi biçimlendiren olaylardan biri de budur.

Retorik arenasının mikro modeldeki önemli bileşenlerinden biri de bağlamdır. Bağlam temelde var olan bir durumun konumlandırıldığı arka planı ifade eder. Darbe olgusu her ne kadar Türk demokrasi tarihinde yaygın bir pratik olsa da özellikle 2010 yılı Anayasa Referandumundan sonra darbecilerin hesap vereceği bir siyasi ve toplumsal zemin inşa edilmeye çalışılmıştır. Zira 2010 yılı Anayasa Referandumunda siyasi iktidarın temel savlarından biri de darbecilerden hesap sorulacağı vaadiydi. Bu kapsamda geçmiş darbe girişimlerinde özellikle 12 Eylül ve 28 Şubat'ta hakları elinden alınan kişilere hakların iadesi sağlandığı gibi darbecilerin yargılanmasının da önü açılmıştır. 12 Eylül darbesinin mimarlarından Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya'nın yargılanması, her ne kadar sembolik bir durum olsa da temel amaç, darbe girişimlerinin sadece maşeri vicdanda değil, somut olarak da yargının önüne çıkarılacağına göstergesiydi.

Siyasi iktidarın askeri vesayetin geriletilmesi noktasında uygulamaya koyduğu siyasi tasarruflar, darbe karşıtlığı üzerinden toplumsal bir kabulün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan toplum sosyolojisinin darbe karşıtlığı üzerinden yeniden dizayn edilmesi, gelecekte meydana gelecek darbe girişimlerinin de başarısızlığa ulaşmasından önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Çünkü toplum, darbelerin Türkiye adına olumlu sonuç vermediğine ikna olduğu gibi kitlesel hak ihlallerine de neden olduğuna dair kanaat geliştirmişti. Özellikle siyasi iktidarın 2010 Anayasa referandumu sürecinde yaşı büyütülerek idam edilen Erdal Eren'in durumunu siyasal iletişim çalışmalarında

¹⁵⁵ <https://t24.com.tr/haber/kablo-ve-dijital-platformlardan-cikarilan-samanyolu-kanallarina-uydu-yayini-da-kapatildi,316446> (Erişim Tarihi: 13.04.2019)

kullanması, siyasi iktidar kanadında bu kanaatin oluşmasına hizmet etmiştir. Kaldı ki 2010 yılı Anayasa referandumunda halk, iktidarın anayasa değişikliğine yüzde 58 ile evet diyerek bu durumu pekiştirmiştir.

2010 yılı Anayasa referandumundan sonra darbe karşıtlığı üzerinden oluşan toplumsal vasata rağmen yapılacak darbe girişiminin kabul görmesi zorlaştığı gibi darbeye karşı da bir refleksin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Kaldı ki Türkiye'nin geçmiş darbe pratiklerinde darbelerin ya da müdahalelerin belli şartlar altında uygulamaya konulduğu görülmekle beraber 15 Temmuzda şartların olgunlaştırıldığı gerekçeler de söz konusu değildi.

Toplumda uzun süreli iktidar aleyhine oluşan muhalefet ve siyasi iktidarın uygulamaları, belli düzeyde bir kutuplaştırma üretmiş olsa da 12 Eylül öncesindeki yaşanan kutuplaşmaya zemin hazırlayan kriminal süreçler söz konusu değildi. Bu açıdan 15 Temmuz darbe girişiminin gerekçelerinin doğrudan topluma dokunan bir tarafı olmadığı için darbenin millet adına sahiplenilmesi de söz konusu olmamıştır. 15 Temmuz gecesi bir darbe girişiminin olduğunu öğrenen halk, özellikle 2010 Anayasa Referandumundan sonra darbe karşıtlığı üzerinden oluşan kanaatle darbeye karşı takınması gerekli tutum konusunda tereddüt etmemiştir.

4.1.2.3. Cumhurbaşkanının canlı yayına bağlanması

Cumhurbaşkanının canlı yayına bağlanıp yaşanan durum ile ilgili olarak mesajlarını kamuoyuna iletmesi de kriz iletişimde önemli bir kırılma noktalarından biridir. Çünkü o ana kadar retorik arenanın içinde siyasi iktidar lehine pek çok aktör yer alırken, devletin en üst düzey yöneticisi olan Cumhurbaşkanının mesajları kamuoyuna etkili bir şekilde aktarılmamıştı. Bu durum yaşanan belirsizliği arttırmanın ötesinde darbecilerin başarılı olacaklarına dair olasılığı da içinde barındırıyordu.

TRT'nin 00.13'te darbeci askerler tarafından işgal girişimine uğraması, darbe bildirisinin tekrar tekrar okunması ve buna karşın devletin en üst düzey yöneticilerinden herhangi bir cevap gelmemesi, kriz durumunun başında oluşan retorik arenadaki siyasi iktidarın moral üstünlüğünü azaltıyordu. Her ne kadar diğer televizyon kanalları darbe girişiminin önlenmesi adına siyasi iktidardan çeşitli söylemler ile retorik arenaya takviyede bulunsa da bu durum mevcut belirsizliği ortadan kaldırmıyordu. Bu durumu

değiştiren en önemli olay ise saat 00.26'da Cumhurbaşkanının CNNTURK canlı yayınına bağlanması ile gerçekleşmiştir.

Kamuoyu o zamana kadar ilk kez canlı olarak Cumhurbaşkanının mesajlarını televizyondan dinleme fırsatı bulmuş ve bu durum retorik arenada siyasi iktidar lehine önemli bir üstünlüğün ele geçmesini sağlamıştır. Cumhurbaşkanının görevinin başında olduğunu belirtmesi ve TSK'nın başkomutanı olarak yapılan müdahalenin kanunsuz olduğunu vurgulaması ve bu müdahaleye karşı halkı sokağa davet etmesi darbecilerin moral üstünlüğüne büyük darbe vurmuştur.

Darbecilerin TRT ve birkaç televizyon kanalı üzerinden darbe bildirisi okutmalarına karşılık, CNNTURK canlı yayını, diğer kanallar tarafından da aktararak Cumhurbaşkanının mesajı birçok medya aracılığı ile kamuoyuna ulaştırılıyordu. Bu durum retorik arenadaki en güçlü aktörün sesinin daha da gür çıkmasını sağlayarak mevcut asimetri farkını daha da arttırıyordu.

Cumhurbaşkanının canlı yayına bağlanmasını sağlayan kişi ise CNNTURK'un Ankara temsilcisi Hande Fırat olmuştur. Hande Fırat, kaleme aldığı "24 Saat-15 Temmuz Kamera Arkası" isimli kitabında gerçekleştirdiği yayınının arka planına dair bilgiler vermiştir. Fırat, Doğan Medya'ya siyasi iktidar tarafından ambargo uygulanması nedeniyle Cumhurbaşkanının yayına çıkmayacağını düşünmesine rağmen Cumhurbaşkanı, Özel Kalem Müdürünün aracılığı ile canlı yayına bağlanmayı kabul etmiştir.¹⁵⁶

¹⁵⁶ H. Fırat (2016). *24 Saat 15 Temmuzun kamera arkası*. (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap, s. 92-93.

Görsel 4.23. Cumhurbaşkanı'nın canlı yayına bağlanması

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Tarihi Konuşması:

“Bugünkü bu gelişme gerçekten Türk silahlı kuvvetlerimizin içerisindeki bir azınlığın ne yazık ki kalkışma hareketidir ve bu malum yapıya ait paralel yapının teşvik ettiği, üst akıl olarak bunların kullandığı bir harekettir. Ülkemizin birliği, beraberliği, bütünlüğüne yönelik bu harekete karşı, inanıyorum ki milletçe vereceğimiz güzel bir cevapla bunlar, gerekli olan cezayı alacaklardır. Yani şu anda bu milletin imkânlarıyla ortaya konmuş olan tankı, topu, uçağını, helikopterini kullanarak milletin üzerine gelmenin bir bedelini bunlar çok ağır ödeyeceklerdir ve bu konuda Cumhurbaşkanı olarak gerek Başbakanımız, Hükümetimiz olarak bizler atılması gereken adımlar neyse, dik durmak suretiyle bu adımları atacağız. Yani bunun bedelini asla bizler farklı bir şekilde yorumlayamayız ve meydanı da onlara bırakamayız. Şu anda yapmış oldukları işgali de çok kısa zamanda ortadan kaldıracığımıza inanıyorum, Kararlı bir şekilde bu işin üzerine gideceğimizi de özellikle belirtmek istiyorum ve bu konuda kararlılığımızı kimsenin de test etmeye gücü yetmeyecektir.

Tabi bu arada milletime de bir çağrı yapıyorum, o da şudur: Milletimi illerimizin meydanlarına davet ediyorum, havalimanlarına davet ediyorum ve milletçe meydanlarda, hava limanlarında toplanalım ve bunların o azınlık grubu tanklarıyla toplarıyla gelsinler; ne yapacaklarsa halka orada yapsınlar. Halkın gücünün üstünde

bir güç ben tanımadım bugüne kadar, bundan sonra da böyle bir şey tanımamız söz konusu değil.

...Kesinlikle burada emir komuta filan çalışmamaktadır. Şuanda emir-komuta zinciri filan tamamıyla askıya alınmıştır, çiğnenmiştir ve emir-komuta zinciri içerisinde olanlar şu anda ne yazık ki astın üste yönelik burada atılmış adımlar söz konusudur. Zaten bu ülkede cumhurun başı olarak ben Cumhurbaşkanıym ve Başkomutanım aynı zamanda. Başkomutan olarak benim haberimin olmadığı böyle bir adımı atanlara da yargı zaten hemen cevabını verdi. Gereği neyse bunu da zaten yapacağız, yapılacaktır. Bundan kimsenin endişesi olmasın.”¹⁵⁷

Cumhurbaşkanının 00.26’da CNNTURK canlı yayınına bağlanması ile birlikte retorik arena üzerinde önemli bir üstünlük elde edilmiştir. Bu açıdan Cumhurbaşkanının CNN canlı yayınına bağlanması, kriz döneminde kritik bir eştir. Söz konusu canlı yayın vasıtası ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın görevinin başında olduğuna kamuoyu ikna olur ve bu durum, kitlelerin mobilizasyonu sürecine önemli etki eder.

CNNTURK canlı yayını aracılığı ile Cumhurbaşkanı, darbe girişiminin failini açıklayarak bu girişime karşı hükümete kesin mücadele talimatı vermiştir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı, darbe girişiminin önlenmesi noktasında sivil bir direniş çağrısında bulunarak, kitlesel bir mobilizasyonu sürecinin de inşasına zemin hazırlamıştır. Daha önceden siyasi iktidarın çeşitli pozisyonlardaki kimi görevlileri tarafından dillendirilen talep, Cumhurbaşkanının ifadesi ile gücünü ve etkisini arttırmış ve kent meydanları, darbe girişimine karşı kitlesel sivil bir direnişe sahne olmuştur.

KONDA araştırma şirketi tarafından 1875 kişi ile yapılan yüz yüze görüşme sonucunda ortaya çıkan araştırma da 15 Temmuzda sokağa çıkanların yüzde 53’ü Cumhurbaşkanının sokağa çıkma çağrı yapmasından sonra sokağa çıktığını belirtmiştir.¹⁵⁸ Bu araştırma sonucu, Cumhurbaşkanının kendi kitlesini konsolide ve mobilize etme noktasında önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanının ifadelerinde vurgulanan noktalardan biri de darbe girişiminin emir komuta zinciri içerisinde yapılmadığı hususudur. Bu durum, söz konusu kalkışma harekâtının ordu içerisinde bile kabul edilmediğinden hareketle darbe girişiminin başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını göstermektedir.

¹⁵⁷ A. Selvi (2017). *Darbeye Geçit Yok*. (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap, s. 73,74

¹⁵⁸(2016). *Demokrasi Nöbeti Araştırması Meydanların Profili*, İstanbul: KONDA Araştırma ve Danışmanlık, s. 7.

Cumhurbaşkanı Erdoğan 00.26'da CNNTURK yayınından sonra 00.44'te bu kez NTV canlı yayınına bağlanmış ve Oğuz HAKSEVER'e de benzer mesajlarını iletmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın NTV'ye mesajları:

“Ben buna bir kalkışma diyim bir ayaklanma diyim çünkü bunlar darbe filan yapamazlar ve şu anda bu yaptıklarıyla da aslında Silahlı Kuvvetlerimizin o temiz yapısının içinde böyle bir azınlığın olduğu çok açık net olarak ortaya çıkmış oldu. Ve şimdi de bunlar tabi bu operasyondan sonra çok daha ciddi bir şekilde bir temizlenme hareketine tabi olacaklar. Ben bu ülkenin Başkomutanıyım, Anayasa'nın amir hükmü bunu gerektiriyor ve milletin yüzde elli iki oyuyla da iş başına gelmiş olan bir insanım. Dolayısıyla da bu tür olaylardan hiç mi hiç haberimiz yok. Şüphelerimiz vardı, ama böyle bir şeyin olacağı noktasında tabi hiç böyle bir şeyi düşünmüyorduk. Fakat şu anda böyle bir yeltenme olayı oldu. Ve maalesef gerek Genelkurmay Başkanımız gerekse bazı komuta kademesindeki arkadaşlarımızla irtibatı kuramıyoruz, fakat bütün bunlara rağmen şu anda biz Emniyet Teşkilatımızla halkımızla beraber el ele bu işin üstesinden geleceğiz. Ben diğer televizyon kanallarıyla da bazı görüşmeler yaptım.

Şimdi NTV vasıtasıyla da bütün izleyenlerinize bir haber özellikle iletmek istiyorum. Diyorum ki demokrasiye inanan tüm halkımı ben meydanlara davet ediyorum. Ben de meydanda olacağım. Başbakanımız da meydanda olacak. Ve şu anda bazı yerlere işgal kuvvetleri sızmış. Örneğin Atatürk Havalimanı'nda geçen günü malum DAESH'çiler vardı. Şimdi de benzerleri kuleyi işgal etmişler ve bu kuleyi işgal etmek suretiyle uçuşlara müsaade etmiyorlar. Gelenleri de orada bekletiyorlar şu anda böyle bir durum söz konusu. Bütün bunlara karşı gereği yapılacaktır. Yargı şu anda zaten gerekli adımları atmış vaziyettedir. Emniyet Teşkilatımızın içerisinde bu millete inanan bu ülkeyi seven arkadaşlarımız kardeşlerimiz de gerekeni yapıyor. Ben buradan Silahlı Kuvvetlerimize de sesleniyorum. Diyorum, Silahlı Kuvvetlerimizin onurlu generallerine özellikle sesleniyorum. Onurlu generalleri, maalesef onur kaybına ulaşmış olanlara karşı onların da dik durmasını istiyorum. Bunlar gelip geçicidir, ama siz kalıcısınız. El ele vereceğiz omuz omuza vereceğiz bunlara haddini en kısa zamanda inşallah hep beraber bildireceğiz diyorum.

...Ben şu anda işte sizin kanalınızda da söylüyorum, herkesi şehirlerin meydanlarına davet ediyorum, havalimanlarına davet ediyorum ve ben de bu gece aynı şekilde onların arasında olacağım...”

Cumhurbaşkanı, NTV canlı yayınında daha önce CNNTURK'e verdiği mesajları yinelemiş darbe girişiminin ordunun içinde içindeki küçük bir azınlık grup tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte yapılan bu darbe girişimine karşı sivil bir direnişin sergilenmesi adına halk, sokağa davet edilmiştir.

Cumhurbaşkanının 00.44'teki NTV canlı yayınından 6 dakika sonra basın açıklaması yayınlanarak benzer mesajların yine verilmesi sağlanmıştır. Darbenin failinin paralel yapı olduğu vurgulanmış ve ülkenin Penssilvanya'dan yönetilmesinin mümkün olmadığı dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanının mesajlarından sonra AK Parti hükümetine mensup çeşitli görevlerde bulunan kişiler canlı yayına bağlanarak mesajlarını iletmiştir. Özellikle Eski Başbakan Ahmet Davutoğlu ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül arka arkaya ilettikleri mesajlarla yaşanan darbe girişimine karşı kesin bir tavır almışlardır. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da darbe girişimine karşı olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹Bu açıdan siyasi alanda genel olarak darbe karşıtlığı üzerinden bir siyasi bloğun oluştuğunu söylemek mümkündür.

Araştırmadaki bulgular retorik arenasında darbe karşıtı söylemlerin baskın olduğunu göstermektedir. Retorik arenasının mikro modelini oluşturan unsurlardan medya, kriz iletişimindeki en kritik araçlardan biridir. Çünkü kriz iletişimi yoğun olarak medya üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Kriz iletişimi süreci, retoriksel arena kuramının medya unsuru açısından incelendiğinde çapıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tüm medyanın darbe karşıtlığı üzerinde oluşturduğu uzlaşım (konsensüs), özellikle kitlesel medyada darbecilerin retorik üstünlük kurmasını imkansız hale getirmiştir. Bununla birlikte 1990 yılından sonra pek çok özel televizyonun kurulması ve çeşitlenmesi, medya üzerinde emr-i vaki bir tahakküm kurulmasına imkân vermemektedir. Çünkü özellikle cunta yapılanması tarafından icra edilen darbe girişimlerinde tüm medyanın ele geçirilmesi mümkün olamamaktadır. Zira 15 Temmuz girişiminde de TRT ve Doğan medyası (CNNTURK) gibi medya kuruluşlarına yapılan işgal girişimine rağmen pek çok medya kuruluşu darbe karşıtı yayınlarına devam etmiştir.

Retorik arenası kuramında daha önce de ifade edildiği üzere medyadan esas kastedilen, kriz mesajının taşıyıcılarıdır ve her medya kendine has belli iletişim karakteristiğine sahiptir. 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde icra edilen kriz iletişimi, elbette ki ticari bir şirketin yaptığı türden iletişimden farklıdır. Öncelikle böylesi kriz

¹⁵⁹ Firat, 2016, a.g.k. s. 80.

zamanlarında medyaya erişim açısından ciddi sınırlılıklar söz konusudur. Bu durum, kısa sürede detaylı kriz planlaması yapılmasına da imkân vermez. Bu açıdan kriz mesajı taşıyıcıları, medya tercihlerinde medyaya erişimi ön planda tutmuştur. Bu kapsamda kriz döneminde Cumhurbaşkanının mesajları, ilk olarak iktidara yakın medya üzerinden değil; Doğan Medyasına ait CNNTURK vasıtası ile halka ulaştırılmıştır.

15 Temmuz kriz iletişimi sürecinde kullanılan medya tercihlerinde kitlesel medyanın önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Ayrıca sosyal meydanın da kamuoyunun darbe girişimine karşı mobilize edilmesi noktasında önemli bir fonksiyon icra ettiği söylenebilir. Bu açıdan 15 Temmuz, kriz iletişiminde kitlesel ve sosyal medya kanallarının etkili bir şekilde kullanıldığı değerlendirilmektedir. Genel olarak kitlesel medyanın kriz aktörlerinin mesajlarının retorik arenasına taşınması noktasında, sosyal medyanın ise iletilen mesajlara karşılık sosyal mobilizasyonun sağlanması adına kritik görev yaptıkları söylenebilir.¹⁶⁰

Cumhurbaşkanının canlı yayına bağlanıp devletin en üst merciinden gelen mesajların kamuoyuna iletilmesi kritik önemde olduğu gibi farklı siyasi parti liderlerinin de darbe karşıtı bir pozisyon alması önemlidir. Çünkü siyasi partilerin bilhassa liderlerin, partililer üzerinde yönlendirme açısından önemli etkileri söz konusudur.

15 Temmuz siyasal krizinde gerçekleştirilen kriz iletişimini, diğer darbe girişimlerinden farklı kılan unsur medya çeşitliliği ve siyasetin medyaya erişim kolaylığıdır. Daha önce yapılan darbe girişimlerinde sınırlı medyanın darbeciler tarafından zaptedilmesiyle retorik üstünlük ele geçirilir ve bu durum, yapılacak müdahalenin kısa sürede başarıya ulaşmasına zemin hazırlardı. Haber alma kanallarının ele geçirilmesi, kamuoyu üzerinde moral bir tahakkümün kurulmasını kolaylaştırdığı gibi darbe karşıtı sivil direnişin önünü de kesmektedir.

Retoriksel arena kuramındaki kritik unsurlarından biri de metin ya da mesajdır. Mesaj, her şeyden önce kriz aktörlerinin yaptığı seçimlerin sözel ya da davranışsal bir ifadesidir. Mesajın taşıdığı içerik, kriz iletişiminin başarısında önemli rol oynayacağı gibi tam tersine krizin daha da derinleşmesine sebep olabilir.

15 Temmuzda icra edilen kriz iletişimi, doğası gereği belli başlı vurgular üzerinden şekillendirilmiştir. Darbe girişiminin antidemokratik doğası, seçilmiş

¹⁶⁰ <https://15temmuzsehitleri.com/tr/cumhurbaskani-halki-meydanlara-davet-etti-1727> (Erişim Tarihi: 17.05.2019)

hükümetin işbaşında olduğu vurgusu, darbe girişiminin belli bir grup tarafından gerçekleştirildiği ve buna bağlı olarak da başarıya ulaşmasının imkansız olduğu, sivil halkın darbe girişimine karşı tavır alması gerekliliği gibi noktalar sürekli olarak farklı kriz aktörlerince vurgulanmıştır.

Bununla birlikte modelde kastedilen metin unsuru sadece yazılı ve sözlü ifadeleri kapsamamaktadır. İçinde anlam barındıran pek çok görsel ve davranışsal öge de bu unsurun içinde değerlendirilir. Kriz iletişimi sürecinde dolaşıma sokulan çarşafli kadın ve kamyoneti sürme anı, tankın önünde yatan vatandaş görseli, tankın üzerinde çıkarak darbecileri engelleyen vatandaşlar, köprülerin kapatılması ve buna karşın halkın müdahalesi, uçaklardan atılan mermilere hedef olan halk vb. pek çok görsel ileti dolaşıma sokularak sivil direnişe mitsel bir katkı sunmuştur. Zira bu süreçte ölen ya da yaralanan kişilerin ortaya koyduğu direniş, “15 Temmuz Destanı” olarak adlandırılmış ve kurulan müzelerle gelecek nesillerin hafızasında yer edinmesi sağlanmıştır. Medya bu kapsamda sadece kriz iletişiminin bir ayağını oluşturmamış, 15 Temmuz üzerinden inşa edilen destanlaştırmaya da önemli katkı sunmuştur.

4.1.2.4. TÜRKSAT’ın işgal girişimi

15 Temmuz darbe girişiminin kritik eşiklerden biri de TÜRKSAT’ın işgal edilme girişimidir. Kriz dönemindeki kilometre taşı niteliğindeki olaylar belirlenirken medyanın önemi çeşitli defalar vurgulanmıştır. Bu minvalde medyanın kriz döneminde icra ettiği fonksiyonu anlamak için TÜRKSAT’ın işgal girişimi anlamak önemlidir.

TÜRKSAT, bir uydu altyapı işletmecisi olması sebebiyle uydu üzerinden yayın yapan medya kuruluşlarının yayınlarının önemli bir kısmı, bu platform üzerinden verilir. Bu açıdan TÜRKSAT’ın ele geçirilmesi, medya üzerinde önemli bir üstünlük sağlanması noktasında kritik önemdedir. Türkiye’deki yayıncılığın büyük oranda uydu platformları üzerinden sağlanması da bu önemi attırmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü uydu yayıncılığının kontrol edilmesi için TÜRKSAT ele geçirilmesi, darbeciler için temel hedef olmuştur.

TRT’de darbe bildirisinin okunmasından sonra darbe aleyhine olan tüm yayınların kesilmesi için iki temel seçenek söz konusuydu. İlk olarak darbe karşıtı olan medya kuruluşlarına tek tek baskın yapmak, ikincisi ise onların yayınlarını merkezden ileten TÜRKSAT’ın ele geçirilerek bu yayınların sonlandırılmasıdır. Şüphesiz ki ikinci

seçenek, ilkinden çok daha kolaydır. Bu açıdan darbeciler birkaç istisna dışında tek tek medya kuruluşlarına baskın yapmaktansa TÜRKSAT'ı ele geçirmeyi denediler. Amaçları, TRT'nin dışındaki tüm medya kuruluşlarının yayınlarını kesip darbe aleyhine olan sesleri bastırmak ve retorik arenasında kesin bir üstünlük sağlamaktır.

Darbecilerin TÜRKSAT'ın ele geçirilmesinin önemli nedenlerinden biri de darbe karşıtı seslerin yoğun olarak çıkmasının yanında Cumhurbaşkanının medya üzerinden halkı sokağa davet etmesidir. Bunu önlemenin yolu ise yayınların halka ulaşmasındaki kritik kurumlardan biri olan TÜRKSAT'ın ele geçirilmesidir.¹⁶¹

Darbecilerin retorik arenasında üstünlük kurmak için yaptıkları işgal girişimi, başarıya ulaşamamış, darbe bildirisinin okunduğu devletin kanalı TRT, yine bir devlet kurumu olan TÜRKSAT tarafından uydudan çıkarılmıştır. TRT'nin TÜRKSAT uyduları üzerinden yayınların kesilmesi, darbecilerin retorik arenasındaki sesini kesmiş ve retorik üstünlük kesin olarak siyasal iktidarın ve darbe karşıtlarının eline geçmiştir.

TÜRKSAT'ın işgal girişimi başarısızlığa uğraması, retorik üstünlük ile birlikte moral üstünlüğü de getirmiş ve bu durum ordu içindeki cunta yapılanması tarafından icra edilen kalkışmanın başarısızlığa da ulaşmasında etkili olmuştur.

TÜRKSAT'ın işgal girişimi, aynı zamanda uydu yayıncılığındaki güvenlik riskini ve önemini de ortaya çıkar mıştır. Uydu yayınlarının tek bir merkezden kontrol edilmesinin doğuracağı sakıncalar, 15 Temmuz ile birlikte gündeme gelmiştir. TÜRKSAT'ın işgal girişimi başarılı olsaydı, 15 Temmuz darbe girişiminde uydu platformları üzerinden yayın yapan ve darbeyi destekleyen radyo ve televizyonların uydu üzerinden yayınları devam edip, darbe karşıtı yayınlar ise kesilecekti.

Genel olarak ifade etmek gerekirse kriz dönemi dört temel başlık üzerinden ele alınmış ve bu olayların krizi iletişimindeki rolü irdelenmiştir. Köprülerin kapatılması kriz farkındalığının oluşması noktasında önem taşırken, TRT'de darbeciler tarafından bildiri okunması retoriksel arenadaki siyasal iktidar lehine oluşan moral üstünlüğün azaltan etken olarak ön plana çıkar. Bu durumu tersine çevirdiği değerlendirilen en önemli gelişme ise Cumhurbaşkanının canlı yayına bağlanarak mesajlarını kamuoyuna doğrudan aktarması fırsatı bulmasıdır. TÜRKSAT'ın işgal giriminin sonuçsuz kalması ise medya üzerindeki tahakkümün imkânsız hale gelmesine zemin hazırlamış ve medya

¹⁶¹ M. Yazar ve C. Bozkurt (2017). *Darbenin Kayıp Saatleri*, (42. Baskı), İstanbul: Destek Yayınları, s. 297.

üzerinden üretilen retoriğin kesin şekil almasını sağlamıştır. Bu durum, darbe girişiminin başarıya ulaşamamasında da etkili olmuştur.

Kriz döneminde ele alınan temel başlıklar yalnızca kriz iletişimine ve retoriksel arena kuramına katkı açısından incelenmiştir. Bununla birlikte kriz döneminde Ömer Halis Demirin Semih Terziyi vurarak Özel Kuvvetler Karargahının darbecilerin eline geçmesinin önlenmesi, TBMM'nin bombalanması, Gölbaşı Özel Harekat Dairesinin bombalanması, Cumhurbaşkanlığı Külliyesinin bombalanması da başlı başına krizde kritik bir eşiklerden bir kaçıdır. Fakat bu çalışmada olaylar kriz iletişimine katkı açısından ele alındığı için diğer gelişmeler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

4.1.3. Kriz sonrası durum

Kriz sonrası durum başlığı altında darbe girişiminin başarıya ulaşmasının mümkün olmadığı 16 Temmuz sabahından günümüze kadar gelen iki temel kırılma noktası niteliğindeki olay üzerinden süreç değerlendirilecektir. İlk olarak demokrasi nöbetleri adı altında sivil halkın kent meydanlarında ve kentlerin kritik noktalarda bir araya gelerek oluşturulan mitingler genel olarak ele alınmıştır. Daha sonrasında ise kriz durumunun ürettiği bir devlet refleksi olan OHAL süreci incelenmiştir. Bu sürecin içinde yapılan tasarruflar ve kriz ile ilişkisi ele alınmıştır.

4.1.3.1. Demokrasi nöbetleri

15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye demokrasi tarihine eklediği yeni bir kavramlardan biri de demokrasi nöbetleri olmuştur. Krizin sıcak evresinden sonra yeniden bir kalkışma olmaması adına siyasi iktidar tarafından sivil halkın tekrar sokağa davet edilmesi bir caydırıcılık unsuru olarak kullanılmıştır.

Demokrasi nöbetleri, 15 Temmuzdan 10 Ağustos'a kadar devam etmiş ve finali, hemen hemen majör tüm siyasi partilerin katıldığı bir siyasi arenaya dönüşmüştür. Bu kapsamda kriz de soğuma dönemine girmiş ve darbe pratiğinin başarısızlığı, demokrasi mitingleri olarak adlandırılan sivil kitlesel gövde gösterisi ile tescillenmiştir.

Görsel 4.24. *Demokrasi nöbeti*

Demokrasi nöbetlerine Türkiye'nin pek çok yerinden katılım sağlanmış ve darbe girişimlerinin demokratik bir meşruiyet kaynağı olmadığı için başarılı olmayacağı ulus çapında kanıtlanmıştır.

Demokrasi nöbetleri, aynı zamanda geniş bir siyasi mutabakata da zemin hazırlamış, meşru siyasetin dışındaki iktidar arayışları kamu vicdanında mahkûm olmuştur. Bu kapsamda tertip edilen mitinglere AK Parti, CHP, MHP gibi partiler katılarak sivil siyasetin önemi vurgulanmıştır.

Siyasetin retorik arenasındaki mesajların ortak özelliği, meşru siyasetin önemi, halk iradesine dayanmayan ve sivil siyaseti zecri tedbirlerde devre dışı bırakan anti demokratik tüm teamüllerin başarısızlığa uğrayacağı üzerine konumlandırılmıştır. Murat Belge'nin bu konu kaleme aldığı sınıf mücadelesi bağlamındaki değerlendirme yazısında da ezilmiş bir toplumun demokrasi mücadelesinde yeni bir dönüşümü sağlamada önemli bir adım olduğunu değerlendirilmektedir.¹⁶²

KONDA araştırma şirketi tarafından demokrasi nöbetine katılan kişilerin profilini tespit etmek için 1875 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmede demokrasi nöbetleri ile ilgili olarak çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Katılımcılara yönelik olarak darbe girişimine dair ilk haberi nasıl aldıkları sorusuna % 62 televizyon, % 24 arkadaş çevresi,

¹⁶² <https://www.birikimdergisi.com/haftalik/7841/demokrasi-nobetleri-ve-sinif-meselesi#.XQx v-gzaM8> (Erişim Tarihi: 21.06.2019)

% 9 ise sosyal medya cevabını vermiştir. Demokrasi nöbetlerine katılan kişilere yönelik katılım gerekçelerine dair alınan cevaplarda vatan, millet, devlet demokrasi, Cumhurbaşkanının çağrısı gibi cevaplar ön plana çıkmıştır.¹⁶³

Bununla birlikte katılımcıların % 57'si ilk günden beri demokrasi nöbetlerine katıldığını ifade ederken % 6'lık kesim ise ilk kez geldiğini belirtmiştir. Yine katılımcıların % 39'u daha önce hiçbir parti mitingine katılmadığını ifade ederken, % 61'lik bir kesim ise katıldığını beyan etmiştir. Araştırma da ortaya çıkan demografi bilgilerine bakıldığında, demokrasi nöbetine katılanların % 61'i erkek iken, % 39'u ise kadındır. Katılımcıların % 43'ü 18-28, % 26'sı 29-43, % 31'i ise 44 yaş üzeridir. Katılımcıların % 42'si kendilerini geleneksel muhafazakâr olarak tanımlarken, % 41'i dindar muhafazakâr %16'sı ise modern olarak ifade etmiştir.¹⁶⁴

Araştırmanın ön plana çıkan bir diğer sonucu ise oy verme davranışları ile ilgilidir. Demokrasi nöbeti katılımcılara bugün seçim olsa hangi siyasi partiye oy verirsiniz soruna % 84'lük bir kesim AK Parti derken, CHP diyenlerin oranı % 2,6, MHP diyenlerin oranı ise % 4,6'da kalmıştır.¹⁶⁵

Genel olarak ifade etmek gerekirse demokrasi nöbetleri sivil siyasetin retoriğinin üst perdeden duyuran ve siyasetin meşruiyet dayanağı olan halk iradesinin ön plana çıkarılması adına önemlidir. Bu açıdan siyasi iktidarın organize ettiği demokrasi nöbetleri, kayıt dışı tüm siyasi aktörler adına bir gözdağı olarak da kullanılmıştır. Profil araştırmasının sonucu demokrasi nöbetine katılan kitlenin özellikle AK Partiye yakın bir kitle olduğu ve Cumhurbaşkanının çağrısının bu katılımı önemli olduğu görülmektedir.

4.1.3.2. OHAL süreci

Türkiye'nin demokrasi tarihinde birçok darbe girişimi meydana geldiği gibi çeşitli defalar ülkenin içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak olağanüstü hal ve sıkıyönetim uygulamalarına da başvurulmuştur.

OHAL uygulaması, Anayasanın 119. maddesine göre belli şartlar altında uygulanır. Bu kapsamda 15 Temmuzda muhtelif askeri birliklerin sokağa çıkarak köprüleri, havalimanlarını kapatması, çeşitli devlet kurumlarını bombalaması ve sivil

¹⁶³,2016a, **a.g.k.**,4,29.

¹⁶⁴,2016a, **a.g.k.**, 11,14-15,

¹⁶⁵,2016a, **a.g.k.**, 26.

halka orantısız şiddet uygulaması, buna karşılık pek çok vatandaşın hayatını kaybetmesi, kamu güvenliğinin sarsılmasına bağlı olarak OHAL ilan edilmesine zemin hazırlamıştır.

Krizin sıcak döneminden sonra uygulanan OHAL uygulaması ile siyasi iktidarın FETÖ ile mücadele kapsamında operasyonel gücü artmıştır. İlk olarak 21 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen OHAL ile kamu görevlileri önce kitlesel olarak açığa alınmış, daha sonrasında ise FETÖ/PDY ile irtibatlı olduğu değerlendirilenler kurumlarından ihraç edilmiştir.

Bununla birlikte söz konusu terör örgütü ile ilişkili olduğu düşünülen pek çok kurum, kuruluş, vakıf, dernek kapatılmış ve alınan kararlar, Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca darbe girişimine doğrudan ya da dolaylı katkı sunan ve FETÖ üyesi olduğu değerlendirilen askerlerin apoletleri sökülmüş ve ordudan ihraç edilmiştir.

OHAL süreci, Türkiye’nin savunma politikaları ile ilgili olarak büyük çaplı değişikliklerin de önünü açmıştır. Bu kapsamda Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanması, Genelkurmay Başkanlığına atanabilmek için kuvvet komutanlığı yapma şartının kaldırılması, Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığının İçişleri Bakanlığı’na bağlanması öne çıkan bazı düzenlemelerdir.¹⁶⁶

OHAL sürecinde yargı sisteminde de ciddi değişiklikler yapılmıştır. Özellikle gözaltı süresi, 30 güne çıkarılmış, savcıların yapılan soruşturmalar kapsamında yetkileri attırılmıştır. Kapatılan ticari kuruluş, vakıf gibi kurumlara el konulması halinde TMSF tarafında kayyum atanmasının önü açılmıştır.¹⁶⁷

Kamu görevlerinden çıkarılanların herhangi bir yargı merciine başvurma imkânının bulunmaması ve doğrudan AİHM’ye yapılan astronomik başvuru sayısı, siyasi iktidarı ara çözüm mekanizmaları oluşturmaya sevk etmiştir. OHAL Komisyonu, işte böyle bir düşünce ile hayata geçirilmiş ve AİHM tarafından bir iç hukuk yolu olarak kabul görmüştür. Bu kapsamda AİHM, kendine yapılan tüm başvuruları OHAL komisyonunun varlığını gerekçe göstererek reddetmiştir.

Şuan itibarıyla 125 bin 678 kişi, kamu görevinden ihraç edilmiş ve 2 bin 761 kurum ve kuruluşun (radyo, televizyon, gazete vakıf, dernek) faaliyetlerine son

¹⁶⁶ S. Öztürk (2016), *Kod Adı Mürted*, (9.Baskı), İstanbul: Doğan Kitap, s. 286-289.

¹⁶⁷ Öztürk, 2016, s. 287-289.

verilmiştir.¹⁶⁸ Siyasi iktidar, 18 Temmuz 2018 tarihinde OHAL’i kaldırmış; fakat 3 yıl boyunca kamu görevinden çıkarma gibi birçok OHAL uygulamasına devam etme kararı da almıştır.

OHAL süreci boyunca büyük ölçekli pek çok şirkete kayyum atanması, toplu halde yapılan ihraçlar, özellikle Avrupa tarafından Türkiye’ye yönelik eleştirilere neden olmuştur. Siyasi iktidarın sözcüleri yaşanan bu olağandışı durumu, doğu ve batı Almanya’nın birleşme sürecinde (Einigungsvertrag) yaşananlara benzeterek kendini savunmuştur.¹⁶⁹

Gelinen noktada Türkiye, büyük bir siyasi krizden çıkmış görünmekle beraber henüz istenen mesafeyi kaydedememiştir. FETÖ’nün durum ve şartlara göre hareket etmesi, inkâr, takiiye gibi yöntemlerle kendini gizlemeye çalışması, birçok üst düzey yöneticisinin yurt dışına kaçması ve başta ABD olmak üzere yabancı ülkeler tarafından himaye edilmesi Türkiye’nin kriz sürecinde elini zayıflatan unsurlardan sadece birkaçıdır.

Bununla birlikte darbe girişiminin ortaya çıkardığı devlet refleksi, seri bir şekilde adli ve idari işlemlerin yapılmasına zemin hazırlamış ve bu durum, OHAL sürecinde yapılan bazı hatalar ve yaşanan hak ihlallerine neden olmuştur. Ayrıca FETÖ ile mücadele kapsamında belirlenen kriterlerin herkese aynı şekilde uygulanmadığı algısı da siyasi iktidara yönelik yapılan eleştiriler arasındadır.

15 Temmuzdan itibaren yaklaşık olarak 3 yıl geçmiş olmasına rağmen krizin boyutu düşük yoğunlukta da olsa devam etmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı, yaptığı açıklamada çeşitli devlet kurumlarında hala FETÖ üyelerinin bulunduğunu ve bu alanda henüz istenen mesafeyi kat edemediklerini ifade etmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ <https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

¹⁶⁹ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dogu-almanyali-500-bin-memur-gorevden-alinmisti-264182.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

¹⁷⁰ <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-fetoyu-kurumlardan-hala-temizleyemedik-3466021> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışmanın sonuçları ve genel değerlendirmeler, yer almaktadır. Bununla birlikte araştırmaya dair tartışmalar ve öneriler de yine bu başlık altında ele alınan konulardandır.

5.1. Sonuç

Türkiye siyasi tarihi pek çok antidemokratik uygulamayı da içinde barındırır. Darbeler, muhtıralar, post-modern darbeler bunlardan yalnızca birkaçıdır. 1950 yılında ilk kez uygulanan çok partili rejim ile birlikte Türk vatandaşlarına demokrasinin bir gereği olarak farklı siyasi alternatifler sunulmuştur.¹⁷¹ 1950 yılından itibaren 3 seçimi DP, kazanmış olsa da seçimlere bir yıl kala TSK içinde oluşan Milli Birlik Komitesi adı verilen cunta tarafından Hükümet iktidardan uzaklaştırılmış ve Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan gibi kimi üst düzey siyasiler idam cezasına çarptırılmıştır. 1960 Mayıs darbesi kendinden sonra iki büyük artçı şok üretmiş olsa¹⁷² da darbe girişimleri başarıya ulaşamamış, buna karşın ordunun, sivil siyaset üzerinde askeri vesayet kurma süreci başlamıştır.

12 Mart muhtırası, 27 Mayıs darbesi gibi radikal siyasi değişimlere sebep olmasa da iktidarın asker eliyle görevden uzaklaştırılması, antidemokratik uygulamaların devamını sağlamıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Türk siyaseti üzerinde kurulan askeri vesayet, zamanla kurumsal bir yapı kazanmış, demokratik ülkelerde ağır cezalarla karşılaşması gereken darbeciler, Türkiye’de senatör, bakan hatta cumhurbaşkanı bile olabilmişlerdir. Cemal Gürsel ve Kenan Evren, bu durumun en tipik örneğidir.

12 Eylül sürecine gelindiğinde ise ülkede yaşanan kaos ortamında, siyasi liderlerin uyguladığı cephe siyaseti ile sivil siyaset bir çözüm merkezi olmaktan uzaklaşmıştır. Bu durum, Türkiye’nin siyasi hayatında önemli etkileri olan 12 Eylül darbesine neden olmuştur. 12 Eylül 1980 darbesi ise etkileri itibarıyla Türkiye’nin yaşadığı en büyük ve travmatik darbe olduğu ileri sürülebilir. Bu darbe, Türkiye’nin

¹⁷¹ Çok partili hayata geçiş denemeleri Atatürk döneminde uygulamaya konulduysa da başarılı olamamış, 1946 seçimleri ise Türk demokrasi tarihine şaibeli seçimler olarak geçmiştir.

¹⁷² Harb Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir öncülüğünde 21 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 tarihinde iki darbe girişimi gerçekleştirilmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Son darbe girişiminde ise Aydemir ve arkadaşı Fethi Gürcan idam cezasına çarptırılmıştır.

eğitim sisteminden, sendikal yapılanmasına, ekonomik sisteminden terörler mücaadele politikasına kadar pek çok alanda kendini göstermiş ve kimi etkileri ise halen devam etmektedir. Siyasi Partiler Kanunu, YÖK Kanunu, yüzde 10 barajı gibi uygulamalar ve söz konusu kanuni düzenlemeler bunlardan sadece birkaçıdır.

28 Şubat müdahalesi de Türk demokrasi tarihinde “post-modern darbe” olarak yerini almıştır. Özellikle irticaya karşı yapıldığı iddia edilen müdahalede asker eliyle Refah-Yol koalisyon hükümeti devre dışı bırakılmış, yeni bir hükümetin kurulması noktasında siyaset üzerinde baskı kurulmuştur. Bununla birlikte eğitim ile ilgili olarak irticaya karşı olduğu iddia edilen çeşitli uygulamalar (imamhatip liselerine kat sayı engeli) hayata geçirilmiştir.

15 Temmuz ise Türkiye’nin gördüğü son ve en kanlı darbe girişimine sahne olmuştur. Türkiye’nin 27 Mayıs darbesinden sonra kurumsallaşan askeri vesayetinden bağımsız olarak belli bir klik tarafından icra edilen darbe girişimi, bu yönüyle farklılık arz eder. Bununla birlikte sivil halk üzerinde kullanılan orantısız şiddet sonucu pek çok vatandaşın yaralanması ve hayatını kaybetmesi de bir diğer farklılığı gösterir.

15 Temmuz darbe girişimini önemli kılan unsurlardan biri de askeri darbe girişimine karşı organize bir sivil direnişin ortaya çıkmasıdır. Ayrıca 15 Temmuz gerek kitlesel gerekse sosyal medyanın etkili kullanıldığı bir tarihi de ifade eder.

15 Temmuz darbe girişimini retoriksel arena kuramı bağlamında inceleyen bu çalışmada kriz durumu, 3 temel kriz evresi üzerinden incelenmiş ve her evrenin içinde kilometre niteliği taşıdığı düşünülen olaylar, merkeze alınmıştır. Bu noktada çalışmada belirlenen olaylar, kriz iletişimindeki fonksiyonları açısından ele alınmıştır.

Kriz öncesi evrede 15 Temmuz’a gelinen süreçte 7 Şubat MİT krizi, dershanelerin kapatılması süreci ve 17-25 Aralık operasyonları ele alınan başlıklardır. Bu başlıklar altında dönemin gazeteleri üzerinden krizin nedenleri ve kriz öncesi siyasi atmosfer, ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kriz dönemi ise dört temel başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilki köprülerin kapatılması olarak belirlenmiştir. Köprülerin kapatılması, kriz farkındalığının oluşarak kriz aktörlerinin işbirliği ya da mücadelesine sahne olan retorik arenasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Retorik arenasının açılması ile birlikte özellikle darbe karşıtı pek çok sesin medya aracılığı ile retorik arenasına çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda sırasıyla Başbakan, ilk kayda değer açıklamayı yaparak yaşanan sürecin bir kalkışma olduğunu ifade etmiştir.

Krizin sıcak döneminde devletin pek çok üst düzey yetkilisi medya aracılığı ile darbe karşıtı açıklamalarda bulunmuş, özellikle Cumhurbaşkanı, halkı darbe girişimine karşı sokağa davet etmiştir. Bu durum retorik arenasında darbe girişimine karşı önemli bir üstünlüğün kazanılmasını sağlamıştır. Buna karşılık darbeciler, ilk etapta TSK'nın sitesinde darbe açıklamasını yapmış olsalar da üst düzey askeri yetkilerinden herhangi bir açıklama medyada yer almamıştır.

Kriz döneminde ele alınan ikinci başlık ise TRT'de darbe bildirisinin okunması sürecidir. Bu durum, siyasi iktidar lehine oluşan retoriksel ve moral üstünlüğün kısmen de olsa zayıflamasına neden olmuştur. Bununla birlikte darbeci askerler, TRT ile birlikte diğer medya kuruluşlarına baskın yaparak retorik alanda üstünlüğe ulaşmaya çalışmışlarsa da TRT'nin kısa süre sonra TÜRKSAT uydusundan çıkarılmasıyla birlikte istenilen amaca ulaşamamıştır.

Kriz döneminde ele alınan üçüncü gelişme, Cumhurbaşkanı'nın CNN canlı yayınına bağlanmasıdır. O ana kadar kendisinden net bir şekilde haber alınamayan Cumhurbaşkanı, TRT'de darbe bildirisi okunmasıyla retoriksel ve moral üstünlük kaybedilmek üzere iken, CNN canlı yayınına bağlanmış ve halkı darbe girişimine karşı sokağa davet etmiştir. Kitleleri mobilize etme gücü bulunan Cumhurbaşkanı'nın halkı sokağa davet etmesi, darbe girişimine karşı oluşan sivil direnişin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Kriz döneminde ele alınan son gelişme ise TÜRKSAT'ın işgal girişimidir. Bu hamle, TRT'de darbe bildirisi okunması ile birlikte retorik alanda kesin bir üstünlük kurmak için gerçekleştirilmiştir. Televizyon yayınlarının büyük bir kısmının uydu platformları üzerinden iletiliyor olması, TÜRKSAT'ın darbeciler tarafından ele geçirilmesini stratejik hale getiriyordu. Özellikle darbe girişimine karşı olan televizyonların uydu yayınlarının sona erdirilip, sadece TRT yayınının verilmesi kamuoyu nezdinde darbeciler lehine güçlü bir moral üstünlüğü sağlayabilirdi. Darbecilerin işgal girişiminin başarıya ulaşamaması, retorik arenasını darbe karşıtlığı üzerinden biçimlendirmekle birlikte darbenin seyri üzerinde de etkili olmuştur. Bu açıdan TÜRKSAT'ın işgal girişimi ve nihayetinde başarısız olması, kriz iletişimi sürecinin en kritik eşiği olarak değerlendirilmektedir.

15 Temmuz darbe girişimi retoriksel arena kuramının makro modeli açısından ele alındığında kriz dönemindeki aktörlerin çok çeşitli olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ortaya çıkan retorik arenasında devlet başkanlarından, hükümet üyelerine,

bürokratlara, askeri yetkililere, sivil toplum örgütü yöneticilerine kadar çeşitli aktörler medya aracılığı ile retorik arenasına çıkarak darbe karşıtı söylemler üretmiş ve darbe karşıtlığı üzerinden retorik üstünlüğün sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Bu çalışma kriz iletişimi açısından görece daha önemli olan aktörlerin mesajlarına odaklandığı için diğer pek çok aktörün mesajına yer verilmemiştir. Siyasal krizlerin sıcak dönemlerinde genel olarak kriz aktörlerinin üst düzey görevliler olmasına rağmen darbeler gibi olağanüstü olaylarda çok çeşitli kriz aktörleri retorik arenasına girebilir. Önemli olan krizi önleme adına üretilen retoriğe katkı sağlamaktır.

Retoriksel arenanın mikro modeli bağlamında incelendiğinde medyanın özellikle ön plana çıkan unsur olduğu görülmektedir. Medya, kriz iletişiminde mesajın sosyal paydaşlara ulaşması noktasında önemli bir bileşendir. Özellikle darbe gibi olağanüstü dönemlerde iletişimsizliğin, dezenformasyon ürettiği ve halkın haber alma kanallarının tıkalı olduğu dönemlerde medyanın önemi daha da artar.

15 Temmuz darbe girişiminde de medya, kriz iletişimde başat rol oynamış, üretilen retoriğin kamuoyuna ulaşmasına ve kitlelerin mobilize olmasına zemin hazırlamıştır. Medyanın darbe girişimine karşı sivil siyasetin yanında yer alarak durduğu demokratik pozisyon, darbenin seyrinde etkili olmuştur. Bununla birlikte dolaşıma sokulan yazılı ve görsel mesajlar, sivil direnişin yayılmasına ve genişlemesine de katkı sunmuştur.

Retoriksel arena kuramının bir diğer bileşeni olan metin ise kriz iletişiminde üretilen retorik ile doğrudan ilintilidir. Kriz iletişimi, tecimsel nitelikli basın açıklamalarına benzer reaktif bir tonda değil; meydan okuyan, baskın ve majör tonda gerçekleştirilmiştir. Özellikle devletin farklı aygıtlarının devreye sokularak (diyanet, medya, belediyeler, yargı...) darbe girişiminin meşruiyet dayanağının temelsiz olduğunun vurgulanması ve yapılacak mücadelenin kutsiyetinin ön plana çıkarılması retoriksel ve moral üstünlüğün sağlanmasına zemin hazırlamıştır.

Retoriksel arena kuramının bir diğer bileşeni olan bağlam ise sosyal paydaşların anlam haritalarını ifade etmede kullanılır. Araştırma, bağlamı açıklamada Türkiye'nin geçmiş darbe pratikleri üzerinden örnekler vermenin yanında özellikle 2010 yılı Anayasa Referandumundan sonra askeri vesayet geriletilmesi noktasında toplumda inşa edilen algı üzerinde durmuştur. Özellikle medya üzerinden Ergenekon davası bağlamında askeri vesayet tehdit algılarının canlı tutulması darbe aleyhine oluşan vasatı

oluşturmuş ve 15 Temmuz darbe girişiminde daha önce göstermediği refleksi göstermiştir.

Kriz sonrası dönem de 2 temel başlık üzerinden ele alınmıştır. Bunlar ise demokrasi nöbetleri ve OHAL sürecidir. Krizin yumuşama (detant) dönemine denk gelen demokrasi nöbetleri, siyasal iktidar tarafından yeni darbe girişimlerine karşı bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır. Demokrasi nöbetleri, yaklaşık bir aylık süreyi kapsar ve krizin düşük yoğunluklu yaşandığı durumu ifade eder. Demokrasi nöbetlerinin önemli motivasyonlarından biri de düşük yoğunluklu kriz sürecinde yeni kalkışmaların önlenmesi adına sivil direnişin caydırıcılığıdır.

OHAL süreci ise daha geniş kapsamlı ve uzun süreli olmuştur. İlk olarak 18 Temmuz 2016 yılında uygulamaya konulan OHAL uygulaması, yaklaşık 2 yıl boyunca devam etmiştir. Bu süreçte yüz binden fazla devlet görevlisi kamu görevinden ihraç edilmiş, onlarca gazete, dergi, radyo, televizyon, vakıf, dernek FETÖ/PDY, PKK ve diğer terör örgütleri ile irtibatlı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır.

Sonuç olarak 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde retoriksel arena kuramının önerdiği çeşitli bileşenlerin kriz iletişiminin biçimlenmesine ve sürecinde önemli etkisi olmuştur.

5.2. Tartışma

Günümüzde bilgi toplumu, her ne kadar bir risk medeniyeti ortaya çıkarmış olsa da bu durum, başlı başına bir felaket olarak değerlendirilmemelidir. Kriz, risklerin göz ardı edilmesine bağlı olarak ortaya çıktığı gibi aniden gelişen durumları da ifade eder. Bu kapsamda sadece ülkemizde değil; dünyanın hemen her ülkesi şöyle ya da böyle belli risklerle karşı karşıyadır.

Küreselleşme ile birlikte bilginin çok hızlı bir şekilde bir yerden başka bir yere iletilebilmesi, şeffaflığı dışlayan tüm yönetim yapılarının zamanın gerisinde kaldığını göstermektedir. Bu açıdan günümüz yönetim anlayışı tek bir karar alıcının tüm yönetim süreçlerine hâkim olmasını imkânsız hale getirmektedir. Alınan kararların ortak akılla ve şeffaf bir yönetim modeli ile alınması, krizlerin derinleşmesini engellediği gibi krizden yeni fırsatların da doğmasını sağlayabilir.

Türkiye Cumhuriyeti, gerek jeopolitik konumu, gerek sosyo-kültürel yapısı, gerek ekonomik ve siyasi kırılganlığı itibarıyla krizlere yatkın bir ülkedir. Zira geçmişte

yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal krizler de bu durumu teyit eder niteliktedir. Alanyazın bölümünde her ne kadar çeşitli kriz türleri hakkında bilgiler verilse de bu çalışmanın ana konusu esasen bir siyasi kriz üzerinedir.

Siyasi krizler, bir güç ve iktidar üzerinden üretilen ve gelişen karmaşık sorunları ifade eder ve bu durum birbirinden çok farklı karakterlerde olabilir. Hükümet bunalımları, darbeler söz konusu siyasi krizlerin en çarpıcı olanlarıdır. Bu çalışmada siyasi krizlerin içindeki darbe olgusu, kriz iletişimi üzerinden ele alınmıştır.

Özellikle gelişen ve değişen medya sisteminin kriz iletişimindeki rolü farklılaşmakla birlikte kriz iletişimi süreçleri de farklılaşmaktadır. İçeriğin bizatihi kullanıcı tarafından inşa edildiği yeni medya anlayışı, kitleleri mobilize etme açısından tehditler barındırdığı gibi kimi zaman çeşitli fırsatları da ortaya çıkarabilmektedir. 15 Temmuz darbe girişiminde kitlesel ve sosyal medyanın kriz iletişimindeki rolüne bu çalışmada kısmen de olsa değinilmiştir.

Yeni medya, her geçen gün gücü ve etkinliğini arttırsa da özellikle kriz dönemlerinde kitlesel medyanın önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim kriz döneminde Cumhurbaşkanının bir sosyal medya uygulaması olan Facetime üzerinden CNN canlı yayınına bağlanması, bu iki medyanın krizde oynadıklarını kritik rolü göstermektedir.

Türkiye'nin geçmiş darbe pratiklerine bakıldığında, medya araçlarına erişimin darbenin seyrini değiştirdiği görülmektedir. 15 Temmuz darbe girişiminde de medyanın darbenin başarıya ulaşmamasında rolü büyüktür. Özellikle üst düzey devlet görevlilerinin canlı yayına bağlanarak mesajlarını halka ileterek retoriksel ve moral üstünlüğün ele geçirilmesi ve kitlelerin sivil direniş için mobilize edilmesi darbe sürecinde kritik önemdedir.

Darbeciler açısından bakıldığında darbe sürecinde TSK'nın resmi sitesinde yayımlanan darbe bildirisi ve TRT'nin işgal sürecinde okutulan bildiri dışında kayda değer bir söylem ya da içerik üretemedikleri ve halka ulaştırmadıkları görülmektedir. Özellikle darbecilerin TRT'nin işgal girişimi ile retorik alanda söylem inşa etme süreci oluşsa da bu durum uzun sürmemiş ve siyasi iktidarın söylemleri, retorik arenasında baskın gelmiştir. Bununla birlikte 15 Temmuz'un bir ordu müdahalesinden ziyade ordu içindeki küçük bir klik tarafından icra edilmesi ve bu retorik üzerinden siyasi iktidarın söylem üretmesi, kriz iletişiminde siyasi iktidarın lehine bir moral üstünlük sağlamıştır.

Kriz yönetiminin olmazsa olmaz parçalarından biri de kriz iletişimidir. Kriz iletişimi ise her şeyden önce doğru kadroların doğru kriz iletişimi planlarını, doğru zamanda uygulaması ile başarıya ulaşır.

Kriz iletişimi de stratejik bir yönetime ihtiyaç duyar. Bu açıdan kriz iletişimi yönetimi, kriz atmosferindeki özel şartlarda oluşturulmuş stratejik iletişim amaçlarına uygun olarak iletişim ve enformasyon süreçlerinin aktif olarak yerine getirilmesidir. Bu kapsamda kriz iletişimi yönetiminde 3 kritik faktör söz konusudur: iletişim akışını kontrol edecek personelin özellikleri, liderlik ve kriz süreci.¹⁷³

Araştırmanın önceki bölümlerinde Türkiye'nin kriz yönetimi ve kriz iletişimi konusunda ciddi mesafeler kat etmesi gerekliliği üzerine durulmuştur. Bu açıdan bu bölümde Türkiye'nin kriz iletişimi konusunda yapması gerekenler hakkında belli başlı planlar üzerine durulacaktır.

Kriz türleri bölümünde krizlerin homojen olmadığı, dolayısıyla birbirinden farklı niteliklere sahip olduğu vurgulanarak her kriz kategorisine göre planların farklı yapılması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu kapsamda gerçekleşen darbe girişimlerinin de siyasal bir kriz türü olduğu bilinmelidir ve bu sürecin özellikle bilgi ve iletişim açısından doğru yönetilmesi gerekliliğinden dolayı bu kapsamda yapılması gereken stratejik planlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Siyasal krizlerin yönetilmesi gereken kritik süreçler olduğu vurgulandıktan sonraki aşama, bu süreci yönetecek bireysel ya da kurumsal aktörün kim ya da kimler olması gerektiği meselesidir.

Türkiye'de özellikle 16 Nisan Anayasa referandumundan sonra devletin yönetim sistemi, önemli ölçüde değiştirilmiş, kimi kurumlar lağvedilip yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bu kapsamdaki kurumlardan biri de daha önce Başbakanlığa bağlı Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'dür. Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Anayasa Referandumundan sonra lağvedilmiş, onun yerine 24 Temmuz 2018 tarih ve 30488 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 14 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İletişim Başkanlığı kurularak Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır.¹⁷⁴

“Türkiye markasını güçlendirmek” amacı ile kurulan İletişim Başkanlığı yaşanan krizlerde iletişimi yönetmesi gereken bir kurum olarak düşünülmektedir. Bu kapsamda İletişim Başkanlığı bünyesinde kurulacak her kriz türüne göre kriz komitesi

¹⁷³ Kadıbeşgil, 2002, **a.g.k.**,116.

¹⁷⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda> (Erişim Tarihi: 19.08.2019)

oluşturulmalı ve devletin ilgili birimleri ile koordinasyon içinde çalışmalıdır. Komiteler her ay düzenli olarak toplanmalı ve bir sekreteryaya altında yapılan toplantılar düzenli olarak raporlanmalıdır. Krize hazırlıksız yakalanmamak için önceden yapılan planlar zamanla güncellenmelidir.

Siyasal krizler konusunda oluşturulacak komite ise iki alt birim halinde çalışmalıdır. Siyasal krizler açısından yapılacak kriz planlarında iki temel paydaş üzerinden kriz iletişimi dizayn edilmelidir. İç paydaşlar yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, dış paydaşlar yani yabancı ülkelerin hükümetleri ve kamuoyu.

İç paydaşlar adına yapılacak iletişimin karakteristiğinin tasarımı kadar bilgi ve lojistik açısından devletin ilgili güvenlik birimleri (İç İşleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı) ile koordinasyon kurulması da önemlidir. Zira kriz iletişimin içine dâhil edilecek bilgilerin ardında kurumsal bir destek olmalıdır.

Dış paydaşlar ile yürütülecek iletişim de iç paydaşlar kadar önemlidir. Bu açıdan salt kriz iletimine yönelmek yerine uluslararası ilişkiler noktasında büyük tarihsel hafızaya sahip olan ve güçlü kurumsal yapısı ile Dış İşleri Bakanlığı'nın koordinasyona ihtiyaç duyulmalı yürütülecek iletişimin tasarımı ortak olarak şekillendirilmelidir. Ayrıca İletişim Başkanlığının teşkilatı olmayan yabancı ülkelere süreç Dış İşleri Bakanlığı üzerinden yürütülmelidir.

Kriz durumlarında en temel ihtiyaçlardan biri olan bilgi ve enformasyonun etkin bir şekilde iletilmesi her şeyden önemlidir. Çünkü kriz anında oluşan panik havasının büyük bölümü bilgi eksikliğinden ya da dezenformasyonlardan kaynaklanır. Bu durum her şeyden önce radyo, televizyon, telefon ve internet gibi mecraları içinde barındıran kriz platformlarına ihtiyaç duyar. Tüm bilgi akışı, önceden belirlenen bu platformlar üzerinden sağlanmalıdır. Bu kapsamda kriz iletişiminde detaylı medya planları yapılmalı ve süreç bu planlar üzerinden yürütülmelidir.

Kriz döneminde kullanılacak radyo ve televizyon için TRT'nin belirlenen kanalları ve frekansları kullanılmalıdır. Farklı bir kanalın kullanılması bu noktada güven sorununa yol açabilir. Bununla birlikte TRT'nin 15 Temmuz günü yaşadığı bir işgal girişiminin önlenmesi adına yayın güvenliği arttırılmalı alternatif stüdyolardan yayınlar, uydu üzerinden kamuoyuna ulaştırılabilmelidir.

Karasal Radyo mecrası uydu platformlarına göre daha güvenlidir. Çünkü yayınlar tek bir merkezden (Türksat) iletilmemekte, Türkiye'nin yüzlerce emisyon noktasından yayınlar ulaştırılabilmektedir.

İnternet ise diğerlerine göre en hızlı gelişen mecraadır. Bu mecra üzerinde oluşturulacak kriz platformları- ki bunlar kriz iletişimi ile ilgili oluşturulacak web sitelerinden sosyal medyaya kadar farklı kanallar olabilir- oluşturulmalı, paydaşlar bu kanallar üzerinden iletişime yönlendirilmelidir. Olası siber saldırılara karşı oluşturulacak kriz iletişimi ile ilgili platformların hem siber güvenlikleri arttırılmalı hem de alternatif domain ya da hesaplara yönlendirilme yapılması sağlanarak iletişimin kesintisiz devam etmesi sağlanmalıdır. Medya araçlarının birbirinden farklı olmasına rağmen mesajın tek olmasına dikkat edilmeli, farklı mecralar üzerinden farklı mesajlar gönderilmemelidir.

Kriz komitesi kendi içinden kriz sözcüsünü seçmeli, sözcünün resmi görevli olmasının yanında kamuoyu nazarında itibarı yüksek biri olmasına da dikkat edilmelidir. Özellikle siyasetin içinde ismi yıpratılan inandırıcılıktan yoksun bürokratlar tercih edilmemelidir. Kriz sözcüsü, siyasal kriz durumunda her konuda açıklama yapan kişi olarak düşünülmemelidir. Kritik durumlarda devlet başkanı üzerinden açıklamalar yapılmalı, teknik ve görece önemsiz detaylar konusundaki açıklamalar kriz sözcüsü üzerinden yapılmalıdır.

Paydaşlarda kurulacak iletişimde şeffaflık prensibine bağlı kalmakla birlikte toplumu ümitsizliğe sevk edecek türde açıklamalardan kaçınılmalıdır. Toplumsal panik ortamını yatıştırmak için iletişim kanalları sürekli olarak açık tutulmalıdır.

Kriz ortamında kamuoyu, kriz için oluşturulan platformlara yönlendirilmeli bunun dışında yapılacak korsan açıklamalara itibar edilmemesi konusunda uyarılar yapılmalıdır. Kriz iletişimini yönetecek ekip, telekomünikasyon alt yapını da etkin olarak kullanmalı krizin seyrine dair belli periyotlarda bilgilendirici mesajlar halka ulaştırılmalıdır.

Kriz iletişiminin yol ve yöntemleri kadar kriz mesajlarının içeriği de önemlidir. Bu açıdan kriz mesajlarında krizde uygulanacak stratejik iletişim hedefleri dâhilinde mesajlarda kullanılan kelimeler, cümleler, tonlamalara da dikkat edilmeli toplumu ümitsizliğe sevk edecek her detay, kamuoyu ile paylaşılmamalıdır.

Mesaj stratejisini belirleyecek ekibin metin yazarlığı konusunda deneyimli olmasının yanında kitle psikolojisine dair de uzmanlığı olması gerekmektedir. Bu kapsamda kamuoyuna iletilecek mesajların toplum tarafından nasıl algılanabileceği durumu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kriz iletişiminin en önemli ayaklarından birini de medya ile ilişkiler oluşturmaktadır. Medyanın kanallarının çeşitliliği sadece bir iletişim platformu üzerinden iletişimi sürecinin yürütülmesine imkân vermemektedir. Stratejik iletişim hedeflerine ulaşmada medya ile kurulan ilişkilerin de profesyonel bir şekilde yönetilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan medya ile kurulan ilişkilerde medya yöneticileri ile ilişkileri güçlü olan ve medya konusunda tecrübeli kişilerin de mutlaka kriz yönetim ekibine dâhil edilmesi gerekmektedir. Medya ile ilişkiler de iletişim kanallı sürekli açık tutulmalı, üstü kapalı ve kaçamak cevaplar, farklı yorumlamaya müsait açıklamalardan olabildiğince kaçınılmalıdır. Kriz iletişimini yönetecek ekip, medya ile kurulan iletişimin bilgi aktarımının niceliğini niteliğini, tonlamasını doğru tayin etmelidir.

Sonuç olarak, her kriz iletişiminden sonra mutlaka performans değerlendirilmesi yapılmalı eksik ya da hatalı yapılan süreçlerden ders alınmalıdır. Yapılan her yanlışın doğrunun inşa edilmesine katkı sunan bir araç olduğu unutulmamalıdır. Nasıl deprem, sel, orman yangınları gibi doğal afetler hayatımızın içindeyse siyasal krizlerin de günümüzde günümüz demokrasileri için bir gerçek olarak karşımızda durduğu unutulmamalıdır.

5.3. Öneriler

Kriz iletişimi çağın bir gereği olduğu kadar buhran ve bunalım dönemlerinin de bir gereğidir. Dünyadaki karmaşıklığın arttığı, sorunların kimi zaman öngörülemediği, risklerin hesaplanamadığı bir kaos dünyasında kriz, her ne kadar sıra dışı durumları ifade etse de esasında her zaman meydana gelebilecek türden olaylar gibi görünüyor.

Krizler, risk medeniyetinin ortaya çıkardığı durumlar olsa da her ülkenin ve coğrafyanın krizlere aynı düzeyde yatkın olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Bu çalışma, genel olarak siyasi krizleri araştırma konusu ettiği için krizler de siyasi krizler bağlamında ele alınmıştır.

Siyasi krizler ise darbeler, muhtıralar, hükümet bunalımları gibi farklı şekillerde ortaya çıkar. Darbeler, bu siyasi krizlerin en derinlerinden birini oluşturur ve genel olarak hukukun, demokrasinin ve demokratik siyasi teamüllerin oluşmadığı coğrafyalarda sıklıkla karşımıza çıkar. Orta doğu, Afrika, Latin Amerika ve Orta ve Güneydoğu Asya bu coğrafyalardan birkaçıdır.

Türkiye'nin siyasi tarihi bir yönüyle darbeler tarihi ile koşut ilerler. Bu açıdan darbeler, demokrasiyi kesintiye uğrayan süreçler olmanın yanında, Türk siyasi ve demokrasi tarihinde birer kilometre taşı olarak da düşünülebilir. Araştırmanın muhtelif bölümlerinde bu konu ile ilgili olarak çeşitli bilgiler verilmiştir.

Bu bölümde, çalışma ile ilgili olarak çeşitli önerilere yer verilecektir. 15 Temmuz özelinde ele alınan siyasi krizler, göstermektedir ki Türkiye krizlere yatkın bir ülkedir ve etkili kriz planlamaları olmaksızın krizlerin doğru yönetimi ve iletişimi mümkün değildir. Bu kapsamda yapılacak planlamalarda mevcut risklerin doğru bir şekilde etüt edilmesi önem arz etmektedir. Hastalığın tedavisinde doğru tanı ne kadar önemli ise Türkiye'deki risklerin bilinmesi ve bu konuda farkındalığın arttırılması da kriz yönetimindeki başarıda aynı derece önemlidir.

Krizler ile başa çıkmanın etkili yollarında biri de kriz türlerinin farklılığını hesaba katarak kriz türüne göre çözüm geliştirmektir. Nasıl ki tüm hastalıklar, birbirinden farklı karakter taşıyor ise kriz türleri de birbirinden farklı nitelik taşır ve buna göre tedavi yöntemleri de farklılık arz eder. Bu kapsamda çevresel bir krizi yönetmede siyasi krizler için yapılan kriz planlamaları işe yaramadığı gibi siyasal bir krizi de sosyal kriz planlamaları ile çözmek mümkün değildir.

Siyasi krizler, etkileri yönüyle çok boyutlu olabilir. Bir darbe girişiminin ülkenin demokrasi sürecine etkisi olabildiği gibi eğitim, kültür, sanat ve medya gibi farklı alanlarda da etkileri görülebilir. 15 Temmuz darbe girişimi de bu kapsamda Türkiye'deki çeşitli alanlarda değişim ve dönüşüm sürecine zemin hazırlamıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yapılan en büyük siyasi değişikliklerden biridir.

Bu çalışma, krizi iletişimini retoriksel arena kuramı üzerinde ele aldığı için medyanın kritik önem arz etmesi yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü medya her şeyden ziyade üretilen retorikğin sahnelendiği bir arenadır ve bu arenanın nasıl ve hangi amaç ile kullanıldığı kriz iletişiminin de sonucunu belirler.

15 Temmuz darbe girişiminde yürütülen kriz iletişimi, medyanın çoğulcu olmasının önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Sadece baskı ve talimat ile hareket eden, demokrasi önceliği olmayan bir medya, darbecilerin ürettiği retorikleri halka ulaştıran bir araç vazifesi görseydi bugün çok daha başka sonuçlar üzerinde tartışıyor olabilirdik.

Medyadaki çoğulculuk sadece farklı ideolojilerin ve görüşlerin yer aldığı bir mozaik olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda farklı yayın tekniklerinin de içinde

barındığı heterojen yayın iletişim teknolojileri de bu kapsamda göz önünde bulundurulmalıdır.

Darbe girişimi sürecinde TÜRKSAT'ın tek bir merkezden tüm yayınlarını ileten uydu yayıncılığının kriz dönemlerinde ne kadar riskli olabileceği ortaya çıkmıştır. Bu açıdan özellikle televizyon ve radyo yayınlarının iletilmesinde merkezi bir yetkilendirmeden ziyade sorumluluğun dağıtıldığı bir yayın iletim sistemi daha sağlıklı olduğu değerlendirilmektedir. Böylelikle kriz dönemlerinde kritik merkezlerin hedef haline gelmesi önlenebileceği gibi bir merkezin işgal edilerek tüm yayınların sona erdirilmesi de mümkün olmayacaktır.

15 Temmuz süreci ifade özgürlüğünün de önemini de bir kez ortaya çıkarmıştır. 15 Temmuz gecesi medya, kriz iletişim sürecinde siyasal iktidar ve darbe karşıtlığı üzerinden üretilen retoriğe sahne olduğu gibi darbe girişimi aleyhine gerçekleşen kitlesel mobilizasyona da katkı sunmuştur. Öyle ki çalışmanın muhtelif yerlerinde Cumhurbaşkanının halkı ekranlardan sokağa davet etmesinin bu mobilizasyon sürecine olan katkısına değinilmiştir.

Kitlesel medya ile birlikte özellikle son yıllarda etkisini arttıran alternatif mecralardan biri de sosyal medyadır. Sosyal medya kitlesel medyadan farklı olarak içeriğin kullanıcı tarafından üretildiği bir platformdur. Bu kapsamda kitlesel medya aracılığı ile izleyiciye sunulan mesajlar sosyal medya üzerinde de çeşitli etkileşimlere sebep olabilmektedir. 15 temmuz darbe girişimi aleyhine gerçekleşen sivil direnişin kritik motivasyon kaynaklarından biri de sosyal medyadır. Bu durum özellikle kriz dönemlerinde sosyal medyanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kriz dönemleri, iletişim ihtiyacının yoğun olarak hissedildiği dönemler olarak değerlendirilebilir. Çünkü belirsizlik dezenformasyon riskini arttırdığı gibi sosyal paydaşlar nezdinde de bir bilgilenme ihtiyacı doğurur. Kriz iletişimi, bu ihtiyacın en sistematik olarak karşılandığı yönetsel süreçleri ifade eder. Bu durum kriz iletişiminin salt bir iletişim etkinliği olarak görülmesinden ziyade aynı zamanda kamusal yararı da ön plana çıkmaktadır.

Medya ve ifade özgürlüğünün olmadığı toplumlarda medyanın kriz iletişimine böylesi bir katkı sunması beklenemeyeceği gibi topluma karşı dezenformasyon aracı olarak da kullanılabilir. Özellikle Türkiye'nin geçmiş darbe pratiklerine bakıldığında medyanın bir manipülasyon aracı olarak kullanıldığı görülür. Yine dünyanın çeşitli ülkelerinde medya araçlarının iktidar sahipleri tarafından kitlelerin rızasını sağlamak

adına ideolojik aygıt olarak kullanıldığı görülür. Bu açıdan demokrasilerde medyanın özgürlüğü hayati derecede önemlidir.

Çalışmanın muhtelif yerlerinde Türkiye'nin kriz iletişimi ve yönetimi konusunda alacağı çok mesafe olduğu dile getirilmiştir. Bunun için öncelikle yapılması gerekli olan çalışmalardan biri çok yönlü ulusal kriz planlarının hazırlanması gerekliliğidir. Ulusal kriz planları sadece deprem, sel gibi doğal afetlere yönelik olmayıp her kriz türüne göre detaylandırılmalıdır. Söz konusu kriz planları sadece kriz döneminde yapılacaklar ile sınırlı olmayıp yeni veriler ile güncelleştirmelidir.

Ulusal kriz planları kriz iletişiminin başarıya ulaşmasında alternatif medya araçları ve bu medya araçlarını kullanma noktasında yeni çözümler getirmelidir. Kriz iletişimini yönetecek ekip, bu ekibin sorumlulukları, kriz retoriğinin biçimi gibi kriz iletişimindeki önemli detaylar, söz konusu ulusal kriz planlarında etraflıca ele alınmalıdır.

Bu çalışma, bir iletişim disiplini olan halkla ilişkiler anabilimi dalının içinde üretilen kavramlar, paradigmlar ve teoriler üzerinden kaleme alınmıştır. 15 Temmuz sürecine dair bu alanın dışında gerek siyaset bilimi gerek sosyoloji gibi sosyal bilimler alanında hazırlanan çeşitli tezler de mevcuttur. Bununla birlikte 15 Temmuz sürecine zemin hazırlayan sürecin oluşmasında bir dinsel cemaat görünümlü örgütün ve bu örgüte organik bağ ile bağlanan müritlerin bu intisap, ittiba süreçlerinin dinamiklerini anlamak da hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle psikoloji ve sosyal psikoloji alanlarında da kişilerin benliklerinin eritilerek onları grup içerisinde kimliksiz ve kişiliksiz yığınlar haline getirilmesi sürecine dair de yeni çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak 15 Temmuz tekrar tekrar ve çok boyutlu olarak yeniden araştırılması geren bir süreci ifade eder. Buna karşın 3 yılda Devlet ve Özel Üniversitelerde üretilen lisansüstü araştırma sayısı ise sadece 25'tir.¹⁷⁵ Söz konusu araştırmaların ise tamamı yüksek lisans düzeyindedir. Bu açıdan üniversitelerin Türkiye'nin özellikle sorunlu görülen alanlarda hem nicelik hem de nitelik açısından daha fazla çalışma üretilmesi gerektiği düşünülmektedir.

¹⁷⁵ 22.08.2019 itibarıyla sayı, günceldir.

KAYNAKÇA

- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2014). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aziz, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. (5. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baykal, D. vd., (1989). *SHP'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri Raporu*.
http://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//rapor_1989_1.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).
- Benoit, W. L. (2013). Image Repair Theory and Corporate Reputation : *The Handbook of Crisis Communication*. (Ed: W. T. Coombs and S. J. Holladay), New York: Wiley-Blackwell, s. 213-220
- K. Böke (2014). Örneklem. K. Böke (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (125). İstanbul: Alfa.
- Canan, S.ve Acungil, M. (2018). *Dijital Gelecekte İnsan Kalmak*. (1. Baskı), İstanbul, Tuti Kitap.
- Coombs, W. T. (2013a). Parameters for Crisis Communication : *The Handbook of Communication and Corporate Reputation*. (Ed: C. E. Carroll), New York: Wiley-Blackwell, s. 17-53
- Coombs, W. T. (2013b). Situational Theory of Crisis: Situational Crisis Communication Theory and Corporate Reputation: *The Handbook of Communication and Corporate Reputation*. (Ed: C. E. Carroll), New York: Wiley-Blackwell, s. 262-278.
- Çalık, Ö. vd. (2016). *15 Temmuz Milli İradenin Zaferi*. Ankara: AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı.
- Çankaya, E. (2005). *Siyasal İletişim Dünyada ve Türkiye'de*. (1. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Çınarlı, İ. (2016). *Kriz İletişimi*. (1 Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eğilmez, M. (2018a). *Tarihsel Süreç İçerisinde Dünya Ekonomisi*. (1. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 116.
- Eğilmez, M. (2018b). *Küresel Finans Krizi*. (15. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2018c). *Değişim Sürecinde Türkiye*. (11. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Fırat, H. (2016). *24 Saat 15 Temmuzun kamera arkası*. (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.

Fink, S. (1986). *Crisis Management*. (1 Baskı), New York: Amacom.

Frandsen F. ve Johansen W. (2010). Crisis Communication, Complexity and the Cartoon Affair: A Case Study. W. T. Coombs ve S. J. Holladay (Editors), *The Handbook of Crisis Communication* içinde (s. 425-448). Malden: Blackwell Publishing.

Gönenç, Ö. (2018). *Medyada Algı Yönetimi*. (1. Baskı), İstanbul: Der Yayınları.

Hacaloğlu, A. vd., (1999). *CHP'nin Doğu ve Güney Doğu Raporu*.
<http://file.setav.org/Files/Pdf/chp-kurt-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Harari, Y. N. (2016). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. (17. Baskı), İstanbul: Kolektif Yayınları.

Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus-Yarının Kısa Bir Tarihi*. (4. Baskı), İstanbul: Kolektif Yayınları.

Kadıbeşegil, S. (2002). *Kriz Geliyorum Der*. (1.Baskı), İstanbul: Mediacat.

Kazancı, M. (2006). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*. (6. Baskı), Ankara: Turhan Yayınevi.

Keyman, E. F. ve Gürcan, M.(2017), *15 Temmuz'dan On Beş Ay Sonra: Ordunun Reformu, Devletin Dönüşümü*, Sabancı Üniversitesi- İstanbul Politikalar Merkezi.

Kuşay, Y. (2017). Proaktif ve Reaktif Kriz İletişiminde Alışveriş Merkezlerinin İletişim Stratejileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), s. 382.

Mitroff, I. I. and Pearson, C. M. (1993). *Crisis Management*. (1. Edition), New York: Maxwell Macmillan International Publishing Group.

Mitroff, I. I. (2004). *Crisis Leadership-Plannig for Unthinkable*. (1. Edition), Phoenix: Wiley Publishing.

Örnek, A. Ş. (2006a). *Kriz ve Stres Yönetimi*. (1. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

Örnek, A. Ş. (2006b). *Bilgi Toplumunda Kriz ve Stres Yönetimi*. (1. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

Örsemir, A. V. ve Erdoğan, M. (2003), *Ekonomik Krizlerin Etkileri ve Kriz yönetimi: Krizlerin Kobilere Etkileri ve Kırıkkale Örneği*,(1. Baskı), Ankara: TOSYÖV Ticaret ve Sanayi Odası Konrad Adenaur Yayınları.

Öztürk, Ö. (2016), *Kod Adı Mürted*, (9.Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.

Narbay, M. Ş. (2006). *Kriz Yönetimi ve İletişimi*. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları.

Neuman, W. R. (2017). *Tophumsal Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı), Ankara: Yayın Odası.

Örnek, A. Ş. ve Aydın, Ş. (2006). *Kriz ve Stres Yönetimi*. (1. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

Özdemir C. ve Taş K. (2016).*Bir Millet Direniyor*. (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.

Özer, Ö. (2015). Teun Adrian van Dijk örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi. B. Yıldırım (Editör), *İletişim araştırmalarında yöntemler içinde* (197-286). Konya: Literatür Acadamia.

Abayhan, Y. (2016). 15 Temmuzda neler yaşandı. B. B. Özipek ve Y. Abayhan (Editörler), *15 Temmuz Darbe Girişimi uzun gecenin kısa tarihi* içinde (s. 41-65), Ankara: Kadim Yayınları.

Parker, S. (2009). *Büyük Çöküş-1929 Krizinin ve Dünyanın Ekonomik Buhrana Sürüklenişinin Öyküsü*. (Çev:), Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Postman, N. (2014). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (5. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rossier, B. (1991). *İktisadi Kriz Kuramları*. (Çev: Nurhan Yentürk), İstanbul: İletişim Yayınları.

Sander, O. (2009). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. (19. Baskı), Ankara: İmge.

Selvi, A. (2017). *Darbeye Geçit Yok*. (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı), Anlara: Seçkin Yayınları.

Tack, P. B. (1988). *Kriz Zamanı Yönetim*. (1. Baskı), İstanbul: İlgi Yayınları.

Tannenbaum, D. G. ve Schultz, D. (2015). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (9. Baskı), Ankara: Adres Yayınları.

Taş, H. Y. ve Özcan S. (2017). Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 7(17), s. 36-54.

Tüz, M. V. (1996). *Kriz Döneminde İşletme Yönetimi*. (1. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.

Tüz, M. V. vd., (2015). *Kriz İletişimi ve Yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uras, U. (2017). *Kriz Yönetimi-Ulusal ve Uluslar arası Güvenlik*. (1. Baskı), Ankara: Trend Yayınevi.

Şentürk, H. (2016). *Paralel İhanet*. (1. Baskı), İstanbul: İşaret Yayınları.

Woodruff, W. (2006). *Modern Dünya Tarihi*. (1. Baskı). İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

Yarar, M. ve Bozkurt, C. (2017). *Darbenin Kayıp Saatleri*, (42. Baskı), İstanbul: Destek Yayınları.

Yayman, H. (2011). Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası. Ankara: SETA

http://file.setav.org/Files/Pdf/20130130121531_setaturkiyenin_kurt_sorunu_hafizasi.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Yılmaz, A., Bozkurt, Y.ve Akdeniz, B. (2014) .Kurumsal Yapı ve İşleyişiyle ABD'de Kriz Yönetimi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), s. 60.

.....(1998).*Kriz Yönetimi El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.1-4

.....(2013). *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*. Ankara: TBMM

.....(2016a). *Fethullahçı Terör Örgütünün (Fetö/Pdy) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM.

..... (2017). *AA'nın FETÖ'nün Darbe Girişimi Sürecinde Geçtiği Haberler*, İstanbul: Anadolu Ajansı.

.....(2016b). *Demokrasi Nöbeti Araştırması Meydanların Profili*, İstanbul: KONDA Araştırma ve Danışmanlık.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.596b328d1c5342.90087964 (Erişim Tarihi: 16.07.2017)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5958fa765a5d72.93509031 (Erişim Tarihi: 02.07.2017)

https://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2006/06/29/japonca_da_kiki_hem_kriz_hem_de_firsat_anlamin (Erişim Tarihi: 11.12.2018)

<http://www.kusgribi.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF3F93D97214554F97> (Erişim Tarihi: 11.12.2018)

<http://www.mfa.gov.tr/avian-influenza-kus-gribi-hastaliginin-turk-ekonomisi-uzerindeki-etkileri-.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.12.2018)

<https://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/20/kendini.yakti.devrimin.sembolu.oldu/603903.0/index.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2018)

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/97225.asp> (Erişim Tarihi: 22.11.2018)

Hacaloğlu, A. vd., (1999). *CHP'nin Doğu ve Güney Doğu Raporu*.
<http://file.setav.org/Files/Pdf/chp-kurt-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Baykal, D. vd., (1989). *SHP'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri Raporu*
http://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//rapor_1989_1.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Yayman, H. (2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. Ankara: SETA
http://file.setav.org/Files/Pdf/20130130121531_seta-turkiyenin_kurt_sorunu_hafizasi.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

<https://www.cnnturk.com/turkiye/ceknobil-faciiasi-neydi-turkiyeyi-nasil-etkilemisti?page=1> (Erişim Tarihi: 24.11.2018)

http://www.nukleer.web.tr/nukleer_kazalar/tmi2.html (Erişim Tarihi: 24.11.2018)

https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/en-buyuk-10-cevre-felaketi,qRjTxCun4Uuv2NgA_THzGQ/vSMuooC--U2AvJVaOZtaWg (Erişim Tarihi: 24.11.2018)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/09/100908_bp_leak (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

<https://www.birgun.net/haber-detay/bp-ye-62-milyar-dolarlik-tarihi-ceza-120096.html> (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bp-meksika-korfezindeki-sizinti-icin-1-7-milyar-dolar-daha-odeyecek-40712171> (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi:15.05.2017)

<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/5-yil-once-ne-oldu> (Erişim Tarihi:15.05.2017)

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/japonya.htm> (Erişim Tarihi:15.07.2017)

<https://www.weforum.org/agenda/2018/04/the-worlds-biggest-economies-in-2018/> (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.968716.pdf> (Erişim Tarihi:15.07.2017)
Kriz Yönetimi El Kitabı (1998). Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.1-4

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20111377&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=afet> (Erişim Tarihi:15.07.2017)

<http://www.infideas.com/top-10-management-models-for-your-business-7-situational-crisis-communication-theory/> (Erişim Tarihi: 17.03.2019)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda (Erişim Tarihi: 10.04.2019)

<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/7-subattan-15-temmuza> (Erişim Tarihi: 23.09.2017)

<https://www.haberler.com/cumhurbaskani-erdogan-ulkemizin-her-yerinde-10442708-haberi/> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

<http://www.milliyet.com.tr/15-temmuz-kahramanlari-darbe-davalarina-ankara-yerelhaber-2438252/> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/dogu-almanyali-500-bin-memur-gorevden-alinmisti-264182.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

<https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-fetoyu-kurumlardan-hala-temizleyemedik-3466021> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/darbenin-faturasi-300-milyar-tl-40177940> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/demokrasi-nobeti-sona-erdi,46oYX1l6JkWNLn43vixxMA> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

<https://t24.com.tr/haber/kablo-ve-dijital-platformlardan-cikarilan-samanyolu-kanallarina-uydu-yayini-da-kapatildi,316446> (Erişim Tarihi: 13.04.2019)

<https://www.osym.gov.tr/TR,8789/hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)

<https://15temmuzsehitleri.com/tr/cumhurbaskani-halki-meydanlara-davet-etti-1727>
(Erişim Tarihi: 17.05.2019)

<https://www.mynet.com/cumhurbaskani-erdogan-su-anda-cezaevlerinde-20-bin-226si-hukumli-10-bin-333u-tutuklu-olmak-uzere-30-bin-559-fetocu-bulunuyor-110105179793> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)

<https://www.cnnturk.com/yasam/nereden-nereye-zekeriya-ozun-hikayesi?page=3>
(Erişim Tarihi: 23.05.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/trt-haberde-okunan-metin-turk-silahli-kuvvetleri-yonetime-el-koymustur-37309565> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)

<https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

<https://www.iha.com.tr/haber-turkiye-muhafilferi-silahlandiriyor-222706/> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

<http://www.mahfiogilmez.com/2019/06/cografya-kader-midir.html> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

<http://referandum.ntv.com.tr/> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

https://www.birikimdergisi.com/haftalik/7841/demokrasi-nobetleri-ve-sinif-meselesi#.XQx_v-gzaM8 (Erişim Tarihi: 21.06.2019)

<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda> (Erişim Tarihi: 19.08.2019)

<https://www.karar.com/guncel-haberler/fetonun-avukat-havuzu-desifre-oldu-572925#>
(Erişim Tarihi: 22.03.2019)

<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/cernobilde-facia-nasil-yasandi-rakamlarla-cernobil,Jdp4d9Zyp0mwLv8MMSl5Xw/G5jhktL8E2xBbD4QUJ89w> (Erişim Tarihi: 23.08.2019)

<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/watergate-skandali-1417> (Erişim Tarihi: 23.08.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Tuna Yıldırım, 1985 yılında Rize’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Rize ve İzmir’deki muhtelif okullarda, yükseköğrenimini ise 2003 yılında girdiği Anadolu Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim dalı programında 2008 yılında tamamlamıştır. Lisans öğreniminden sonra inşaat ve ticaret gibi çeşitli alanlarda özel sektör deneyimi kazandıktan sonra 2012 yılında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Eğitim Öğretim Dairesinde çalışmaya başlamış, 2013 yılında ise Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliğine Adalet Uzman Yardımcısı olarak atanmıştır. Son olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun açtığı Üst Kurul uzman yardımcılığı sınavında başarılı olarak 2015 yılında Üst Kurul Uzman Yardımcısı olarak göreve başlamıştır. 2019 yılında “Televizyon Haberciliğinde Sosyal Medyanın Rolü” isimli tez çalışması ile Üst Kurul uzmanlığına atanmaya hak kazanmıştır.

Halen Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda Üst Kurul Uzmanı olarak görev yapmaktadır. Tuna Yıldırım, evli ve bir çocuk babası olup iyi derecede İngilizce bilmektedir.